

ЗАТВЕРДЖЕНО

Директор
Державного науково-методичного
центру змісту культурно-мистецької
освіти

М.М. Бриль

2019 р.

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ЗМІСТУ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Музичну освіту – дітям з особливими потребами

Психолого-педагогічний супровід та основи
інструментального виконання дітей з особливими потребами

адаптована додаткова програма
для початкової мистецької освіти

Київ – 2019

Укладачі – викладачки школи мистецтв м. Новограда-Волинського:

О.Д. Білявська

викладачка-методистка вищої категорії,
заслужена працівниця культури України,
заступниця директора з навчально-
виховної роботи

О.Д. Гапончук

викладачка вищої категорії,
викладачка музично-теоретичних
дисциплін

Л.В. Полтавченко

викладачка-методистка вищої
категорії, директорка школи

Л.О. Римцова

другої категорії викладачка по класу
фортепіано

О.А. Сергійчук

старша викладачка вищої категорії
завідуюча відділом фортепіано

Рецензенти:

Т.Д. Кричковська

викладачка вищої категорії, практична
психологиня Комунального вищого
навчального закладу «Ніжинський
коледж культури і мистецтв імені
Марії Заньковецької» Чернігівської
обласної ради

В.Г. Чуркіна

кандидатка мистецтвознавства,
доцентка кафедри виховання й
розвитку особистості Комунального
вищого навчального закладу
«Харківська академія неперервної
освіти»

Відповідальна

за випуск:

В.М. Зінченко

Рекомендовано

на засіданні педагогічної ради
школи мистецтв м. Новограда-Волинського
(протокол № 01 від 12 грудня 2018 р.)

© Білявська О.Д., Гапончук О.Д.,
Полтавченко Л.В., Римцова Л.О.,
Сергійчук О.А., 2019 р.

© Державний науково-методичний центр
змісту культурно-мистецької освіти, 2019 р.

ЗМІСТ

I. Вступ.....	4
1.1. Актуальність адаптованої додаткової програми «Музична освіта - дітям з особливими потребами» («Психолого-педагогічний супровід та основи інструментального виконання музичних творів дітьми з особливими потребами»)	6
1.2. Мета і завдання програми	9
1.3.Вимоги до учнів, які можуть розпочати навчання за освітньою програмою.....	12
1.4.Рекомендовані форми організації освітнього процесу та види навчальних занять	13
II. Навчальний план.....	15
III. Рекомендовані форми організації освітнього процесу та види навчальних занять.....	17
IV. Форми та засоби поточного і підсумкового контролю.....	18
V. Критерії оцінювання рівня досягнення результатів навчання	19
VI. Умови реалізації програми	22
VII.Література.....	23
Додатки. Методичні рекомендації.....	26
1.Організація занять з музикотерапії.	
2.Організація занять з предмету «Основи музичної грамоти. Цікаве сольфеджіо».	
3.Організація навчального процесу з предмету «Бесіди з музики».	
4.Музичний інструмент фортепіано.	
5. Ритміка. Корекційна ритміка. Розвиток компенсаторних механізмів.	
6.Коллективне музикування. Хор. Вокальний ансамбль.	

I. Вступ

У нових соціально-економічних умовах нашого суспільства гостро і актуально постало питання про пріоритетне значення навчання і виховання дітей з обмеженими можливостями здоров'я, їх становлення та розвиток. Україна обрала стратегічний напрямок розвитку – інтеграцію в європейський освітній простір, де інклюзивне навчання є основною формою здобуття освіти дітьми з ООП. Згідно з Законом України «Про освіту» **дитина з ООП – «це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту».**

Ідея інклюзії, що виникла внаслідок усвідомлення цінності людської багатоманітності і відмінностей між людьми, виключає будь-яку дискримінацію та відображає одну з головних ознак демократичного суспільства: усі діти є цінними членами суспільства і мають рівні права, зокрема щодо отримання освіти, незважаючи на особливості їхнього психофізичного розвитку.

За статистичними даними, кількість дітей з ООП в Україні щорічно збільшується, тому впровадження інклюзивної освіти є актуальним і передбачає застосування інноваційних освітніх технологій, створення інклюзивного освітнього середовища для осіб з ООП і доступність закладів освіти.

Інклюзивна освіта передбачає освіту кожній дитині, незважаючи на наявні ООП, надає можливість дитині з ООП бути включеною у загальний освітній процес за місцем проживання шляхом адаптації змісту освіти й умов навчання, що в подальшому дає змогу їй стати рівноправним членом суспільства.

Інклюзивна освіта – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти шляхом організації навчання дітей у закладах освіти на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей у навчально-пізнавальній

діяльності .

Одним із важливих завдань інклюзивної освіти є не лише засвоєння системи знань, але й формування практичних умінь і навичок у дитини з ООП, необхідних для її подальшої соціалізації.

1.1.Актуальність програми

Адаптована додаткова програма «Музична освіта - дітям з особливими освітніми потребами» («Психолого-педагогічний супровід та основи інструментального виконавства музичних творів дітьми з особливими потребами») спрямована на корекцію навчально-пізнавальної діяльності, соціалізацію життєдіяльності, адаптування у сучасному світі дітей з ООП, розроблена з урахуванням особливостей сучасного розвитку суспільства, інтересів і потреб учнів, передбачає освітні компоненти для вільного вибору здобувачів освіти та відповідає змісту Концепції сучасної мистецької школи /Наказ Міністерства культури України від 20.12.2017 №1433/, Закону України «Про освіту» /п. 7 ст. 21/, Закону України «Про позашкільну освіту» /ст. 16/. Програму розроблено відповідно Методичних рекомендацій з розроблення освітніх програм початкової мистецької освіти (Наказ Міністерства культури України від 16.07.2018 №633).

Адаптована програма встановлює мету, завдання навчальної дисципліни, перелік ключових компетентностей, рекомендовані форми організації освітнього процесу та види навчальних занять, форми і засоби поточного та підсумкового контролю, рекомендації щодо його проведення, а також критерії оцінювання рівня досягнення результатів навчання. Опанування нормативного змісту навчальної програми дає можливість здобувачам освіти набути визначених освітньою програмою з музичного мистецтва (інструментальні класи, фортепіано) компетентностей у своєму повсякденному житті.

Дана програма має особистісно-орієнтовану спрямованість, передбачає індивідуальну, а також групову форму занять, основні елементи яких спрямовані на розвиток пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери особистості, дрібної моторики, стимулювання розумової активності.

Основна особливість програми полягає в індивідуальному підході до

учня з метою найбільш повного розкриття його можливостей. Програма передбачає велику гнучкість побудови курсу (варіативність) з урахуванням індивідуальних особливостей того, хто навчається.

Дана програма містить в собі аналіз і рекомендації як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників в сфері інклюзивного та індивідуального навчання учнів з особливими освітніми потребами на уроках фортепіано в мистецькій школі. Дана категорія учнів є однією з самих складних і нестійких в плані сприйняття і освоєння учбової інформації. Це важливо враховувати, оскільки саме на початковому періоді навчання закладаються фундаментальні знання і уміння, які в наслідок будуть розвинені і примножені.

Специфікою програми «Музична освіта - дітям з особливими освітніми потребами» («Психолого-педагогічний супровід та основи інструментального виконавства музичних творів дітьми з особливими потребами») – є спільне, інтегроване навчання дітей з ООП зі здоровими однолітками мистецької школи.

Кількість годин, закладених в програму, визначається специфікою пізнавальних процесів дітей з ООП, апробована та базується на досвіді викладачів школи мистецтв м. Новограда-Волинського і представляється укладачам найбільш оптимальними.

Програма передбачає використання та застосування на індивідуальних та групових заняттях різноманітних теоретичних, практичних і художніх матеріалів, що дозволять розширити кругозір, отримати конкретні знання, вміння і навички, які будуть сприяти корекції, соціалізації та адаптації дітей з ООП.

Програма встановлює вимоги до організації, структури, змісту та умов реалізації освітнього процесу дітей з ООП в мистецькій школі:

- створення умов для реабілітації та повноцінного розвитку дітей з особливими потребами та обмеженими можливостями здоров'я (ОМЗ);
- залучення найбільшої кількості дітей з ООП міста та району до музичної освіти;

- організацію естетичного виховання дітей;
- творчий, естетичний, духовно-моральний розвиток учнів.

Зміст програми побудований з урахуванням концентричного принципу у вирішенні пропонуваним дітям ігрових завдань, що поступово ускладнюються і розподіляються в порядку підвищення складності, інтенсивності і різноманітності.

Врахування індивідуальних особливостей і можливостей кожної дитини є першочерговим стратегічним завданням навчання.

Ключовою позицією програми є не лише засвоєння системи знань, а й створення умов для розвитку можливостей дитини з ООП та формування практичних умінь і навичок, необхідних для її подальшої соціалізації.

У нашій програмі запропоновані конкретні орієнтири у визначенні напрямків роботи з дітьми з ООП в класі фортепіано.

Програма акцентує увагу на цінності дитини як моральної особистості, необхідності педагогічного оптимізму при складанні прогнозу її подальшого розвитку. Тому укладачі позиціонують урахування не стільки кількісних показників у навчанні дитини порівняно із середньостатистичною віковою нормою, скільки орієнтацію на «зону найближчого розвитку».

Пріоритети:

- єдність діагностики та психолого-педагогічний супровід дитини з ОП;
- аналіз соціальної ситуації розвитку дитини в сім'ї;
- формування і корекція психологічних функцій в ході занять;
- розвиваючий характер навчання;
- включення батьків в корекційно-педагогічний процес.

1.2. Мета і завдання програми

Мета навчальної програми – узагальнення та систематизація нормативного змісту навчання в логічній послідовності для досягнення учнем/ученицею визначених освітньою програмою нормативних результатів навчання шляхом застосування комплексу педагогічних методів, підходів та інструментів.

Мета опанування нормативного змісту навчальної програми полягає в ранньому виявленні та розвитку творчого потенціалу учня/учениці:

- формуванні початкових навичок гри на фортепіано відповідної технічної складності, належного ступеня емоційності та музикальності під час відтворення музичних творів із застосуванням необхідних засобів музичної виразності;
- вмінні творчо застосовувати їх у практично-виконавській діяльності;
- виробленні мотивації до самостійного навчання шляхом залучення до вивчення, прослуховування, виконання творів музичного мистецтва.

Для досягнення цієї мети проводиться робота викладача та учня/учениці за такими напрямками:

- формування початкових навичок гри на фортепіано;
- розвиток в учня/учениці емоційного відгуку переживання музичних творів;
- самостійність у навчанні;
- розвиток навичок техніки читання нот з листа та підбору на слух;
- робота над виконавською технікою із застосуванням засобів музичної виразності;
- формування навичок концертного виступу.

Реалізація змісту навчання передбачає виконання таких завдань: у **когнітивній (пізнавальній) сфері** – формування початкових компетентностей, розуміння та застосування принципів створення простих музичних образів через використання засобів музичної виразності для: відтворення та інтерпретації музичних творів інших авторів; вираження та створення власних музичних творів (думок);

у **ціннісно-мотиваційній сфері** – заохочення учня/учениці до навчання та творчості, активної участі в освітньому процесі; спонукання до стійкого сприйняття загальноновизнаних мистецьких цінностей та цікавості до музичного мистецтва загалом, зокрема, фортепіанного виконавства; вияву патріотичних почуттів; формування здатності до емоційної взаємодії з творами мистецтва, вміння вступати в комунікацію з викладачами та іншими учнями, до самостійності в роботі та відповідальності за отриманий результат;

в **емоційній сфері** – розкриття внутрішнього духовного потенціалу учня/учениці, його/її заохочення до емоційного переживання музичних творів через усвідомлення розмаїття звуків, ритмів та інших засобів музичної виразності; формування здатності учнів до абстрактного та художнього мислення;

у **психомоторній сфері** – формування в учня/учениці професійних виконавських навичок; здатності координувати свої ігрові рухи.

Завдання програми "Музична освіта – дітям з особливими потребами" покликані вирішувати наступні проблеми:

- організувати індивідуальний маршрут навчання дитини, який орієнтується на її інтереси та можливості;
- розвинути творчі форми та використовувати емоційно-коригувальні

методи та прийоми навчання;

- виявити творчий потенціал дітей з ООП шляхом включення їх в різноманітні види діяльності (участь у творчих колективах, відвідування різних культурно-масових заходів, участь у конкурсах та фестивалях тощо).

Завдання освітні:

- реабілітація дітей з особливими потребами засобами музичного мистецтва;
- формування активної оптимістичної життєвої позиції;
- формування потреби художнього самовираження;
- придбання дітьми знань, умінь і навичок гри на інструменті фортепіано, що дозволять творчо виконувати музичні твори;
- придбання дітьми основ музичних і загальнокультурних теоретичних знань.

Завдання розвиваючі:

- загальний інтелектуальний та музичний розвиток дітей;
- розвиток здібностей до соціалізації та адаптації до життя в суспільстві;
- розвиток навичок колективного музичення;
- розвиток загальної культури учнів.

Завдання виховні:

- формування у учнів моральних рис характеру за допомогою осмислення художніх образів;
- формування у учнів естетичних поглядів, моральних установок і потреби спілкування з духовними цінностями;
- формування в учнів уміння самостійно сприймати та оцінювати культурні цінності;
- формування загальної культури учнів.

Індивідуалізація навчання музиці дітей з особливими освітніми потребами на уроках фортепіано буде успішною, якщо педагог знає і

педагогічно диференціює індивідуальні психофізіологічні особливості кожного учня, володіє різними формами і методами роботи з такими дітьми і підбирає найбільш ефективні методи для формування виконавських навичок учнів, аналізує успіхи і невдачі дітей і, згодом, на основі висновків окреслює способи профілактики помилок і невдач.

В процесі організації занять важливо не стільки досягти певного результату, скільки створити такі умови, які сприяють загальному розвитку дитини та корекції її психофізичних порушень, за яких вона повірить у свої можливості та відчує успіх, задоволення, емоційне піднесення. Все це вимагає від педагога особливої творчої уяви, фантазії, наполегливості, терпіння в спільній роботі з дітьми, для яких музичне мистецтво – це шанс на успіх.

1.3.Вимоги до учнів, які можуть розпочати навчання за освітньою програмою.

За даною адаптованою програмою елементарного підрівня початкової мистецької освіти «Музична освіта - дітям з особливими освітніми потребами» («Психолого-педагогічний супровід та основи інструментального виконавства музичних творів дітьми з особливими потребами») можуть розпочати навчання діти з ООП віком від 6 років. Загальна тривалість елементарного підрівня навчання складає 4 роки. Термін навчання може бути збільшений, виходячи з реальних умов розвитку учня, стану його здоров'я та темпу засвоєння обсягу навчальної програми.

Форма здобуття освітньої програми: інституційна – очна. Зарахування дітей в мистецьку школу проводиться на підставі заяви батьків і співбесіди з дитиною.

При визначенні змісту програми враховані основні напрямки корекційно - педагогічної роботи з дітьми з ОП у різні вікові періоди.

Зокрема, на 1 та 2 роках навчання пріоритетного значення набувають: формування предметної та предметно-ігрової діяльності, здатності довільно

включатись у діяльність, формування наочно-дійового мислення, довільної, стійкої уваги, стимуляції сенсорної активності (зорового, слухового, кінестетичного сприймання); тренування вестибулярного апарату, розвиток здатності до сенсорної інтеграції, формування функціональних можливостей кистей та пальців рук, розвиток зорово-моторної координації, тощо.

Важливим психолого-педагогічним завданням протягом всіх років навчання виступає розвиток дрібної моторики рук. У процесі формування дрібної моторики розвивається просторове сприймання, довільна увага, пам'ять, мислення, уява, мовлення, тобто активізується вся психічна діяльність дитини. Таким чином, завдання з розвитку дрібної моторики трансформується у магістральне та одне з головних завдань.

Обсяг програми розраховується з урахуванням стану здоров'я дитини з ООП та допустимого навчального навантаження,

Дана програма передбачає позакласну та позашкільну роботу з учнями, що передбачає участь учнів у культурно-мистецьких заходах школи.

1.4. Рекомендовані форми організації освітнього процесу та види навчальних занять

Освітній процес у межах навчальної програми здійснюється у формі навчальних занять, заходів поточного та підсумкового контролю. Основною формою навчання та організації освітнього процесу є урок, що проводиться у формі індивідуального заняття викладача з учнем/ученицею. У музичній педагогіці використовується комплекс методів навчання, що нерозривно пов'язані з вихованням учнів та урахуванням їх вікових та психологічних особливостей. Для досягнення поставлених цілей і реалізації завдань навчальної дисципліни використовуються такі методи навчання: мовний (пояснення, бесіда, розповідь); наочно-слуховий (показ, спостереження, демонстрування піаністичних прийомів вчителем); практичний (робота учнів на інструменті, вправи); аналітичний (порівняння та узагальнення, розвиток

логічного мислення); емоційний (підбір асоціацій, асоціативних рядів образів, художніх вражень, ігор); інтегрований. Індивідуальне навчання дозволяє знайти більш точний і психологічно правильний підхід до кожного/кожної учня/учениці та вибрати найбільш відповідний метод навчання. Іншими формами організації освітнього процесу також є: екскурсії, віртуальні подорожі, перегляди вистав, відвідування концертів тощо. Вибір форм і методів навчання викладач визначає самостійно, враховуючи конкретні умови роботи. Викладач має право на академічну свободу (свободу викладання, вільний вибір форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі), педагогічну ініціативу та розроблення власного/власної (авторського/авторської) методу / прийому / методики з описом педагогічної проблеми та оригінальних шляхів її вирішення.

II. Навчальний план

Адаптована додаткова програма елементарного підрівня «Музична освіта - дітям з особливими потребами» (« Психолого-педагогічний супровід та основи інструментального виконання музичних творів дітьми з особливими освітніми потребами»)

Термін навчання - 4 роки

№ з/п	Назва предмету					Підсумкова
		I	II	III	IV	
1.	Музикотерапія	1	1	1	1	
2.	Музичний інструмент	1	1	2	2	IV
2.1	Ритміка. Розвиток компенсаторних механізмів	1	1	-	-	
3.	Основи музичної грамоти та слухання музики	1	1	-	-	
3.1	Цікаве сольфеджіо	-	-	1	1	IV
4	Бесіди про Музику	-	-	1	1	IV
5.	Колективне музикування (хор, вокальний ансамбль, інструментальний ансамбль)	1	1	1	1	
6.	Предмет за вибором	-	-	1	1	
	Всього	5	5	7	7	

Примітка:

1. Вік дітей, які приступають до засвоєння програми – від 6-8 років.
- 2.Музичний інструмент та Ритміка. Розвиток компенсаторних механізмів - індивідуальні уроки.
3. Музикотерапія. Основи музичної грамоти та слухання музики. Бесіди з музики. Колективне музикування - групові уроки.
4. Основною формою занять з предмету «Колективне музикування» в I-II класах є заняття хоровим співом. В III - IV класах години, відведені на цей предмет, можуть використовуватися для занять хоровим співом або оркестром (за вибором).
5. Кількісний склад груп з групових предметів музично-теоретичного циклу для дітей з ООП – від 3-х осіб (можливі також дрібногрупові форми роботи від 2-х осіб), по хору в середньому – 6-10 чоловік, по оркестру – 4- 6 чоловік, по ансамблю – від 2-х чоловік.
6. Предмет за вибором вводиться в навчальний план виходячи зі стану здоров'я дитини та з урахуванням його побажань.
7. Школа може передбачати репетиційні години і зведені заняття оркестром і хором для підготовки загальношкільних концертів та інших заходів, спрямованих на вдосконалення освітнього процесу.

III. Рекомендовані форми організації освітнього процесу та види навчальних занять

Мистецька школа здійснює освітній процес відповідно до навчальної програми у формі навчальних занять, заходів поточного та підсумкового контролю, який структурований у 35 тижнів на рік: 16 тижнів у першому семестрі, 19 тижнів у другому семестрі.

Тривалість занять у мистецьких школах визначається освітніми програмами з урахуванням психофізіологічного розвитку та допустимого навантаження для різних вікових категорій і становить для учнів віком від 6 до 7 років – 35 хвилин безперервного навчання; з 7 років – 45 хвилин безперервного навчання.

Основною формою занять є урок.

Основні форми організації освітнього процесу:

Інформаційні:

- навчальні заняття;
- індивідуальні заняття;
- групові заняття (в тому числі колективне музичення);
- перегляд вистав.

Мистецькі проекти:

- постановка музичних спектаклів;
- відвідування концертів;
- квести;
- екскурсії.

Вибір форм і методів навчання викладач визначає самостійно, враховуючи конкретні умови роботи. Викладач має право на академічну свободу (свободу викладання, вільний вибір форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі), педагогічну ініціативу та розроблення власного/-ної (авторського/-кої) методу / прийому / методики з описом педагогічної проблеми та оригінальних шляхів її вирішення.

Для урізноманітнення освітнього процесу під час навчання можливе використання інтерактивних навчальних ігор та розвиваючих навчальних програм.

IV. Форми та засоби поточного і підсумкового контролю

Контроль і оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюються на основі систематичного відстеження їхнього індивідуального розвитку в процесі навчання. Метою контролю є пошук ефективних шляхів для набуття результатів навчання кожним/кжною учнем/ученицею. Не можна порівнювати особисті досягнення учнів шкільного віку з досягненнями інших. На першому та другому роках навчання виставлення оцінок (у балах) не передбачено, адміністрація закладів статистичний облік таких оцінок не здійснює. Орієнтирами для оцінювання міри ефективності навчального поступу учня/учениці є вимоги до результатів навчання (компетентностей) учнів мистецьких шкіл, що навчаються за освітньою програмою елементарного підрівня початкової мистецької освіти. При цьому індивідуальні здатності учня/учениці можуть впливати на темп навчання. З цієї та інших причин учні можуть досягати вказаних результатів раніше або пізніше від завершення зазначеного підрівня. Для моніторингу міри ефективності обраних форм та методів навчання, рівня навчальних досягнень учнів здійснюються заходи поточного та підсумкового контролю (оцінювання). Поточний контроль є оцінюванням прогресу учня/учениці, що дає змогу викладачеві відповідним чином адаптувати освітній процес. Використання поточного оцінювання дозволяє відстежувати особистісний розвиток дитини, хід опанування нею компетентностей освітньої програми та вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію. Поточний контроль здійснюється викладачем самостійно та передбачає відстеження опанування учнем/ученицею нормативного змісту навчання. Поточний контроль дає змогу викладачу аналізувати фаховий розвиток учня/учениці і за потреби

корегувати педагогічні методи та прийоми, що застосовуються під час навчання. Поточний контроль здійснюється в процесі навчання, а також може відбуватися по закінченні модуля або семестру. Формами поточного контролю також є публічні виступи протягом навчального року (концерти класу, відділу, школи тощо).

Підсумковий контроль за рік здійснюється з урахуванням динаміки зростання рівня навчальних досягнень учня/учениці у формі контрольного заходу, на якому перевіряється набуття ключових компетентностей. Підсумковий контроль здійснюється наприкінці кожного року навчання у формі контрольного заходу (іспиту). Навчальні досягнення учня/учениці першого-другого років навчання підлягають вербальному оцінюванню (словесна характеристика навчальних досягнень), на третьому-четвертому роках навчання – як вербальному, так і бальному оцінюванню. Підсумковий контроль результатів опанування адаптованої навчальної програми «Музична освіта - дітям з особливими потребами» (Психолого-педагогічний супровід та основи інструментального виконання музичних творів дітьми з особливими освітніми потребами») здійснюється у формі іспиту. Під час підсумкового контролю оцінюються всі компоненти навчального матеріалу: володіння належним рівнем виконавської техніки, відтворення характеру та художнього образу музичного твору із застосуванням визначених засобів музичної виразності, майстерність виконання поставленої задачі на рівні свого віку із врахуванням індивідуальних можливостей кожного/кожної учня/учениці.

V. Критерії оцінювання рівня досягнення результатів навчання

Спрямування музично-педагогічної роботи на отримання дітьми задоволення від процесу музичного навчання є одним із головних складових в інноваційній методиці музичного навчання. Задоволення як позитивно забарвлена емоція, що супроводжує реалізацію потреби спілкування з музичним мистецтвом, є надзвичайно важливим фактором початкової

музичної освіти дітей з ООП. Найпростішими формами заохочення в перші роки навчання є схвалення дій, яке передбачає позитивне оцінювання музично-навчальної діяльності дитини. Це сприяє появі поваги й довіри дітей до педагога, їх впевненості у своїх силах і можливостях, почуття власної гідності. Дуже важливо наділяти схвальними відгуками кожну дитину, незалежно від результативності її навчання.

Схвалення викликає в дітей позитивні емоції і прагнення до вищих досягнень і результатів. Варто хвалити дітей навіть за найменші прояви успіху, підбадьорювати їх, схвально відгукуватися про результати їхньої музично-навчальної діяльності тощо. Це слід робити з урахуванням різного рівня музичної навченості дітей. У практиці традиційного музичного навчання ситуації успіху переживають в основному музично обдаровані й успішні в навчанні діти. Урахування особливостей музичного розвитку кожної дитини - одне з головних завдань спонукально-оцінювальних методів і прийомів. Форм покарання у процесі музичного навчання бажано уникати взагалі. Викладачам під час організації освітнього процесу рекомендується створювати для учня/учениці ситуацію успіху, коли пропонується виконати таке завдання, під час виконання якого, кожний учень/учениця максимально розкривали свої можливості. Навчальні досягнення учня/учениці першого-другого років навчання підлягають вербальному оцінюванню. Для оцінювання учнів пропонується система з чотирьох рівнів:

«має значні успіхи» – високий рівень;

«демонструє помітний прогрес» – достатній рівень;

«досягає результату за допомогою вчителя» – середній рівень;

«ще потребує уваги і допомоги» – початковий рівень.

На третьому-четвертому роках навчання досягнення учнів оцінюються як вербально, так і в балах за 12-ти бальною шкалою. Бальне оцінювання передбачає поділ досягнутих результатів на 4 рівня:

1. Початковий (1-3 бали).

2. Середній (4-6 бали).

3. Достатній (7-9 балів).
4. Високий (10-12 балів).

Для педагога головними мають стати відчуття та переживання дітей, які у них з'являються в процесі музичного навчання. Пріоритетність процесуальності над результативністю – одна з головних сутнісних характеристик інноваційного музичного навчання.

Освоєння учнями додаткової адаптованої програми «Музичну освіту - дітям з особливими потребами» («Психолого-педагогічний супровід та основи інструментального виконавства дітей з особливими потребами») завершується підсумковою атестацією учнів, що проводиться школою.

Підсумкова атестація проводиться у формі підсумкових заліків (іспитів) з предметів:

- 1) Музичний інструмент (фортепіано);
- 2) Цікаве сольфеджіо;
- 3) Бесіди про музику.

При проходженні підсумкової атестації учень повинен продемонструвати знання, вміння та навички відповідно до програмних вимог, в тому числі:

в області музично-інструментального виконавства:

- навичок виконання музичних творів (сольне виконання, колективне виконання);
- умінь використовувати виразні засоби для створення художнього образу;
- умінь самостійно розучувати музичні твори різних жанрів і стилів;
- навичок публічних виступів;
- навичок спілкування зі слухацькою аудиторією в умовах музично-просвітницької діяльності школи;

в області музично-теоретичних дисциплін:

- первинні знання про музичні жанри і основні стилістичні напрямки;
- знання кращих зразків світової музичної культури (творчість великих композиторів, видатних вітчизняних і зарубіжних творів);
- загальні знання про основи музичної термінології, інструментального репертуару, ансамблевого та оркестрового репертуару;
- знань основ музичної грамоти;
- знань основних засобів виразності, що використовуються в музичному мистецтві;
- володіння навичками слухового сприйняття;
 - деякі творчі вміння та навички;
 - володіння основними вокальними навичками;
 - наявність кругозору в галузі музичного мистецтва і культури.

VI. Умови реалізації програми

Для реалізації програми в мистецькій школі створюються спеціальні умови:

1. диференційовані умови (оптимальний режим освітніх навантажень для кожного учня);
2. психолого-педагогічні умови (корекційно - розвивальна спрямованість освітнього процесу; облік індивідуальних особливостей дитини; дотримання комфортного психоемоційного режиму; використання сучасних педагогічних технологій, зокрема інформаційних, комп'ютерних, для оптимізації освітнього процесу, підвищення його ефективності, доступності);
3. спеціалізовані умови (висунення комплексу спеціальних завдань навчання, орієнтованих на особливі освітні потреби учнів з особливими потребами та можливостями здоров'я; диференційоване та індивідуалізоване

навчання з урахуванням специфіки розвитку дитини; комплексний вплив на дітей, що здійснюється на індивідуальних і групових заняттях);

4. здоров'язберігаючі умови (оздоровчий і охоронний режим, дотримання санітарно-гігієнічних правил і норм).

Кадрові умови реалізації програми:

Реалізація програми забезпечується педагогічними кадрами, що мають вищу професійну освіту, що відповідає профілю предмету, що викладається.

Педагогічні працівники повинні здійснювати творчу та методичну роботу.

Освітня організація створює умови для взаємодії з іншими освітніми установами, що реалізують освітні програми в галузі музичного мистецтва, в тому числі і професійні, з метою ведення методичної роботи, отримання консультацій з питань реалізації програми, використання передових педагогічних технологій.

Необхідно передбачити можливість залучення фахівців з корекційної педагогіки, педагогів-психологів та інших фахівців міста при роботі з даною категорією дітей.

Розумне і дбайливе відношення до дитини, плавний, нефорсований процес навчання дозволить розкрити потенціал учня і сприяти розвитку повноцінної творчої особистості.

VII. Література

1. Абдуллін Е.Б. Теорія музичної освіти [Текст]: підручник для студ. вищ. пед. навч. закладів/ Е.Б. Абдуллін, Є.В. Миколаєва.- М .: Академія, 2004. - 336 с.
2. Алієв Е.Б. Настільна книга шкільного вчителя-музиканта [Текст] (б-ка вчителя музики) - М .: ВЛАДОС, 2000. - 336 с.
3. Баренбойм Л.А. Шлях до музикування.-М.:Радянський композитор, 1979. - 380 с.

4. Горюнова Л.В. Про розвиток музичної культури підлітків [Текст]/Л.В. Горюнова.- Новосибірськ, 1969. - 22 с.
5. Горюнова Л.В., Школяр Л.В. Розвиток художньо-образного мислення дітей на уроках музики [Текст]/Л.В. Горюнова, Л.В. Школяр//Музика в школі. - 1991. - № 2. - С.30-33.
6. Гродзенская Н.Л. Школярі слухають музику [Текст]/Н.Л. Гродзенская .- М., Просвітництво, 1969. - 77 с.
7. Зімня І.А. Педагогічна психологія/Ростов -на-Дону, 1997. - 158 с.
8. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. «Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання».
9. Квітка Н.О. Музикотерапія Програмно-методичний комплекс «Навчання музики дітей зі складними (комбінованими) порушеннями психофізичного розвитку
10. Каган М.С. Роль і взаємодія мистецтв у педагогічному процесі [Текст]/М.С. Каган//Музика в школі. - 1987. - № 4. - С.28-32.
11. Медушевский В. В. Музыкальная терапия: взгляд из глубины музыки. В. В. Медушевский - [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://www.portal-slovo.ru/art/36058.php>.
12. Побережна Г. Педагогічний потенціал музикотерапії / Г. Побережна - № 2 — 2008.— С. 9-12. - (Мистецтво та освіта).
13. Плаксина Л.И. Психолого-педагогическая реабилитация инвалидов средствами творческой деятельности / Л.И. Плаксина // Фестивали творчества инвалидов: опыт и перспективы (Москва, 2000 г.) / под ред. В.И. Ломакина. - М., 2000. - 139 с.
14. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька / О. П. Рудницька - Т.: Навчальна книга - Богдан, 2005 - 57 с. - (Навчальний посібник).
15. Юдовіна-Гальперина Т. «За роялем без сліз, або Я - дитячий педагог»
16. Борщевська Л.С., Вавіна Л.С., Жук В.В., Гудим І.М., Колупаєва А. А., Таранченко О.М., Сак Т.В., Марчук Т.Ф., Прохоренко Л.І., Литовченко С.В., Мерсіянова Г.М., Макаруч Н. О., Чеботарьова О.А., Сухіна І.В.,

Скрипник Т. В., Рібцун Ю. В. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: Навчально-методичний посібник у 9 книгах.

17. Будяк Л.В., Білозерська І.О., Колупасва А.А., Таранченко О.М., Найда Ю.М., Сак Т.В, Ленів З.П. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник.

18. Газман О.С. Неокласичний виховання: від авторитарної педагогіки до педагогіки свободи [Текст] - М .: МИРОС, 2002. - 296 с.

Додатки

Методичні рекомендації до навчальних предметів

1. Організація занять з музикотерапії

Організація занять з музикотерапії вимагає від викладача поетапності та наступності у кроках – від розвитку сприймання музичного матеріалу дітьми до засвоєння ними музичних компетентностей та навичок. Метод музикотерапії допомагає збудувати такий асоціативний ряд: мистецтво - творчість - переживання - творчість. А творча людина завжди знайде вихід із будь-якої складної ситуації. Це дає можливість вийти за рамки буденності та відновити здатність діяти відповідно до своїх мрій та уподобань. А згодом це і визначеність у професійній діяльності, бажання постійно розвиватися і найголовніше – вміння жити в суспільстві. Тобто творчість - це потужний адаптаційний метод, який апелює до власних внутрішніх сил людини і відкриває їй безмежний світ можливостей.

Упровадження музикотерапевтичної практики в освітній процес ґрунтується на таких підходах:

- **компетентнісний** – переорієнтація з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі, формує практичну потребу у набутті та застосуванні набутих досягнень;
- **саногенний** – оздоровлення через розкриття резервних й адаптивних можливостей дитячого організму
- **комплементарний** – взаємодоповнення освітніх та оздоровчих цілей і завдань;
- **гедоністичний** – отримання радості та задоволення від навчально-музичного процесу;
- **аксіологічний** – забезпечення ціннісних орієнтирів стосовно музичного мистецтва;
- **комунікативний** – спрямування на оптимізацію комунікативної сфери дитини, формування особистісної розкритості та самодостатності, забезпечення довірливих стосунків між дорослим та дітьми;

- **соціокультурний** – формування почуття власної гідності та самоповаги, усвідомлення індивідуальної значущості себе та інших;

- **інтроспективний** – зумовленість розвитку основ самопізнання, самоусвідомлення, самозаглиблення тощо;

- **творчий** – спонукає дітей до творчості, до вияву різноманітних інтересів, розвитку потенційних здібностей у музикуванні та інших видах життєдіяльності;

- **арттерапевтичний** – сприяє мобілізації творчого потенціалу дитини, розкриттю широкого спектра її художніх можливостей у сприйманні та вираженні прекрасного через символічну мову мистецтв.

Поєднання музикотерапії з іншими видами арттерапії сприяє розвитку в учнів уміння покращувати самопочуття методами застосування слухання музики, співу, художнього слова, а також відтворення певного ритму, руху, танцю, відчуття в звуках кольору.

Однією з основних цілей музикотерапевтичних занять з дітьми з особливими потребами – інтеграція дитини в соціальну групу, оскільки в музичній співтворчості добре відпрацьовуються різні комунікативні навички, усувається підвищена соромливість, формується витримка і самоконтроль.

Сутність музикотерапії ми бачимо в здатності викликати у «особливої» дитини позитивні емоції, які надають лікувальну дію на психосоматичні та психоемоційні процеси, мобілізують резервні сили дитини, обумовлюють акумуляцію творчого потенціалу у всіх областях мистецтва і життя в цілому.

На заняттях з музикотерапії особливого значення надають формам роботи, які викликають у дітей свідоме, предметне та художнє переживання. Велике значення для формування комунікативних здібностей особистості має колективна форма роботи, яку актуально використовувати під час рухової релаксації та злитті з ритмом музики, музично-рухових ігор та вправ, вокалотерапії, гри на музичних інструментах та ритмічній декламації,

музикомалювання, гри з іграшками. Отже, під впливом системних цілеспрямованих занять з музикотерапії у дітей, як правило, формується естетичний смак до музики, вміння слухати й розуміти її, формується уявлення про музичні твори, їх характер, побудову, виражальні засоби, підвищується рівень емоційної чуйності, розвивається музичний слух. Згодом, у них з'являються улюблені вокальні та інструментальні твори. Слід зауважити, що загальний успіх занять залежить від дотримання низки вимог, а саме: умілий добір музичного матеріалу для слухання й виконання, високохудожнє виконання музичних творів, уміле вербальне спілкування з дітьми в ході занять, широке застосування зорової наочності.

Загалом атмосфера занять з музикотерапії має бути захопливою, динамічною, цікавою, сприяти новим відкриттям як в емоційному, так і в пізнавальному планах. Відвідування занять з музикотерапії має викликати в дітей постійний пізнавальний інтерес, радість від спілкування з мистецтвом і активне свідоме бажання оволодіння елементарними знаннями й вміннями. Загалом уся педагогічна діяльність має ґрунтуватися на гуманістичних началах, усвідомленні її творчого характеру й ролі у розвитку особистості дитини зі складними психофізичними порушеннями. Поступове ускладнення вимог та систематичний контроль за виконанням завдань забезпечує ефективність розвитку дитини та корекцію її психофізичних порушень.

Задля того, щоб музика надійно увійшла в повсякденне життя людини, доцільно створити «музичну аптеку». Її склад становлять:

- 1) твори «золотого фонду» музичної класики («Лебідь» К. Сен-Санса; «Адажіо» й «Танок маленьких лебедів» з балету «Лебедине озеро» П. Чайковського; його ж вальси з «Лускунчика» та «Сплячої красуні»; «Аве Марія» Й.Баха, Ф. Шуберта тощо);

- 2) класичні твори, написані спеціально для дітей: «дитячі альбоми» П. Чайковського, Р. Шумана, М. Равеля, К. Дебюсі, українських композиторів: В. Косенка, М. Степаненка, Г. Соська, О. Нежигая та інших;

- 3) фольклорні мотиви (колискові у виконанні Н. Матвієнко, М.

Пилипчак), оскільки генна пам'ять потребує свого прояву, тому українські веснянки, колядки, щедрівки, потішки будуть досить корисними в практичному застосуванні;

- 4) сучасні дитячі пісні, в тому числі з відомих мультфільмів;
- 5) фонова інструментальна музика (допомагає сконцентруватися над виконанням творчих завдань, наприклад, під час малювання).

Місія викладача – дбайливо, обережно, мудро вести дитину крок за кроком до повноцінного життя. Позитивні емоції, які виявляються у посмішці, радості та оптимізмі покращують не лише психічний стан дитини, а й змінюють на краще її фізичне самопочуття.

Організуючи заняття з музикотерапії, важливим є створення зацікавленості та інтересу у дітей.

Специфіка занять з музикотерапії полягає в наступному:

- заняття проводяться 2 рази на тиждень по 30хв.;
- структура проведення занять різна в групах для аутичних дітей і дітей з іншими захворюваннями (розумова відсталість, ДЦП, синдром Дауна та ін.);
- один і той же музичний матеріал використовується багаторазово, щоб діти в своєму індивідуальному темпі змогли його засвоїти;
- музичний матеріал частково дублюється в різних групах.

Методи музикотерапії поділяють на такі, що спрямовані на емоційну активізацію, тренінгові, комунікативні, а також творчі методи у формі інструментальної, вокальної, рухової імпровізації.

Ми рекомендуємо цілеспрямоване застосування таких відомих об'єктивних і суб'єктивних закономірностей у практиці музичного навчання як:

- виховний і розвивальний характер музичного навчання;
- залежність ефективності музичного навчання від наявності матеріальної бази (простора кімната з регульованим освітленням, різноманітний арсенал музичних інструментів (фортепіано, елементарні

дитячі, шумові та саморобні музичні інструменти), аудіо- та відео- апаратура, ретельно сформована фонотека, а також різноманітність дидактичних матеріалів та іграшок);

- побудова музичного навчання із врахуванням психофізіологічних особливостей кожної категорії шкільного віку;

- залежність результативності музичного навчання дітей від особливостей і характеру діяльності педагога-музиканта.

- надання переваги задоволенню дітей від процесу музичного навчання над його результативністю;

- спрямування процесу навчання у бік посилення позитивних емоційно-чуттєвих переживань і сублімації енергії (позитивної та негативної) у творчість;

- створення умов для появи в дітей катарсичних переживань у процесі музичного навчання;

- систематичне залучення дітей до спонтанно-художнього самовираження в індивідуальній та колективній музичній діяльності;

- орієнтація музичного навчання на формування в дітей здатності до усвідомлення особистісної цінності як себе, так і інших;

- надання пріоритетності емоційному переживанню музики над аналітичним осягненням її змісту, характеру та форми.

Зміст занять реалізується шляхом запровадження певних видів корекційно-розвивальної роботи:

1. Рецептивне сприймання музики (чуттєве).
2. Рухова релаксація та злиття з ритмом музики.
3. Гра з іграшками.
4. Музично-рухові ігри та вправи.
5. Вокалотерапія (співи).
6. Музикомалювання.
7. Казкотерапія.
8. Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна

декламація.

9. Дихальні та гімнастичні вправи під музику.

	Тема заняття	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи	Практичний матеріал за напрямами
1	2	3	4
Перший рік навчання			
1.	Магічний світ музики	Рецептивне сприймання музики	Релаксація
2.	Подорож у світ звуків	Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація	стимулювання позитивного настрою
3.	Чарівний звук голосу	Вокалотерапія	стимулювання мовленнєвої активності
4.	Лунає музика	Рецептивне сприймання музики	Заспокійлива
5.	Слухання музики.	Рухова релаксація та злиття з ритмом музики	стимуляція позитивного настрою
6.	Краса музики	Рецептивне сприймання музики	стимуляція емоційної сфери
7.	Музика і природа	Рецептивне сприймання музики	релаксація (розслаблення)
8.	Мелодія	Дихальні та гімнастичні вправи під музику	глибока релаксація

9.	Настрій музики.	Психоемоційна та соматична релаксація.	релаксація (розслаблення)
10.	Характер музики	Гра з іграшками	стимуляція інтелектуальної сфери
11.	Співи	Вокалотерапія	стимуляція мовленнєвої активності
12.	Нота	Музикомалювання.	активізація творчих здібностей
13.	Властивості музичного звуку.	Гра на музичних інструментах та ритмічна декламація.	стимуляція емоційної сфери
14.	Вплив звуку на фізичне тіло.	Музично-рухові ігри та вправи	стимуляція позитивного настрою
15.	Звук і колір	Музикомалювання.	активізація творчих здібностей
16.	Сила озвученого слова	Казкотерапія.	стимуляція емоційно-образних уявлень
17.	Подорож у світ ритму	Музично-рухові ігри та вправи	формування основ національної свідомості
18.	Співаємо разом	Вокалотерапія	стимулювання мовленнєвої активності

19.	Історія про образ	Музикомалювання.	стимулювання емоційно-образних уявлень
20.	Знайомство з казковими образами	Казкотерапія.	стимулювання емоційної сфери
21.	Історія про музичні звуки	Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація	підвищення психофізичної активності
22.	Пригоди дихання	Дихальні та гімнастичні вправи під музику	Заспокійлива
23.	Історія про характер музики	Гра з іграшками	стимулювання інтелектуальної сфери
24.	Подорож у світ темпу	Музично-рухові ігри та вправи	стимулювання емоційної сфери
25.	Подорож у світ музичних інструментів (ударні). Марш	Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація	стимулювання інтелектуальної сфери
26.	Історія про пісню	Вокалотерапія	стимулювання мовленнєвої активності
27.	Історія про образи природи в музиці	Музикомалювання	активізація творчих здібностей

28.	Казковий світ колискової пісні	Казкотерапія.	глибока релаксація
29.	Пригоди паузи	Дихальні та гімнастичні вправи під музику	Релаксація
30.	Подорож у давні часи. Танець	Рухова релаксація та злиття з ритмом музики	підвищення психофізичної активності
31.	Історія про музичні образи	Гра з іграшками	стимулювання емоційно-образних уявлень
32.	Пригоди ритму	Музично-рухові ігри та вправи.	формування основ національної свідомості
33.	Вплив звуку на фізичне тіло	Музично-рухові ігри та вправи	стимуляція позитивного настрою
34.	Звук і колір	Музикомалювання	активізація творчих здібностей
35.	Музика для творчості	Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація	активізація творчих здібностей
36.	Музика для творчості	Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація	активізація творчих здібностей

	Тема заняття	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи	Практичний матеріал за напрямами
1	2	3	4
Другий рік навчання			
1.	Магічний світ музики	Рецептивне сприймання музики	Релаксація
2.	Подорож у світ звуків.	Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація	стимулювання позитивного настрою
3.	Чарівний звук голосу	Вокалотерапія	стимулювання мовленнєвої активності
4.	Лунає музика	Рецептивне сприймання музики	Заспокійлива
5.	Слухання музики	Рухова релаксація та злиття з ритмом музики	стимуляція позитивного настрою
6.	Краса музики	Рецептивне сприймання музики	стимуляція емоційної сфери
7.	Музика і природа	Рецептивне сприймання музики.	релаксація (розслаблення)
8.	Мелодія	Дихальні та гімнастичні вправи під музику	глибока релаксація
9.	Настрій музики	Психоемоційна та соматична релаксація	релаксація (розслаблення)
10.	Характер музики	Гра з іграшками	стимуляція інтелектуальної сфери

11.	Співи	Вокалотерапія	стимуляція мовленнєвої активності
12.	Вплив звуку на фізичне тіло	Музично-рухові ігри та вправи	стимуляція позитивного настрою
13.	Звук і колір	Музикомалювання	активізація творчих здібностей
14.	Сила озвученого слова	Казкотерапія	стимуляція емоційно-образних уявлень
15.	Подорож у світ ритму	Музично-рухові ігри та вправи	формування основ національної свідомості
16.	Співаємо разом	Вокалотерапія	стимулювання мовленнєвої активності
17.	Історія про образ	Музикомалювання	стимулювання емоційно-образних уявлень
18.	Казкові образи	Казкотерапія	стимулювання емоційної сфери
19.	Пригоди дихання	Дихальні та гімнастичні вправи під музику	Заспокійлива

20.	Пригоди ритму	Музично-рухові ігри та вправи	формування основ національної свідомості
21.	Вплив звуку на фізичне тіло	Музично-рухові ігри та вправи	стимуляція позитивного настрою
22.	Звук і колір	Музикомалювання	активізація творчих здібностей
23.	Музика для творчості	Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація	активізація творчих здібностей
24.	Музика для творчості	Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація	активізація творчих здібностей
25.	Оркестр (дитячий шумовий)	Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація	стимуляція емоційної сфери
26.	Співи	Вокалотерапія	стимуляція мовленнєвої активності
27.	Сила озвученого слова	Казкотерапія	стимуляція емоційно-образних уявлень
28.	Настрій музики	Психоемоційна та соматична релаксація	релаксація (розслаблення)
29.	Вплив музики на людину	Рецептивне сприймання музики	релаксація (розслаблення)

30.	Вплив музики на настрої людини	Гра з іграшками	стимуляція позитивного настрою
31.	Співи	Вокалотерапія	стимуляція мовленнєвої активності
32.	Оркестр (дитячий шумовий)	Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація	стимуляція емоційної сфери
33.	Сила озвученого слова	Казкотерапія	стимуляція емоційно-образних уявлень
34.	Настрої музики	Психоемоційна та соматична релаксація	релаксація (розслаблення)
35.	Музика для творчості	Ритмічний ансамбль та ритмічна декламація	активізація творчих здібностей
36.	Музика для творчості	Ритмічний ансамбль та ритмічна декламація	активізація творчих здібностей

	Тема заняття	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи	Практичний матеріал за напрямками
1	2	3	4
Третій рік навчання			
1.	Магічний світ музики	Рецептивне сприймання музики	Релаксація

2.	Подорож у світ звуків.	Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація	стимулювання позитивного настрою
3.	Чарівний звук голосу.	Вокалотерапія	стимулювання мовленнєвої активності
4.	Лунає музика	Рецептивне сприймання музики	Заспокійлива
5.	Музика і природа	Рецептивне сприймання музики	релаксація (розслаблення)
6.	Гармонія	Психоемоційна та соматична релаксація	Заспокійлива
7.	Мелодія	Дихальні та гімнастичні вправи під музику	глибока релаксація
8.	Ритм	Рухова релаксація та злиття з ритмом музики	стимуляція позитивного настрою
9.	Темп	Рухова драматизація під музику	стимуляція емоційно-образних уявлень
10.	Форма	Рухова релаксація та злиття з ритмом музики	закладення основ національної свідомості
11.	Засоби музичної виразності	Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація	стимуляція емоційно-образних уявлень

12.	Настрій музики	Психоемоційна та соматична релаксація	релаксація (розслаблення)
13.	Характер музики	Рухова релаксація та злиття з ритмом музики	стимуляція інтелектуальної сфери
14.	Співи	Вокалотерапія	стимуляція мовленнєвої активності
15.	Народна музика	Казкотерапія	закладення основ національної свідомості
16.	Музичний звук	Музично-рухові ігри та вправи	підвищення активності
17.	Музичні інструменти: бандура	Музично-рухові ігри та вправи	закладення основ національної свідомості
18.	Музичні інструменти: скрипка	Психоемоційна та соматична релаксація	релаксація (розслаблення)
19.	Музичні інструменти: піаніно, рояль	Рецептивне сприймання музики	стимуляція позитивного настрою
20.	Музичні інструменти: арфа, челеста	Музично-рухові ігри та вправи	активізація творчих здібностей
21.	Українські народні музичні	Казкотерапія	закладення основ національної свідомості

	інструменти (бубон, сопілка бандура)		
22.	Композитор	Дихальні та гімнастичні вправи під музику	глибока релаксація
23.	Ефект Баха	Ритмічний ансамбль та ритмічна декламація	стимуляція інтелектуальної сфери
24.	Класична музика	Рецептивне сприймання музики	стимуляція емоційно-образних уявлень
25.	Ефект Моцарта	Музикомалювання	стимуляція інтелектуальної сфери
26.	Музичні образи романтиків	Казкотерапія	стимуляція емоційної сфери
27.	Українська народна музика	Вокалотерапія	закладення основ національної свідомості
28.	Пісня	Вокалотерапія	стимуляція мовленнєвої активності
29.	Музичні жанри	Музично-рухові ігри та вправи	стимуляція позитивного настрою

30.	Музичні жанри	Музично-рухові ігри та вправи	стимуляція позитивного настрою
31.	Музичні жанри	Музично-рухові ігри та вправи	стимуляція позитивного настрою
32.	Ефект Моцарта	Музикомалювання	стимуляція інтелектуальної сфери
33.	Сила озвученого слова	Казкотерапія	стимуляція емоційно-образних уявлень
34.	Настрій музики	Психоемоційна та соматична релаксація	релаксація (розслаблення)
35.	Музика для творчості	Ритмічний ансамбль та ритмічна декламація	активізація творчих здібностей
36.	Музика для творчості	Ритмічний ансамбль та ритмічна декламація	активізація творчих здібностей

	Тема заняття	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи	Практичний матеріал за напрямками
1	2	3	4
Четвертий рік навчання			
1.	Магічний світ музики	Рецептивне сприймання музики	Релаксація

2.	Чарівний звук голосу	Вокалотерапія	стимулювання мовленнєвої активності
3.	Лунає музика	Рецептивне сприймання музики	Заспокійлива
4.	Музика і природа	Рецептивне сприймання музики	релаксація (розслаблення)
5.	Гармонія	Психоемоційна та соматична релаксація	Заспокійлива
6.	Форма	Рухова релаксація та злиття з ритмом музики	закладення основ національної свідомості
7.	Засоби музичної виразності	Ритмічний ансамбль та ритмічна декламація	стимуляція емоційно-образних уявлень
8.	Ефект Моцарта	Музикомалювання	стимуляція інтелектуальної сфери
9.	Притчі та легенди	Рухова драматизація під музику	стимуляція позитивного настрою
10.	Дитячий фольклор	Вокалотерапія	стимуляція мовленнєвої активності
11.	Музика і література	Казкотерапія	стимуляція емоційної сфери
12.	Настрій музики	Психоемоційна та соматична релаксація	релаксація (розслаблення)

13.	Характер музики	Ритмічний ансамбль та ритмічна декламація	стимуляція інтелектуальної сфери
14.	Співи	Вокалотерапія	стимуляція мовленнєвої активності
15.	Народна музика	Казкотерапія	закладення основ національної свідомості
16.	Музичний звук	Ритмічний ансамбль та ритмічна декламація	підвищення активності
17.	Музичні інструменти: бандура	Музично-рухові ігри та вправи	закладення основ національної свідомості
18.	Музичні інструменти: скрипка	Психоемоційна та соматична релаксація	релаксація (розслаблення)
19.	Музичні інструменти: піаніно, рояль	Рецептивне сприймання музики	стимуляція позитивного настрою
20.	Музичні інструменти: арфа, челеста	Музично-рухові ігри та вправи	активізація творчих здібностей

21.	Українські народні музичні інструменти (бубон, сопілка, бандура)	Казкотерапія	закладення основ національної свідомості
22.	Композитор	Дихальні та гімнастичні вправи під музику	глибока релаксація
23.	Ефект Баха	Ритмічний ансамбль та ритмічна декламація	стимуляція інтелектуальної сфери
24.	Класична музика	Рецептивне сприймання музики	стимуляція емоційно-образних уявлень
25.	Ефект Моцарта	Музикомалювання	стимуляція інтелектуальної сфери
26.	Музичні образи романтиків	Казкотерапія	стимуляція емоційної сфери
27.	Українська народна музика	Вокалотерапія	закладення основ національної свідомості
28.	Пісня	Вокалотерапія	стимуляція мовленнєвої активності

29.	Музичні жанри	Музично-рухові ігри та вправи	Стимуляція позитивного настрою
30.	Музичні жанри	Музично-рухові ігри та вправи	стимуляція позитивного настрою
31.	Музичні жанри	Музично-рухові ігри та вправи	стимуляція позитивного настрою
32.	Музика як засіб досягнення людиною гармонії із собою	Психоемоційна та соматична релаксація	Заспокійлива
33.	Сила озвученого слова	Казкотерапія	стимуляція емоційно-образних уявлень
34.	Настрій музики	Психоемоційна та соматична релаксація	релаксація (розслаблення)
35.	Музика для творчості	Рецептивне сприймання музики	активізація творчих здібностей
36.	Музика для творчості	Рецептивне сприймання музики	активізація творчих здібностей

Оздоровча функція музично-ігрової діяльності полягає у:

- позбавленні дітей з ООП від негативних емоційних станів;
- гармонізації образної сфери дітей;
- створенні умов для появи в них відчуття радісного емоційного

піднесення.

Вибір тематики музичних ігор для заняття залежить від мети, яку ставить перед собою викладач. Деякі ігри характеризуються наявністю потенціалу в розвитку музично-творчих здібностей і задатків дітей, інші ж мають більший вплив на емоційно-чуттєвий стан дітей, їхні внутрішні переживання та хвилювання.

Музичні ігри, які слід застосовувати у процесі музичного навчання з використанням музикотерапії:

- музичні ігри, які допомагають зняттю психоемоційного напруження в дітей;
- ігри, спрямовані на збагачення емоційно - чуттєвої сфери, що полягають у створенні певного образу та підсилені музичним супроводом. Однак слід зауважити, що гра має бути короткотривалою та в ході гри педагогові неприпустимо нав'язувати образ і втручатися в процес самовираження дітей. Кожна гра має закінчуватися на позитиві, тоді музичні ігри запобігатимуть втомі та апатії.

Кінець гри має бути добрим, казка – закінчуватися щасливо. Потрібно пам'ятати ще й про те, що дитина, перебуваючи в ігровому образі (собачка, котик, вітерець, зайчик, вовчик), має змогу з боку «подивитися» на свої страхи та комплекси. Тож головне завдання педагога – створити подібні умови й так побудувати музично-освітній процес, щоб дитина змогла сама собі допомогти, подолавши негативні прояви та негаразди самотійно.

Музично-рухові ігри та вправи

Мета: стимуляція та концентрація уваги, координація аудіовізуальної, моторної і тактильної корекції, створення умов для комунікації та взаємодії у групі, зв'язку індивіда з групою та групи з індивідом.

Варто наголосити, що у музичній терапії пріоритетними є музика і символіка, символічна гра, у якій треба йти лише туди, куди дозволяють діти, і бути там стільки часу, скільки потрібно їм. У процесі занять можна

використовувати ритмічні інструменти, костюмований реквізит, спортивні знаряддя та інвентар, іграшки. У музично-руховій грі, що керується звуковими сигналами, динамічний напрямок однієї фази діяльності чергується з гармонійним розслабленням. Цим досягається психічна й соматична релаксація. Для стимуляції музично-рухових ігор і вправ необхідні ритмічно виразні, динамічні та жваві за темпом, із привабливою мелодійною та гармонійною лінією музичні зразки: класичні, фольклорні, популярні танці. Як звукові сигнали можна використовувати барабани, тарілки, гонг, трикутник, ріжок. Музичні ігри та вправи, завдяки жвавому (жартівливому) характеру, різноманітності привабливих форм, оптимістичному настрою, є одним із улюблених компонентів музично-терапевтичних занять.

Орієнтовні музичні твори:

М. Бернар. Пісенька «М» (з дитячих танцювальних пісень «Золоті ворота»).

П. Чайковський. Дитячі танцювальні пісні. Марш дерев'яних солдатиків. Марш із балету «Лускунчик».

І. Доніцетті. Увертюра до опери «Дочка полку».

М. Глінка. Увертюра до опери «Руслан і Людмила».

А. Хачатурян. Танок із шаблями з балету «Гаяне». Танець з музичної сюїти «Маскарад».

Ф.Шопен. Вальс сі бемоль-мажор. Революційний етюд до мінор.

Ф. Ліст. Угорська рапсодія.

М. Мусоргський. Картинки з виставки. Гра дітей.

В. Новак. Розбійницька сонатина.

С. Прокоф'єв. Марш зі збірки «Дитяча музика».

Р. Шуман. Лісові сцени «Одинокі квіти», «Мисливська».

Марш з «Альбому для молоді».

Б. Сметана. "Нашим дівам" (полька).

Й.Штраус. «На прекрасному голубому Дунаї». Полька - піцкато. Марш Радецького.

Рухове розслаблення і злиття з ритмом музики

Мета: свідоме й чуттєве сприймання музичного ритму, що відбувається в русі як в одному з найхарактерніших спонтанних життєвих виявів у дітей та молоді, а також вироблення здатності психічно й соматично підкорятися музичному ритму та зливатися з ним; повноцінне переживання почуття евритмії, гармонійного поєднання ритму рухів свого тіла з ритмом музики. Інструкція до виконання: під звуки музики із заплющеними очима погойдуватись у ритм музики, стоячи в колі й тримаючись за руки.

Орієнтовні музичні твори:

В. Адамець. «Зіркове» (з дитячих танцювальних пісень «Золоті ворота»).

Р. Адисалл. Варшавський концерт.

Р. Бінгел. Серенада Альжбеті.

П. Чайковський. Танець маленьких лебедів (балет «Лебедине озеро»).

А. Дворжак. «Слов'янський танець № 1, до мажор», «Слов'янський танець № 2, ля мінор», «Слов'янський танець №6, ре мажор», «Слов'янський танець № 15, до мажор».

Е. Гріг. Пісня Сольвейг із сюїти «Пер Гюнт».

Ф. Шопен. Етюд мі мажор.

М. Равель. Болеро.

М. Римський-Корсаков. Пісня індійського гостя з опери «Садко».

К. Ейднінг. Розквіт весни.

Б. Сметана. Нашим дівам (полька).

А. Вівальді. Симфонія сі мінор.

**Вокалотерапія. Фольклоротерапія (англ. folk- народ, lore- мудрість)
- вид терапії, коли засобом зцілення є фольклорна спадщина.**

Мета: позитивно впливати на дихання, серцеву діяльність, травлення та

коригувати мовну діяльність, розвивати емоційну сферу дітей, знімати або зменшувати контроль дитини за своїм мовленням і залучати її в процес співу, наслідуючи інших.

У практиці корекційно-педагогічної роботи групова вокалотерапія є важливим методом активної музикотерапії. Перевага цього засобу в тому, що на відміну від розмови, долучаються всі бажаючі відповідно до своїх можливостей. Репертуар добирається відповідно до вікових та індивідуальних особливостей кожної дитини. Це можуть бути дитячі пісні, які заряджають оптимізмом і є свого роду «вітамінами», фольклор, духовні пісні тощо. Груповий спів передбачає анонімність співака, тому він є дієвим засобом зняття напруження й гармонізації особистості; він орієнтує дитину на групу, дає змогу їй приєднатися до групи, встановити соціальний контакт, викликає почуття безпечної самореалізації. Груповий спів можна комбінувати із сольним співом у іграх.

Вокальний елемент музикотерапії допомагає зайняти активну позицію у груповій діяльності та за допомогою відтворення обраної пісні приводить особистість до внутрішньої конфронтації з власним невротичним станом, тим самим усуваючи психологічні бар'єри. Почуття успіху під час групового співу відіграє значну роль, особливо в осіб із соціальними відхиленнями, об'єднує і активізує групу. Дієвим є поєднання співу з грою на музичних інструментах.

Рекомендується використовувати пісні, які можна драматизувати, відображати. Вони мають бути емоційними, цікавими, мати просту і приємну мелодію, жвавий темп, відповідну тональність, такі як українські народні пісні: лічилки «Ходить бусол по болоту», «Котилася торба», дитячі дражнилки і мирилки «Ванька-встанька требуха, з'їв корову і бика...» або «Брехач-клепач, трюкач, пустий квач»; скоромовки, колискові, прозивалки, заклички, пісні: «А-а! Киця-мура, де була?», укр. н. колискова, «Кипи, кипи, кашка», укр. н. примовка «Їли, їли, кашку», укр. н. пісня-скоромовка «Гоп-гоп, гу-ту-ту», укр. н. забавлянка «Ту-ру-ру», укр. н. забавлянка «Антин-верентин», укр. н. прозивалка-жарт «Вітя, Вітя, вітікар», укр. н.

прозивалка «Ой вітре, вітроньку», укр. н. закличка «Вийди, вийди, сонечко», укр. н. закличка «Іди, іди, дощику» , укр.н.п.«Труби, Грицю, в рукавицю», муз. Верховинського, сл. народні «Ладки, ладки», укр. н. забавлянка «Сонечко», укр.н.пісня обр.М.Метлова, сл. Є. Перепляотчикової «У садочок», муз. Г.Герлецького, сл. Я.Кузьмова «Подоряночка», «Ой, на горі льон, льон»; «Шевчику», «Ой, Василю, товаришу» в обр. В. Верховинця тощо.

Рецептивне (чуттєве) сприйняття музики

Слухання музики та її сприйняття є активним внутрішнім процесом зосередження, який дає дітям відчувати, сприймати й розуміти різні види й жанри музичного мистецтва.

Методи розвитку музичного сприйняття: наочний (наочно-слуховий – виконання музики, якість звучання; візуальний), словесний, практичний.

Бесіда про музику може включати в себе інформацію про музику як вид мистецтва, про композитора, про жанрову приналежність. Особливої ваги набуває необхідність усвідомлення дітьми тих настроїв, почуттів, що передає музичний твір. Саме це має бути ядром бесіди. Рекомендується проводити заняття, спираючись на такі теми: «Які почуття передає музика?», «Про що розповідає музика», «Як саме говорить з нами музика?».

Мета: зняття внутрішнього конфлікту, проблем, сприяння стабілізації. Використовується для розслаблення й стимуляції особистості, яка в процесі сприймання музики стає активним учасником образної дії, збагачуючи її своїм внутрішнім світом переживань. Такі заняття спрямовані на спонукання активного сприймання власного «Я». У цьому процесі закладається основа чуттєвих та уявних асоціацій, що відповідають конфліктним переживанням; відбувається свідоме збудження механізмів абстрагування від особистих патогенних факторів. Це допомагає стабілізувати загальний психічний та соматичний стан.

За допомогою музичних образів та музичної мови, ритму та її

мелодійності можна встановити рівновагу в діяльності нервової системи дитини, можна розгальмувати загальмованість дітей, врегулювати дію кінестетичної системи або дати необмежений простір і свободу рухам, виявити музичні здібності особистості та задовольнити її музичні потреби у будь-якому музичному жанрі чи уподобаннях.

Під час прослуховування музики слід враховувати особистість дитини, її музичну культуру, смаки, індивідуальні здібності сприймання. Інколи доцільним є ознайомлення з творчістю композитора, його долею.

Сприймання музики як вид діяльності - це основа для співтворчості та налагодження музичних взаємин між таємничим світом дитини і дійсністю, в якій вона живе.

Музика для дітей

(рекомендований інструментальний репертуар)

<p>П. Чайковський «Дитячий альбом», «Пори року».</p>	<p>В.А. Моцарт. Маленька нічна серенада Л. Бетховен. Симфонія № 6 «Пасторальна» (фрагменти). А. Вівальді. «Пори року».</p>
<p>В. Косенко «24 дитячі п'єси для фортепіано» Оп.15.</p>	<p>Б. Бритен. «Путівник по оркестру» .</p>
<p>М. Степаненко. «Дитячий альбом».</p>	<p>Е. Григ. Сюїта «Пер Гюнт».</p>
<p>С. Майкапар. «Бірюльки».</p>	<p>К. Дебюсі. «Дитячий куток».</p>

М. Лисенко. Дитяча опера «Коза-дереза» («Я лисичка, я сестричка»).	Ж. Бізе. «Дитячі ігри». М. Равель. «Моя матінка - гусиня».
М. Мусоргський. «Картинки з виставки» .	К. Сен-Санс. «Карнавал тварин».
С. Прокоф'єв. Симфонічна казка «Петя та Вовк».	П. Хіндеміт. «Ми будуємо місто». Б. Барток. «Маленькому словаку» .
Д. Шостакович. Балетна сюїта № 1, №2, №3, «Танці ляльок», «Шарманка».	Р. Шуман. «Альбом для юнацтва».
«Мелодія», муз. В.Косенка	«Маленький жарт», муз.В.Селіванова
«Веселощі», муз. С. Шевченка	«Скарга», муз.С.Майкопара
«Марш», муз.Р.Шумана	«Метелики», муз.О.Тілічеєвої
«Марш», муз.О.Гречанінова	«Тихіше-дужче в бубон бий», муз.О.Тілічеєвої, сл.А.Рангова
«Марш горобчиків», муз.Н.Нижанківського	«Ведмідь», муз.М.Красєва, сл..нар.
«Танок», муз.М.Скорульського «Козачок», муз.Т.Шутенко	«У лісі» («Зайчик», «Ведмідь», «Лисиця», «Вовк»), муз.Т. Ломової «Ведмідь танцює під флейту», муз.Ан.Александрова «Мишка та ведмідь», муз.В.Барвинського «Зайчик дражнить ведмедика», муз.Д.Кабалевського

Музикомалювання

Мета: знімати афекти, сприяти катарсису, створювати гарні умови для задоволення інстинктів, активізувати невротично пасивно налаштованих дітей, реалізувати можливості дитини в творчій діяльності.

Музикомалювання як терапія – спокійний комплексний вид діяльності, допомагає формувати в дітей здорові психічні структури, розвивати моторику рук і пальців. Малювати можна різними способами і, на нашу думку, важливо навчити дітей створювати музичні образи на папері. Краще працювати на великих аркушах паперу великими олівцями, фломастерами, тощо. Надзвичайно привабливим є малювання пальцями з використанням спеціальних фарб. Критерії добору музичного матеріалу полягають у тому, щоб музика пробуджувала емоційно-образну та творчу сферу учнів.

Музикомалювання під час прослуховування мелодії допомагає дитині символічно виразити свій внутрішній світ. Музика перетворюється її волею на палітру кольорів, сприяючи творчому самовиразу, яке характеризується почуттям здорової впевненості у собі. Ця вправа виконується у невимушеному зручному положенні тіла, що сприяє зняттю психологічних бар'єрів та розслабленню. Однією з форм синтезу образотворчого мистецтва із музикою є графічне вираження ритму мелодії неперервною смугою у площині паперу. При цьому діти можуть, після злиття ритму своїх рухів з ритмом музики, малювати із заплющеними очима, що сприяє глибшому їх зануренню у світ музики, більш виразному його сприйманню і переживанню.

Вправи на музикомалювання

Мета: розвиток слухової уваги. творчого уявлення, відчуття ритму, розвиток загальної та дрібної моторики, естетичних почуттів, бажання слухати музику.

Опис вправи:

Дітям пропонують послухати музику різного характеру, відчуття настрій музики, а потім і намалювати музику так, як вони це відчувають.

При повторному слуханні музики дітям пропонується вибирати з усіх

малюнків ті, що найбільше підходять до характеру музики і спробувати пояснити свій вибір. З часом, пояснення і відчуття дітей стають більш обґрунтованими, у дітей збільшується словниковий запас, активізується мовлення. Тему музикомалювання можна продовжити малюванням звуків природи. Можна малювати почуті звуки. Довгі звуки – довгі лінії короткі звуки – крапочки. Цей вид діяльності може стати улюбленим домашнім завданням дітей і батьків.

Пантоміма

Використовується для зняття психічної напруги, як засіб комунікації, емоційного, творчого самовираження. Наприклад, дитині пропонується виразити зміст музичного твору за допомогою рухової імпровізації або, після прослуховування драматичного епізоду спробувати відобразити його у пантомімі. Також можливе пантомімічне зображення окремого виду діяльності, копіювання характерних рухів якої-небудь тварини, пантомімічне вираження найкращої, найрадіснішої або найсумнішої події у житті дитини, ситуації, якої вона боїться, та ін. Педагог повинен допомогти учням подолати нерішучість та незручність рухового вираження (через малорозвинену фантазію або занижену здатність творчого переносу динаміки внутрішньої мови у зону рухів) своїм прикладом.

Мета: сприяти психічній релаксації та творчій стимуляції, розвивати творчу фантазію та уяву, рухові здібності до самовираження, допомагати зняти психічне напруження.

Тексти й пантоміма збагачують міміку обличчя. Це гра, а не танець. З метою корекції використовують кілька варіантів пантоміми.

1. Прості, короткі оповідання чи драматичні етюди. Дію оповідання доповнює й оживляє музична імпровізація. Показується те, про що розповідається словами та передається музикою. Спочатку пантоміму виконує один учасник, а потім до нього приєднується вся група.

2. Лунає музика, а учасники придумують розповідь, виражаючи її в пантомімі.

3. Педагог розповідає про будь-який випадок, а учасники показують це. У роботі використовуються певні пантомімічні зображення: вид діяльності, характерні особливості видів тварин; веселий чи сумний випадок; те, чого найбільше боїться учасник тощо.

Гра «Диригент»

Мета: розвивати загальну моторику, слухову пам'ять, відчуття ритму, координацію рухів з музикою, голосом, виховання музичного смаку, мотивації до діяльності, розвивати емоційно-вольову сферу дитини.

Обладнання: аудіозапис музики, дитячі музичні інструменти.

Методичні вказівки: у дітей з затримкою психічного розвитку загалом погано розвинена моторика, рухи скуті, некоординовані. В цій вправі музика стає головним координатором і помічником, як у фізичному так і в психологічному плані, для дітей, які не звикли до індивідуальних виступів перед всією групою, які невпевнені, сором'язливі, є скутими.

Але в процесі роботи їх рухи стають більш плавними, слухняними, координованими. Емоційно-підвищений настрій знімає скутість і комплекси невпевненості. Діти диригують як музикою, так і співом, грою дітей всієї групи.

Музична розповідь

Мета: розвиток уяви, фантазії, психосоматична регуляція.

Це ефективний спосіб психічної та соматичної стимуляції за участі рухів, драматизації та мовлення. Усі розповіді супроводжуються музикою, в якій простежується і дзюрчання струмочка, і завивання вітру, і звички тварин. Під час таких занять психолог грає роль оповідача, а учасники – героїв сюжету. Мотиви сюжету обирають з урахуванням психічного й соматичного стану учасників, характеру їх невротичних бар'єрів, психічної напруженості. Можна використовувати й такий варіант оповідання, коли учасники придумують закінчення розповіді на основі своїх уявлень, фантазій, зіставлення з власним досвідом.

Імпровізація

Мета: вираження усього спектру людських почуттів і настроїв.

Завдяки своїй вільній формі імпровізація є ідеальним медіумом для педагога, щоб дати дитині можливість до резонансу і таким чином, оминаючи слова, запропонувати контакт і дати імпульс процесам розвитку. В активній музичній терапії виділяють наступні форми імпровізації: індивідуальну гру, партнерську гру або гру у парі, групову імпровізацію.

Різні форми імпровізації можна застосовувати на трьох рівнях: з орієнтуванням на музику, відчуття або стосунки. Той факт, що на практиці ці рівні дещо переплітаються, не повинен нас стримувати від свідомого відточування процесів кожного окремого рівня.

При імпровізації із орієнтуванням на музику на першому плані стоять креативний процес творення і музичний «результат». Під час імпровізації з орієнтуванням на відчуття базовими є особисті відчуття тут і зараз, а також тілесно-душевний резонанс від процесу творення. Імпровізація із орієнтуванням на комунікацію і стосунки орієнтована, перш за все, на контактну поведінку й інтеграцію.

Дитяча імпровізація на музичних інструментах, на перший погляд, є простим і безцільним «бриньканням». Але насправді це приносить дитині неабияку насолоду й відчуття причетності до творчого процесу народження музики. Окрім того, будучи джерелом звуків, дитина отримує змогу відчути власну значущість і гідність.

А ще музика, яку виконує дитина, й інструмент, який вона обирає, несуть діагностичну інформацію про саму дитину. Вслухаючись у музику й аналізуючи вибраний інструмент, можна багато чого зрозуміти (продіагностувати). Тут важлива роль належить інтуїції педагога в поєднанні з умінням спостерігати й аналізувати.

Наприклад, якщо дитина обирає ударні інструменти: барабан, бубон, ложки, колотушки, то їй не вистачає відчуття впевненості, стійкості, фізичної активності або у неї є бажання позбутися гніву та роздратування. Вибір

духових музичних інструментів (сопілочок, дудочок тощо) вказує на необхідність бути вислуханою або свідчить про недостатню розвиненість уміння заявляти про себе, бути почутим. Зосередження уваги дитини на клавішних інструментах свідчить про потенціал інтелектуальних здібностей дитячої особистості. Струнні музичні інструменти (дитяча ліра, скрипочка тощо) сигналізують про потребу співчутливого й ніжнього ставлення до дитини або про бажання виразити ніжні й сердечні почуття.

Необхідно звертати увагу на характер гри на музичному інструменті – він засвідчує наявність певних емоцій та почуттів, що потребують негайного виходу або, навпаки, сигналізують про недостатність і гостру потребу в них.

Імпровізація звуконаслідування, кінцівок мелодій

«Дударик», муз. А. Філіпенка, сл. В. Чорної.

«Нагодуй горобчика», муз. М. Сіванського, сл. В. Болдиревої.

«Дінь-дінь», муз. В. Верховинця, сл. П. Тичини.

«Про жабок та комара», муз. В. Ізотова, сл. Т. Волгіної.

«Чай», муз. О. Злотника, сл. Л. Ямкового.

«Киці і мишка», муз. В. Книш, сл. Л. Ямкового.

«Жу-жу-жу», муз. В. Книш, сл. Л. Ямкового.

«Дятел», муз. Арсеєва, сл. В. Вікторова.

«Ой, заграли комарі», муз. М. Дремлюги, сл. Г. Бойка.

«Дівчинка-українка», муз. Т. Димвнь, сл. В. Козак.

«Вінок», муз. Л. Левітової, сл. Д. Чередниченка.

«Грає півник на гармоні», муз. А. Лазаренка, сл. О. Марунич.

«Весела пісенька», муз. і сл. Б. Пархоменко.

Гра з лялькою

Мета: сприяння вираженню внутрішнього стану дитини та характеру її взаємин із батьками, рідними, друзями та соціальним оточенням. Цей метод використовують у роботі з дітьми до 15 років. У процесі гри відкриваються глибинні (часто приховані) почуття. За характером гри можна визначити

характер впливу соціального оточення на дитину, сприяти виходу агресії, афектів, почуття неповноцінності й невизнання, особливо якщо це стосується жертви морального, фізичного насильства. Під час гри нейтралізуються внутрішні конфлікти, вона стає катарсисом на ґрунті емоцій.

Ця форма музикотерапії навчає самостійності, незалежності від оточення, адекватної поведінки в пристосуванні до цього оточення. Музика створює відповідний фон (як зовнішній, так і внутрішньо-емоційний) і гармонійний вплив, що пробуджує активність, упевненість у собі, сприяє розслабленню та психічній урівноваженості, а також гармонізації, стабілізації, позитивній самореалізації.

Дихальні вправи з музичним супроводом

Мета: розвивати голос і мовлення, формувати вольові якості особистості, стимулювати глибину і частоту дихання, вміти розслабитися під час слухання музики.

Правильне дихання має вирішальне значення для тренування вольових якостей, загальної релаксації. Розслаблюючі музичні стимули приносять полегшення, відчуття гармонії, врівноваженості; характер людини стає м'якшим і пластичнішим. Цю частину музикотерапії проводять у добре провітреному приміщенні.

Зразки дихальних вправ

1. Сидячи, робити вдихи та видихи в ритмі музичного супроводу.

Фази видиху:

- вимовляння звуку «А» (виражаючи почуття полегшення);
- вимовляння звуку «О» (виражаючи почуття подиву);
- вимовляння звуку «У» (виражаючи почуття подиву);
- вимовляння звуку «І» (виражаючи почуття радості);

- вимовляння звуку «Е» (виражаючи внутрішню рівновагу).
- Стоячи, в ритмі музики робити глибокі вдихи й видихи з вимовлянням звуку «А».

2. Стоячи у вільній поставі, робити вдих і видих із руховим вивільненням.

3. Стоячи, поклавши ліву руку на живіт, праву - на груди, тренують черевне і грудне дихання. Вдих - підйом черевної стінки, видих - опускання.

Дихальна гімнастика О. Н. Стрельникової

Зміст	Організаційно-методичні вказівки
1. «Долоньки». Стояти прямо. В.п. - руки зігнуті в ліктях, долоні вперед. 1 - пальці зігнуті в кулак, вдих; 2 - в.п. – вдих	Лікті вниз. Після кожного циклу - відпочинок 3-4 с. Активний вдих носом, пасивний видих ротом. Дихальні рухи виконуються тільки одночасно з рухами руками.
2. «Погончики» Стояти прямо. В. п. - пальці стиснуті в кулаки, біля пояса. 1 - кулаки вниз, вдих; 2 - в.п. - видих	Під час рухів чергувати напруження й розслаблення. Вище пояса руки не піднімати. Рух униз різкий, ніби віджимаючись від підлоги.
3. «Насос». Стояти прямо. 1 - нахил вперед, вдих; 2 - випрямитися, видих.	Нахил не низький, спина округлена. Руками не торкатися підлоги, вдих у другій половині нахилу. Плечі округлені, рот ледь відкритий. Повертаючись у в. п., до кінця не випрямлятися.
4. «Кішка» 1 - напівприсід, поворот вправо, руки до пояса, пальці в кулак, вдих; 2 - повернутися обличчям вперед, видих; 3 - поворот вліво, вдих; 4 - повернутися прямо, видих;	П'ятки на підлозі. Коліна згинати злегка. Спина пряма, поворот тільки в талії.

<p>5. «Обійми плечі» Стояти прямо, руки до плечей, зігнуті в ліктях. 1 - руки паралельно одна одній, голова назад, вдих; 2 - в. п. , видих.</p>	<p>Руки рухаються на зустріч одна одній, наскільки можливо. Руки широко не розводити й не напружувати. Вдих на стиску грудної клітки</p>
<p>6. «Великий маятник» Стояти прямо. 1- нахил вперед, руки вниз, вдих; 2- в.п., видих; 3 - нахил назад, прогнутися, руки охоплюють плечі, вдих; 4- в. п., видих.</p>	<p>Вдих - на стиску грудної клітки.</p>
<p>7. «Кроки». Стояти прямо, напівприсід. 1- крок уперед правою ногою, вдих, повернутися у в.п. - видих; 2 - крок уперед лівою ногою, вдих, повернутися у в.п. - видих. Аналогічні вправи, але кроки робити назад.</p>	<p>Носок униз, видих пасивний через рот. Нога відведена назад і зігнута в коліні.</p>
<p>Вимовляння звуків п-ф-ф-ф</p>	<p>Відновлення дихання. Виконувати повільно, спокійно. Губи складені трубочкою.</p>

Рекомендований список музичних творів до різних видів музикотерапії

Заняття з музикотерапії передбачають використання різноманітного за жанрами та стилями музичного матеріалу: народна музична творчість, шедеври класичного мистецтва, звуки природи, релаксаційна музика тощо.

Підбір музики здійснюється у відповідності до спрямованості корекційно-розвивальної роботи за такими напрямками: заспокійлива; релаксація (розслаблення); глибока релаксація; стимуляція оптимістичного позитивного настрою; урегулювання емоційної сфери; стимуляція емоційно - образних уявлень; активізація творчих здібностей; стимуляція інтелектуальної сфери; підвищення активності; стимуляція мовної активності; закладення основ національної свідомості.

Викладений нижче перелік музичних творів подається у методичному посібнику з музикотерапії для дітей шкільного віку зі складними порушеннями психофізичного розвитку (укладач Н. Квітка). Музичний матеріал апробований нами у власній практичній діяльності з дітьми з інвалідністю різних вікових груп: з молодшого шкільного віку: (від 6-х років) до юнацького віку (до 18 років).

Напрямок: заспокійлива

1. Альбіноні Т. Адажіо.
2. Бах Й. Брандербурзький концерт № 2 (Andante).
3. Бетховен Л. Елізі.
4. Бетховен Л. Прелюдія № 5.
5. Брух М. Скрипичний концерт № 1 (Adagio).
6. Вівальді А. Концерт для флейти з оркестром, II ч.
7. Вівальді А. Скрипичний концерт, II частина, до мінор (Andante).
8. Лисенко М. Елегія № 3, оп. 41.
9. Масканьї П. Опера «Сільська честь».
10. Моцарт В. Ближче до мрії.

11. Рахманінов С. Рапсодія на тему Паганіні.
12. Чайковський П. Цикл «Пори року». Осіння пісня.
13. Шопен Ф. Ноктюрн оп. 9 № 1, сі-бемоль мінор.
14. Шуберт Ф. Серенада «Лебедина пісня».

Напрямок: релаксація (розслаблення)

1. Бах Й. Брандербурзький концерт № 1, фа мажор (Adagio).
2. Вівальді А. Концерт для флейти з оркестром № 4.
3. Галуппі Б. Соната № 5, I частина, до мажор.
4. Гріг Е. Колискова.
5. Кабалевський Д. Концерт для скрипки з оркестром, II частина.
6. Лядов А. Чарівне озеро.
7. Масне Ж. Елегія.
8. Масне Ж. Роздум.
9. Моцарт В. Дивертисмент, ре мажор.
10. Моцарт В. Соната для фортепіано, II частина, фа мажор (Adagio).
11. Скрябін О. Лист з альбому, П'єса.
12. Чайковський П. Пісня без слів.
13. Чайковський П. Пори року, Баркарола.
14. Шнітке А. П'єса.
15. Штраус Й. Повільний вальс.
16. Шуберт Ф. Вечірня серенада.

Напрямок: глибока релаксація (перед сном)

1. Барбер С. Адажіо для струнних.
2. Бах Й. Концерт ре мінор, II частина (Adagio).
3. Бах Й. Оркестрова сюїта № 3, Арія.
4. Бах Й. Прелюдія і фуга № 8, мі-бемоль мінор.
5. Бетховен Л. Соната № 14, I частина (Adagio).
6. Брамс Й. Колискова.

7. Глюк К. Опера «Орфей і Евридика», Мелодія.
8. Дебюсі К. Місячне світло.
9. Лисенко М. Колискова.
10. Ліст Ф. Колискова.
11. Лядов А. Колискова.
12. Рахманінов С. Колискова.
13. Станкович Є. Колискова.
14. Українська народна пісня «Ой, ходить сон коло вікон».
15. Чайковський П. Колискова № 2, оп. 72.
16. Шопен Ф. Колискова для ангела.
17. Шопен Ф. Колискова, ре-бемоль мажор.

Напрямок: стимуляція оптимістичного позитивного настрою

1. Бах Й. Концерт для двох скрипок з оркестром, мі мінор (Vivace).
2. Бах Й. Оркестрова сюїта N2, мі мінор.
3. Бетховен Л. Симфонія № 6, I частина.
4. Бізе Ж.-Щедрін Р. Сюїта «Кармен», увертюра.
5. Глінка М. Опера «Руслан і Людмила», увертюра.
6. Гріг Е. Сюїта «Пер Гюнт», «Ранок».
7. Дворжак А. Концертна увертюра «Карнавал».
8. Моцарт В. Маленька нічна серенада (Allegro).
9. Моцарт В. Опера «Весілля Фігаро», увертюра.
10. Моцарт В. Опера «Чарівна флейта», увертюра.
11. Прокоф'єв С. Балет «Ромео і Джульєтта», «Ранок».
12. Россіні Д. Опера «Севільський цирульник», увертюра.
13. Рубінштейн А. Мелодія.
14. Сібеліус Я. Симфонічна поема «Фінляндія», уривок.
15. Чайковський П. Балет «Лускунчик», увертюра.
16. Чайковський П. Дитячий альбом, «Вальс».
17. Штраус Й. Віденський вальс.

Напрямок: урегулювання емоційної сфери

1. Бізе Ж.-Щедрін Р. Сюїта «Кармен», «Танець Богині».
2. Брамс Й. Угорський танець №1.
3. Брамс Й. Угорський танець №5.
4. Вагнер Р. Полонез.
5. Верді Д. Вальс.
6. Гріг Е. Сюїта «Пер Гюнт», «Танець Анітри».
7. Лисенко М. Українська рапсодія.
8. Ліст Ф. Угорська фантазія для фортепіано та оркестру.
9. Мендельсон Ф. Пісня без слів № 6, «Весняна пісня».
10. Моцарт В. Фантазія до мінор.
11. Паганіні Н. Каприз №24.
12. Рахманінов С. Фортепіанний концерт № 2, до мінор (Adagio sostenuto).
13. Римський-Корсаков М. Сюїта «Шехеразада» (Andantino).
14. Свірідов Г. Музична ілюстрація «Метелиця», вальс.
15. Сен-Санс К. Зоологічна фантазія «Карнавал тварин», «Акваріум».
16. Скорик М. Мелодія.
17. Чайковський П. Балет «Лебедине озеро».
18. Шопен Ф. Вальс № 6, до мажор.
19. Шопен Ф. Концерт № 2, фа мінор, III частина.
20. Шуберт Ф. Вальс.
21. Шуман Р. "Дитячі сцени".
22. Штраус Й. Вальс «Там, де цвітуть лимони».

Напрямок: стимуляція емоційно-образних уявлень

1. Вівальді А. Пори року, I частина «Весна».
2. Гріг Е. Сюїта «Пер Гюнт», «В печері гірського короля».
3. Гріг Е. Сюїта «Пер Гюнт», «Пісня Сольвейг».

4. Дебюсі К. Прелюдія № 2 «Дівчина з волоссям кольору льону».
5. Дебюсі К. Золоті рибки.
6. Косенко В. Дощик.
7. Лядов А. Картина до російської народної казки «Баба-Яга».
8. Мусоргський М. Картинки з виставки, «Балет невилуплених пташенят».
9. Мусоргський М. Картинки з виставки, «Богатирські ворота».
10. Мусоргський М. Картинки з виставки, «Старий замок».
11. Мусоргський М. Картинки з виставки, «Баба-Яга».
12. Рамо Ж. Перегомін птахів.
13. Римський-Корсаков М. Опера «Казка про царя Салтана», «Політ джмеля».
14. Римський-Корсаков М. Сюїта «Шехеразада» (Lento adagio).
15. Свірідов Г. Музична ілюстрація «Метелиця», «Весна та Осінь».
16. Сен-Санс Ш. Зоологічна фантазія «Карнавал тварин», «Лебідь».
17. Чайковський П. Балет «Лебедине озеро», «Танець маленьких лебедів».
18. Чайковський П. Балет «Лускунчик», «Chinese Dance».
19. Чайковський П. Балет «Спляча красуня», вальс.
20. Чайковський П. Дитячий альбом, «Баба-Яга».
21. Чайковський П. Дитячий альбом, «Гра в конячки».
22. Чайковський П. Дитячий альбом, «Пісня жайворонка».
23. Шопен Ф. Прелюдія № 1, «Крапля дощу».
24. Шуберт Ф. Бджілка.

Напрямок: активізація творчих здібностей

1. Вівальді А. Концерт для мандолін № 2, III частина.
2. Дебюсі К. «Мрії».
3. Дебюсі К. «Музика янголів».
4. Дебюсі К. Ноктюрн «Хмари».

5. Дебюсі К. Прелюдія «Відпочинок фавна».
6. Дебюсі К. Прелюдія № 2 «Паруса».
7. Лисенко М. Вальс.
8. Лядов А. Бірюлька № 1.
9. Лядов А. Прелюдія, сі мінор.
10. Моцарт В. Балет «Маленькі дрібнички», № 10, Gavotte.
11. Моцарт В. Соната № 5, соль мажор).
12. Прокоф'єв С. Балет «Попелюшка», Варіації Феї Весни.
13. Прокоф'єв С. Казки старої бабусі (Andantino).
14. Равель М. Болеро.
15. Равель М. Гра води.
16. Равель М. Сюїта «Матінка-гусиня», «Чарівний сад».
17. Скорик М. Гуцульський танець.
18. Чайковський П. Балет «Лебедине озеро», вальс.
19. Чайковський П. Дитячий альбом, «Солодка мрія».
20. Чайковський П. Пори року, «Пролісок».
21. Шонберг А. Світла ніч.
22. Шопен Ф. Скерцо № 1.

Напрямок: стимуляція інтелектуальної сфери

1. Альбіноні Т. Концерт № 7 (Allegro).
2. Бах Й. Брандербурзький концерт № 2 (Allegro Assai).
3. Бах Й. Концерт для двох скрипок з оркестром, ре мінор (Largo).
4. Бах Й. Концерт для органу, ре мінор.
5. Бах Й. Прелюдія і фуга № 1, до мажор.
6. Березовський М. Соната.
7. Бетховен Л. Соната для фортепіано № 17.
8. Бетховен Л. Фортепіанний концерт № 5 (Allegro).
9. Бортнянський Д. Квінтет, до мажор (Larghetto).
10. Бортнянський Д. Клавирна соната, I частина, до мажор.

11. Боккеріні Л. Менует, мі мажор.
12. Вівальді А. Концерт для флейти з оркестром, фа мажор, I частина.
13. Гайдн Й. Симфонія № 101 «Годинник».
14. Гендель Г. Опера «Ксеркс» (Largo).
15. Кореллі А. Концерт № 1, IV частина, ре мажор,
16. Кореллі А. Концерт № 8, IY частина, соль мінор.
17. Манфредіні Ф. Симфонія № 10, I частина (Adagio espicco).
18. Моцарт В. Концерт для кларнета, ля мажор (Adagio).
19. Моцарт В. «Маленька нічна серенада», рондо.
20. Пахельбель І. Канон, ре мажор.

Напрямок: підвищення активності (підняття життєвого тону)

1. Берліоз Г. Опера «Засудження Фауста», «Марш Ракоці».
2. Бетховен Л. Симфонія № 1, IV частина.
3. Бізе Ж. Опера «Кармен», «Куплети Тореодора».
4. Бородін О. Опера «Князь Ігор», «Хор невільниць».
5. Верді Д. Опера «Аїда», «Тріумфальний марш».
6. Гайдн Й. Симфонія № 100, фінал.
7. Гершвін Д. Рапсодія в стилі блюз.
8. Глюк К. Опера «Орфей і Евридика», «Хор фурій».
9. Мендельсон Ф. Балет «Сон у літню ніч», «Весільний марш».
10. Моцарт В. Симфонія № 40, I частина.
11. Моцарт В. Соната № 16, до мажор (Allegro).
12. Россіні Д. Опера «Вільгельм Телль», увертюра.
13. Россіні Д. Тарантела.
14. Свірідов Г. Військовий марш.
15. Стравінський І. Балет «Петрушка», Танець.
16. Стравінський І. Балет «Пульчинелла».
17. Чайковський П. Балет «Лебедине озеро», Вальс.
18. Чайковський П. Дитячий альбом, «Марш дерев'яних солдатиків».

19. Штраус Й. Марш Радецького.
20. Штраус Й. Персидський марш.
21. Штраус Й. Скерцо «Вічний рух».

Напрямок: стимуляція мовленнєвої активності

1. Бах Й. Прелюдія і fuga № 2, до мінор.
2. Бах Й. Прелюдія і fuga № 6, ре мінор.
3. Дакен Л.«Зозуля».
4. Леонтович М.«Щедрик».
5. Лисенко М. «Молитва за Україну».
6. Людкевич С.«Гагілка».
7. Моцарт В. Рондо «Турецький марш».
8. Моцарт В. Концертна симфонія № 3, уривок.
9. Моцарт В. Симфонія № 3, уривок.
10. Моцарт В. Симфонія № 36, IV частина (Presto).
11. Римський-Корсаков М. Сюїта «Шехеразада», «Свято в Багдаді».
12. Россіні Д.«Гроза».
13. Россіні Д. Опера «Сорока-кравець», увертюра.
14. Українська народна пісня «Вийди, сонечко» (обр. Л. Ревуцький).
15. Українська народна пісня «Зайчику, зайчику» (обр. Я. Степовий).
16. Українська народна пісня «Комарик».
17. Українська народна пісня «Мак» (обр. Я. Степовий).
18. Чайковський П. Італійське капричіо.
19. Чайковський П. Пори року, «На трійці».
20. Шопен Ф. Етюд № 12, до мінор, «Революційний».
21. Шопен Ф. Етюд № 13, ля-бемоль мажор (Allegro sostenuto).

Напрямок: закладення основ національної свідомості

1. Березовський М. Молитва «Отче наш».
2. Білик І. Пісня «Рушничок».

3. Бортнянський Д. Клавирна соната, до мажор, I частина.
4. Бортнянський Д. Квiнтет, до мажор.
5. Бортнянський Д. Марш.
6. Вербицький М. Гiмн України.
7. Гросу А. Пiсня «Рiдна матуся».
8. Гулак-Артемовський С. Лiричний танок.
9. Колесса М. Гуцульський прелюд.
10. Колесса М. Коломийка.
11. Лисенко М. Вальс.
12. Лисенко М. Пiсня без слiв.
13. Людкевич С. Українська баркарола.
14. Май Н. Пiсня «Квітуча Україна», «А я живу на рiдній Україні», «Дорога додому».
15. М'ясков К. Концертний етюд.
16. М'ясков К. Фантазiя для бандури з оркестром.
14. Ревуцький Л. Симфонiя № 2.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алвин Дж. Музыкальная терапия для детей с аутизмом / Дж. Алвин, Уорик Э. – М.: Теревинф, 2004. – 208 с.
2. Антонова-Турченко О. Музична психотерапія: посiбник-хрестоматiя / О. Антонова-Турченко, Л. Дробот – К.: IЗМН, 1997. – 260 с.
3. Селянин В. П. Психолінгвістика:учебник. 6-е изд / В. П. Белянин – М.: Флинта, 2009. – 416 с.
4. Битова А. Л. Специальные занятия музыкой, ориентированные на стимуляцию экспрессивной речи у детей с тяжелыми нарушениями речевого развития / А. Л. Битова, Ю В. Липес– М.: 2001.- 145-151 с. – (Сб. «Особый ребенок: исследования и опыт помощи» вып.4).

5. Брусиловський Л. С. Музикотерапія: керівництво по психотерапії / Л. С. Брусиловський – М., 1985.
6. Бурно М. Е. Терапія творчим самовираженням / М. Е. Бурно – М., 1898. – С. 139-140.
7. Ветлугіна Н. А. Музикальне розвиток дитини / Н. А. Ветлугіна – М.: Просвіщення, 1968. – 415 с.
8. Ворожцова О. А. Музика і гра в дитячій психотерапії / О. А. Ворожцова - М., 2004.
9. Виготський Л. С. Мислення і мова / Л. С. Виготський — М.: Видавництво «Лабіринт», 1999. — 352 с. – Вид. 5, випр.
10. Готсдинер А. Л. Музикальна психологія / А. Л. Готсдинер – М., 1993.
11. Гроф С. За межами мозку / С. Гроф – М., 1992. - 273 с.
12. Гуревич С. А. Роберт Шуман: хвороба і творчість / С. А. Гуревич – С. 178-185. – (Музикальна психологія).
13. Дименштейн М. С. Педагогіка, яка лікує / М. С. Дименштейн – М.: Теревинф, 2008 г. – 240 с. – (Вісвіт роботи з особливими дітьми).
14. Іваницький А. Українська народна музична творчість / А. Іваницький – Київ, Музична Україна, 1990, – 335 с.
15. Казиник М. Тайни гениєв / М. Казиник – Одеса, 2008. – 156 с.
16. Каптан Ю. Л. Основи медитації / Ю. Л. Каптен – Самара, 1994 – 360 с.
17. Карвасарський Б. Д. Психотерапія / Б. Д. Карвасарський – Самара, 1994. – 360 с.
18. Коломійцева О. В. Психологічні особливості емоційного сприймання музики розумово відсталими дітьми: дис. канд. наук: 19.00.08 / Олеся Володимирівна Коломійцева. – К., 2009. – 255 с.
19. Костюк А. О. Восприяття музики / А. О. Костюк – Київ, Наукова думка, 1986. – 192 с.

20. Константинова И. С., Восприятие музыкальных произведений детьми / И. С. Константинова, А. А. Цыганок – М., 2001. – (Сб. «Особый ребенок: исследования и опыт помощи» вып. 4).

21. Кэмпбелл Д. Дж. Эффект Моцарта / Д. Дж. Кэмпбелл – Минск: ООО Попурри, 1999. – 320 с.

22. Куненко Л. О. Програми з музично-ритмічних занять для шкіл глухих (підготовчий, 1-5 класи) / Л. О. Куненко, А. П. Тараканова – К.: Інститут змісту і методів навчання. – 1999. – 54 с. – (Програмно-методична література).

23. Леонтьев А. А. Основы психолінгвістики / А. А. Леонтьев— М., 1997. – 287 стр.

24. Макаренко А. С. Избранные педагогические сочинения / А. С. Макаренко— М.: Педагогика, 1977. – Т. 1. – 400 с.; Т. 2. – 320 с.

25. Мамайчук И. И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии /И. И. Мамайчук - СПб.: Речь, 2004. - С. 43 – 81.

26. Матейова З.Музикотерапія при заикании /З. Матейова, С. Машура – К., 1984. – 364 с.

27. Медведева Е. А.Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании / Е. А. Медведева, И. Ю. Левченко – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 248 с.

28. Медушевский В. В. Музыкальная терапия: взгляд из глубины музыки.В. В. Медушевский – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.portal-slovo.ru/art/36058.php>.

29. Мясищев В. Н.Влияние музыки на человека по данным электроэнцефалографических и психологических показателей / В. Н. Мясищев, А. Л. Готсдинер – 1975. – (Журн. «Вопросы психологии», № 1).

30. Музыка души. Введение в музыкотерапию. – С.-Петербург, 1992.

31. Назайкинский Е. В. О психологии музыкального восприятия / Е. В. Назайкинский – М.: «Музыка», 1972. – 345 с.

32. Осипова А. А. Общая психокоррекция / А. А. Осипова – М.: ТЦ Сфера, 2002. – С. 22 – 32. – (Учебное пособие для студентов вузов).
33. Остроменский В. Д. Восприятие музыки как педагогическая проблема / В. Д. Остроменский – К., Музична Україна, 1975. – 200 с.
34. Петрушин В. И. Музыкальная психотерапия: Теория и практика / В. И. Петрушин – М.: Гуманит. издат. центр ВЛАДОС, 2000. – 176 с. – (Учебное пособие для студентов высших учебных заведений).
35. Побережна Г. Педагогічний потенціал музикотерапії / Г. Побережна – № 2— 2008.— С. 9-12. – (Мистецтво та освіта).
36. Поваляева М. А. Справочник логопеда / М. А. Поваляева – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2002. – 448 с.
37. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька / О. П. Рудницька – Т.: Навчальна книга – Богдан, 2005 – 57 с. – (Навчальний посібник).
38. Скрипник Т. В. Методика дослідження психічних процесів у дошкільників з аутизмом / Т. В. Скрипник– К.: Педагогічна думка. – 2008. – 72 с. – (Методичні рекомендації).
39. Скрипник Т. В. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами / Т. В. Скрипник – Київ, 2010. – 36 с. – (Книга 6: Дитина з аутизмом).
40. Смолянинов А. Г. Рука-мозг / А. Г. Смолянинов., А. Ванчова – Бритислава – Киев – Москва – Мюнхен , 2011. – 112 с.
41. Тарасу В. В. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом / В. В. Тарасун, Г. М. Хворова – К.: Науковий світ, 2004. – 100 с.
42. Український музичний фольклор та народні традиції в житті дошкільнят /Уклад. Т. І. Науменко, І. С. Товма. - К.: ІСД, 1993.
43. Ханзерук Л. О. Формування досвіду спілкування у дошкільників з церебральним паралічем / Л. О. Ханзерук – К, 2001. – 20 с. – (Автореферат дис. на здобуття наук. ст. канд. пед. наук).
44. Цейтлин С. Н. Язык и ребёнок. Лингвистика детской речи / С. Н. Цейтлин – М.: Владос, 2000. – 240 с.

45. Чеботарьова О. В. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами / О. В. Чеботарьова – Київ, 2010. – 30 с. – (Книга 6: Дитина із церебральним паралічем).

46. Чистякова М. И. Психогимнастика / Под ред. М. И. Буянова. – М.: Просвещение, 1990. – 128 с.

47. Шабутін С. Зцілення музикою. / С. Шабутін, С. Хміль, І. Шабутіна — Тернопіль: Підручники і посібники, 2008.

48. Шевчук А. С. Діти різні - методики варіативні / А. С. Шевчук – К.: 2000. - № 10. – С. 12 – 14. – (Педагогічні умови музичного розвитку дітей у різновіковій групі //Дошкільне виховання).

49. Щербо А. Б., Джола Д. М. Форми і методи позакласної роботи з естетичного виховання учнів / А. В. Щербо, Д. М. Джола – К.: Рад. шк., 1972. – 167 с.

50. Юрина Э. А. Коррекционно-педагогические условия использования фольклора в эстетическом воспитании учащихся 5-11 классов школы слепых / Э. А. Юрина– Киев, 1992. – 188 с.(Дисс. канд.пед. наук.)

2. Організація занять з предмету

"Основи музичної грамоти. Цікаве сольфеджіо"

Предмет "Основи музичної грамоти. Цікаве сольфеджіо" є комплексною дисципліною, що поєднує вивчення основ музично-теоретичних дисциплін: сольфеджіо, музичної грамоти, слухання музики та аналізу елементів музичної мови, імпровізації та визначає практичне музикування найефективнішим засобом розвитку музичного мислення учнів, сприяє розкриттю їх творчого потенціалу. Засвоєння елементів музичної мови через практичне музикування є важливим інструментом у «пробудженні творчих енергій ... у кожній особистості зокрема та суспільстві загалом».

Разом з іншими предметами сприяє розширенню музичного кругозору, формуванню музичного смаку, пробуджує любов до музичного мистецтва, забезпечує розвиток творчих здібностей, формує стійкий інтерес до творчої діяльності.

Предмет "Основи музичної грамоти. Цікаве сольфеджіо" повинен допомогти дітям з ООП у вивченні музичної грамоти та елементарної теорії музики, розвитку вокально-інтонаційних навичок, навчить розуміти будову простих музичних форм, активізувати слухове сприйняття музики та розвиток музичної творчості.

Цілі предмету:

- зацікавити дітей музичним мистецтвом, сформувати музичний смак, розширити кругозір, збагатити інтелект дитини найкращими зразками класичної та народної музики, пробудити інтерес до творчості;
- розвиток музично-творчих здібностей учнів на основі здобутих знань та навичок в області теорії музики.

Практичне досягнення даних цілей можливе при вирішенні наступних задач предмету "Основи музичної грамоти. Цікаве сольфеджіо".

Задачі предмету:

- виховання любові до музики;

- навчити музичній грамоті;
- розвиток загальних музичних здібностей через розвиток музичного слуху та інтонації;
- збагатити пам'ять учнів зрозумілим для них музичним матеріалом;
- навчити користуватися отриманими знаннями в області музикування;
- сформувати інтерес до самостійної творчості;
- активізувати творчі здібності;
- розвиток художнього смаку, фантазії;
- виховання уваги, акуратності;

Виховати навички:

- спів мелодій з тактуванням (диригуванням);
- ансамблевого співу.

Сформувати вміння:

- транспонування мелодій;
- запису мелодій на слух;
- аналізу окремих елементів музичної мови;
- аналізу творів на слух та по нотному тексту.

Отримані на уроках знання допоможуть учням у вокальному виконавстві та виконанні музичних творів на спеціальному інструменті.

Для досягнення поставленої мети та реалізації задач предмету використовуються наступні методи:

- словесний (пояснення, розповідь, бесіда);
- наглядний (показ, демонстрація, споглядання);
- практичний (відтворюючі та творчі вправи);
- метод розвиваючого навчання;
- проблемно-пошуковий метод;
- метод ігрової мотивації (використання дидактичних ігор);
- концентричний метод вивчення теоретичних знань;
- науковий метод (використання тестів, таблиць, карток

індивідуального опитування);

- емоційний (підбір асоціацій, образів, художніх вражень).

Термін реалізації навчального предмету

"Основи музичної грамоти. Цікаве сольфеджіо"

Для дітей, які вступили до першого класу у віці 6-7 років програма предмету складає 4 роки. Обсяг годин, передбачених навчальним планом на реалізацію навчального предмету, складає 34-35 годин на рік.

Форма проведення навчальних аудиторних занять – дрібногруппова (від 3-х дітей), рекомендована тривалість уроку – 45 хвилин один раз на тиждень. Дрібногруппова форма занять дозволяє викладачу побудувати процес навчання у відповідності з принципами диференційованого та індивідуального підходів.

Матеріально-технічна база навчального закладу повинна відповідати санітарним та протипожежним нормам, нормам охорони праці. Учбові класи, призначені для реалізації навчального предмету оснащені фортепіано, звуко- та відео апаратурою, навчальними меблями (дошка, столи, стільці, шафи), наочні посібники (в молодших класах активно використовується наочний матеріал – картки з римськими цифрами, "драбинка", яка зображує будову мажорної та мінорної гами, картки із зображеннями для слухового аналізу та ритмічних вправ, картки з назвами інтервалів та акордів тощо).

Зміст навчального предмету

Навчальний предмет "Основи музичної грамоти. Цікаве сольфеджіо" розрахований на 4 роки навчання. В програмі врахований принцип систематичного та поступового навчання, що дозволить учням використовувати отримані компетентності у вивченні нового матеріалу. Програма може варіюватися із врахуванням вікових та фізичних особливостей дітей з ОП.

Зміст програми групується за семи напрямками (видам діяльності):

1. Формування вокально-інтонаційних навичок.
2. Сольфеджування та спів з листка.
3. Виховання почуття метро-ритму.
4. Виховання музичного сприйняття (аналіз на слух).
5. Музичний диктант.
6. Виховання творчих навичок.
7. Теоретичні відомості.

Програма кожного року навчання містить навчальні матеріали по всім видам діяльності.

1.Формування вокально-інтонаційних навичок. Даний вид діяльності формує основи інтонування, правильне дихання, уяву про виразність музичної інтонації, вміння узгоджувати почуте та виконуване. Змістом першого виду діяльності є вокально-інтонаційні вправи (на початковому етапі можуть бути представлені як музичні ігри ("дразнилки", "мелодична луна" тощо).

2.Сольфеджування та спів з листка. При сольфеджуванні напрацьовуються співочі навички, інтонаційна точність, свідоме ставлення до музичного тексту, виховується відчуття ладу. Під час сольфеджування основна увага приділяється чистоті інтонації і виразності співу по нотах (спочатку вивчених на слух, а потім – незнайомих мелодій), з обов'язковим чітким тактуванням (диригування використовується в старших класах).

На уроках має бути:

- спів пісень з фортепіанним супроводом (спочатку з текстом, а потім - нотами);
- сольмізація;
- спів без супроводу;
- спів з листа з попереднім аналізом прикладів.

В процесі роботи особливу увагу слід приділяти розвитку внутрішнього слуху. При цьому основний напрямок роботи на уроці - навчити учнів подумки уявляти собі написану мелодію, орієнтуватися в особливостях її побудови та розвитку.

Співу з листа повинна передувати сольмізація (особливо на початковому етапі). Тут слід йти від групового виконання до індивідуального. Можна виконувати мелодії ланцюжком, парами, по рядах і т.д. Це активізує увагу учнів і дозволяє урізноманітнити форми роботи на уроці. При сольфеджуванні також слід рухатися від групового виконання до індивідуального (спочатку – епізодичного сольного співу окремих фраз при загальному груповому виконанні, потім, коли група інтонаційно «зміцніє», - ланцюжком).

3. Виховання почуття метро-ритму настільки ж необхідно для виконавця-любителя, як і розвиток почуття ладу, інтонаційних навичок.

Для розвитку почуття метро-ритму можна використовувати такі види роботи:

- тактування;
- ритмічні вправи;
- ритмічне *ostinato*, ритмічний супровід, ритмічні партитури;
- ритмічний диктант (з самого початку вже можна використовувати

набори карток з ритмічними групами в простих розмірах, в подальшому слід перейти до оформлення ритму в нотному тексті).

Кожна нова ритмічна фігура повинна бути усвідомлена, практично опрацьована на прикладах із знайомих пісень, з творів за фахом і тільки потім теоретично обґрунтована і використана в ритмічному і музичному диктанті.

1. Виховання музичного сприйняття (аналіз на слух).

Визначення на слух виховує і загострює музичне сприйняття учнів. Це веде до глибшого розуміння музики. На уроці можуть бути представлені наступні форми роботи:

- аналіз невеликого музичного твору або фрагменту з обговоренням його характеру, особливостей жанру, форми, елементів музичної мови. Ці навички активно використовуються у випускному класі, але елементи такого аналізу слід включати в урок вже на початковому етапі навчання;

- аналіз окремих елементів музичної мови:

- звукорядів, гам, ладів;
- ступенів ладу;
- мелодичних зворотів (поступовий рух, рух по звуках акордів, оспівування та ін.);
- ритмічних зворотів;
- інтервалів і акордів в мелодичному і гармонічному видах від звуку і в тональності.

Ця форма роботи може бути дуже цікавою, якщо використовувати картки на самому початковому етапі освоєння того чи іншого елемента, можна влаштувати різного роду естафети, «інтервальні доріжки». Іноді, в якості особливого захоочення, в кінці уроку можна пограти і в якусь комп'ютерну гру (Earope, virartech, Ear Master Pro, «Школа музики. Чарівний диск домовичка Бу», «Музична скринька», «Музичний клас» тощо). Це не тільки подобається учням, а й дає їм стимул для роботи над розвитком слуху в домашніх умовах.

2. Музичний диктант. Це найскладніша форма роботи на уроці, визначає рівень слухового розвитку учнів. Під час написання диктантів використовуються всі навички, сформовані в процесі навчання в мистецькій школі. Але і тут можна знайти цікаві елементи, розвивати ті здібності учнів, які знадобляться їм у навчанні. Почати роботу над музичним диктантом можна із засвоєння на слух окремих інтонацій («Музичний словник»), визначати рух мелодії та графічно зображувати її рух, складати диктант із окремих фрагментів тощо. Коли діти вільно будуть орієнтуватися в невеликих нотних фрагментах, можна перейти до роботи над диктантами по пам'яті (уривок проспівується, ретельно аналізується, потім записується по пам'яті (спочатку - окремі фрагменти, поступово можна збільшити обсяг мелодії, її інтонаційну складність тощо). Подобаються учням диктанти з помилками (в курсі «Цікаве сольфеджіо» вони повинні бути досить явними: в оформленні, в ритмі, в найбільш яскравих інтонаційних оборотах).

Написання диктантів тренує і слухову і зорову пам'ять учнів.

Запис диктантів повинен відбуватися з попередніми аналізуванням та

показом мелодії за допомогою будь-якого ладового посібника («Стовпиця», «драбинка»). Адже явні невдачі будуть дуже швидко формувати негативне ставлення до предмету в цілому.

3. Виховання творчих навичок. Розвиток творчих здібностей учнів є одним з важливих чинників успішного засвоєння предмета. Це допомагає в осмисленні музичного матеріалу, розкриває індивідуальні творчі можливості учнів, сприяє емоційному сприйняттю музики, викликає інтерес до предмету. Використання творчих завдань на уроці сприяє створенню невимушеної вільної атмосфери, яка допомагає більш повно і успішно оволодіти на практиці теоретичним матеріалом, активізує увагу, тренує різні сторони музичного слуху (інтонаційний, гармонічний, почуття метро-ритму, форми, музичну пам'ять), розвиває музичний смак і спостережливість. Творчі завдання повинні бути доступні для виконання учнями, відповідати їхньому віку, рівню слухового розвитку, володіння інструментом.

На уроках можуть бути використані наступні види творчих завдань (вправ):

- доспівування фрази (зі словами, на нейтральний склад);
- імпровізація на даний текст, ритм;
- варіювання поспівок;
- підбір акомпанементу;
- створення ритмічного супроводу;
- підбір супроводу до мелодії тощо.

7. Теоретичні відомості. Увесь теоретичний матеріал повинен вводитися поступово (від простого до складного). Головним тут може бути проблемний і пошуковий методи подачі матеріалу, коли педагог лише керує роботою групи, даючи необхідні вказівки і розбираючи допущені помилки. Введення нового матеріалу має спиратися на постійне повторення і закріплення раніше вивченого.

Всі теоретичні відомості повинні бути тісно пов'язані з виконавським, вокальним і слуховим досвідом учнів. Засвоєні відомості повинні обов'язково

закріплюватися на доступному для учнів музичному матеріалі, повинні бути показані на фортепіано і повторені на спеціальному інструменті. Найдоступніше закріплення - знайти досліджуваний елемент або явище в творах з фаху. Для цього викладач повинен постійно знайомитися з тим, що грають учні. Необхідні музичні терміни (темп, характер, штрихи) найлегше засвоїти на прикладі творів за фахом.

Навчально-тематичний план

Навчально-тематичний план містить приблизний розподіл навчального матеріалу кожного класу протягом усього терміну навчання. Викладач може спланувати порядок вивчення тем виходячи з особливостей кожної навчальної групи, власного досвіду, сформованих педагогічних традицій.

Перший рік навчання

Формування вокально-інтонаційних навичок

- вміння правильно брати дихання, співати наспівно, досягати чистої інтонації і чіткої артикуляції;
- спів пісень-вправ з двох-трьох сусідніх звуків з поступовим розширенням діапазону;
- спів гам і вправ, ступенів або окремих мелодичних поспівок, тетраходів, тонічного тризвуку (з різною послідовністю звуків);
- спів в унісон.

Сольфеджування і спів з листа:

- спів нескладних пісень з текстом з супроводом і без нього;
- транспонування поспівок від різних звуків;
- спів нотних прикладів, що включають в себе рух мелодії вгору і вниз, поступові ходи;
- тоніка і оспівування;
- ритмічні тривалості (основні) в розмірах 2/4, 3/4 (II півріччя);
- ціла нота, розмір 4/4, паузи цілі, половинні, четвертні, восьмі;

Виховання почуття метро-ритму:

- відчуття рівномірності пульсуючих долей;
- усвідомлення і відтворення ритмічного малюнка мелодії;
- повторення ритмічного малюнка;
- навички тактування;
- сольмізація музичних прикладів;
- виконання *ostinato* як акомпанемент до вивчених пісень (використання шумового оркестру);
- впізнавання мелодії за ритмічним малюнком.

Виховання музичного сприйняття (аналіз на слух):

- визначення на слух і усвідомлення: характеру музичного твору, ладу, кількості фраз, розміру, темпу, динамічних відтінків, стійкості, окремих зворотів;
- фонізм інтервалів. Робота з картками від ч.1 до ч.8, тритони, 4 види тризвуків);
- окремих ступенів, тризвуків мажору і мінору;
- аналіз нескладних мелодичних зворотів (I-II-I-VII-I, I-III-V-I, I-III-II-I, V-VI-VII-I).
- визначення жанрів (пісня, танець, марш), форми куплетна (заспів і приспів) та тричастинна репризна.

Музичний диктант:

- підготовчі вправи: спів невеликої фрази і відтворення її на нейтральний склад;
- письмові вправи для вироблення навичок нотного запису (використання прописів);
- запис раніше вивчених мелодій, ритмічного малюнка;
- усний диктант з попереднім аналізом, диктант-ескіз.

Виховання творчих навичок:

- доспівування мелодії на нейтральний склад до тоніки з назвою звуків;

- створення ритмічного малюнку на заданий текст. Робота з картками з ритмічними групами (четвертна – та, дві восьмі – ті-ті, чотири шістнадцяті–ті-кі-та-кі, четвертна пауза –па);
- створення простого ритмічного супроводу до вивчених мелодій;
- підбір по слуху знайомих мелодій від звуку та у вивчених тональностях;
- малюнки до прослуханих творів.

Тематичний матеріал. Поняття:

- Високі і низькі звуки, регістр.
- Звукоряд, гамма, ступені, увідні звуки.
- Цифрове позначення ступенів.
- Стійкість і нестійкість.
- Тоніка, тонічний тризвук, акорд.
- Мажор і мінор.
- Тон, півтон.
- Дієз, бемоль, бекар.
- Будова мажорній гами.
- тональність До мажор, Ре мажор.
- Ключові знаки.
- Скрипковий і басовий ключі.
- Темп.
- Розмір (2/4, 3/4).
- Тривалості - восьма, четвертна, половинна, ціла.
- Ритм. Такт, тактова риса. Сильна доля.
- Пауза (восьма, четвертна)

Прогнозований результат.

Після закінчення першого класу учень повинен:

- впізнавати на слух музику пройдених пісень і п'єс, коротко їх характеризувати (жанр, форма, темп, лад);
- співати будь-яку з вивчених пісень з текстом або нотами;

- інтонаційно чисто співати пройдені гами;
- знати необхідний теоретичний матеріал;
- написати нотами одну з вивчених пісень (вправ) або ритмічний диктант в обсязі 2-4 тактів;
- простукати ритмічний малюнок короткої мелодії, прочитати ритм ритмоскладами і записати його (або викласти картками);
- визначати на слух в музичних прикладах розміри 2/4 і 3/4.

Другий рік навчання

Формування вокально-інтонаційних навичок:

- спів гам (Соль мажор, Фа мажор, ля мінор (3 види), вправ, ступенів або окремих мелодичних поспівок, тетраходів;
- спів тонів і півтонів складами і з назвою звуків;
- спів пройдених інтервалів (крім секунди) двоголосно, способом «нашарування» або взятих одночасно;
- спів найпростіших секвенцій;
- спів мажорного і мінорного тризвуку в ладу.

Сольфеджування і спів з листа:

- спів нескладних поспівок з текстом з супроводом і без нього;
- транспонування поспівок від різних звуків і в пройдених тональностях;
- спів нотних прикладів з тактуванням, що включають в себе рух мелодії вгору і вниз, поступові ходи, тоніку і оспівування;
- чергування співу вголос і «про себе»;
- ритмічні тривалості (основні) в розмірах 2/4, 3/4 і нові: чверть з крапкою та восьма,
- ціла нота, розмір 4/4, паузи цілі, половинні, четвертні, восьмі;
- затакт: чверть, одна восьма.

Виховання почуття метро-ритму:

- повторення ритмічного малюнка ритмоскладами;
- вистукування ритмічного малюнка нотного прикладу, по

ритмічним карткам;

- впізнавання мелодії за ритмічним малюнком;
- тактування в розмірах 2/4, 3/4;
- сольмізація музичних прикладів;
- ритмічне ostinato;
- ритмічний ансамбль, найпростіші ритмічні партитури (шумовий

оркестр);

- ритмічний диктант.

Виховання музичного сприйняття:

- визначення на слух і усвідомлення: характеру музичного твору, лада, розміру (дводольний, тридольний), темпу, динамічних відтінків, стійкості;

- окремих ступенів, тризвуків мажору і мінору в мелодичному і гармонічному видах;

- аналіз нескладних мелодичних зворотів, що включають рух по звуках тонічного тризвуку, поєднання окремих ступенів;

- фонізм пройдених інтервалів (картки).

Музичний диктант:

- підготовчі вправи;
- запис раніше вивчених мелодій, ритмічного малюнка;
- нескладний диктант з попередніми аналізом (диктант-ескіз, дописати пропущені такти, скласти диктант з окремих (написаних) тактів, розподілити на такти вже написаний диктант і визначити тривалості тощо)

Виховання творчих навичок:

- доспівування мелодії на нейтральний склад і з назвою звуків до тоніки;

- імпровізація мелодії на заданий ритм і текст;
- малюнки до прослуханих творів.

Теоретичні відомості. Поняття:

- паралельні тональності;
- три види мінорної гами;
- тональність Соль мажор, Фа мажор, Ре мажор, ля мінор, мі мінор, сі мінор, ре мінор;
- тетра хорди;
- інтервали (ч.1, м.2, в.2, м.3, в.3, ч.4, ч.5, ч.8);
- мотив, фраза, секвенція, канон;
- ритмічні тривалості: ціла, четвертна з крапкою та восьма, чотири шістнадцяті;
- розмір $2/4$, $3/4$;
- затакт восьма і дві восьмі;
- паузи (половинна, ціла);
- аналіз творів по спеціальному інструменту .

Прогнозований результат.

Після закінчення другого року навчання учень повинен:

- впізнавати на слух музику пройдених пісень і п'єс, коротко їх характеризувати;
- співати будь-яку з вивчених пісень нотами;
- інтонаційно чисто співати пройдені гами та вправи;
- знати необхідний теоретичний матеріал;
- написати нескладний диктант-ескіз або ритмічний диктант в обсязі 4 тактів, вміти транспонувати його в знайомі тональності;
- впевнено будувати, визначати, співати в ладу і від звуку вивчені інтервали та мажорний і мінорний тризвуки;
- проплескати (простукати) ритмічний малюнок короткої мелодії, прочитати ритм ритмоскладами;
- визначати на слух в музичних прикладах розміри $2/4$ і $3/4$ відповідно до жанрів;
- доспівувати до тоніки незавершену коротку фразу;

- імпровізувати фразу у відповідь на знайомий текст.

Третій рік навчання

Формування вокально-інтонаційних навичок.

спів:

- мажорних і мінорних гам (3 види);
- тонічних тризвуків в пройдених тональностях;
- мелодичних зворотів, що включають в себе стрибки з I ступеня на V (I-V-I, I-V-VI-VII-I), оспівування;
- стійкі ступені, рух по тетраордам, тризвуки ;
- пройдених інтервалів в тональності і поза межами ладу;
- діатонічні секвенції.

Сольфеджування і спів з листа:

- більш складних пісень, вчинених на слух і по нотах;
- спів з листа найпростіших мелодій з назвами звуків, на нейтральний склад з тактуванням (диригуванням);
- транспонування;
- ритмічні групи восьма і дві шістнадцяті, чверть з крапкою та восьма у вивчених розмірах .

Виховання почуття ритму:

- вправи з використанням пройдених тривалостей (ритмосклади, ритмічні карточки);
- затакт;
- ритмічне ostinato, ритмічний канон;
- виконання ритмічних партитур обома руками і в ансамблі;
- ритмічний диктант;
- сольмізація нотних прикладів.

Виховання музичного сприйняття:

- визначення на слух і усвідомлення: характеру музичного твору, ладу, кількості фраз, розміру, інтервалів і акордів, ритмічних особливостей, темпу, динамічних відтінків;

- мелодичних зворотів, що включають рух по звукам тонічного тризвуку та його обернень;
- інтонування вивчених інтервалів, зупинки на V і II ступенях, оспівування, стрибки на V та II ступені тощо.
- визначення інтервалів в ладу і від звука в мелодичному і гармонічному видах.

Музичний диктант:

- всі форми усного диктанту;
- письмовий диктант в обсязі 4-х тактів, що включає вивчені мелодичні звороти та ритмічні групи.

Виховання творчих навичок:

- імпровізація на заданий ритм і текст;
- запис створених ритмічних партитур;
- доспівування мелодії на нейтральний склад і з назвою звуків;
- імпровізація мелодії на заданий ритм і текст;
- малюнки до прослуханих творів.

Теоретичні відомості. Поняття:

- Мажорні і мінорні тональності до трьох знаків біля ключа.
- Обернення і розв'язування інтервалів.
- Інтервали м.б, в.б.
- Головні тризвуки ладу (T53, D53).
- Обернення тризвуків - секстакорд, квартсекстакорд.
- Тонічне тризвук та його обернення.
- Ритмічні групи восьма і дві шістнадцяті, восьма і чверть в розмірах 2/4, 3/4, 4/4.

Прогнозований результат.

Після закінчення третього класу учень повинен:

- інтонаційно чисто співати вивчені гами, інтервали і акорди;
- знати необхідний теоретичний матеріал;
- написати мелодичний або ритмічний диктант в обсязі 4-х тактів;

- виконувати всі види робіт, які передбачені програмними вимогами.

Четвертий рік навчання

Формування вокально-інтонаційних навичок. Зміцнення ладо-тонального слуху:

- спів гам, вивчених акордів та інтервалів від звуку і на ступенях гами;

- спів секвенцій;

- спів двоголосних послідовностей;

- спів тритонів в мажорі і гармонічному мінорі;

- спів Д7 в основному вигляді з розв'язуванням.

Сольфеджування і спів з листа

- напрацювання техніки і якості читки з листа;

- сольмізація нотних прикладів;

- спів напам'ять і в транспорті;

- спів двоголосних мелодій.

Виховання почуття метро-ритму:

- освоєння ритмічних груп: пунктирний ритм, тріоль;

- знайомство з розмірами 3/8 та 6/8;

- зміцнення техніки диригування;

- ритмічний диктант.

Виховання музичного сприйняття:

- визначення на слух і усвідомлення в творі його жанрових особливостей, характеру, форми, ладу, розміру, темпу, ритму;

- мелодичних зворотів, що мають рух по звукам тризвуків головних ступенів, Д7, вивчених інтервалів;

- аналіз інтервалів і акордів ;

- знайомство з функціональним забарвленням Т SD.

- тризвуки головних ступенів ладу в мажорі и мінорі.

Музичний диктант:

- усний диктант;
- письмовий диктант з 4-х тактів (диктант-ескіз), що включає вивчені ритмічні групи і мелодичні звороти;

- запис мелодії по пам'яті.

Виховання творчих навичок:

- запис створених ритмічних партитур;
- доспівування мелодії на нейтральний склад і з назвою звуків до тоніки;

- імпровізація мелодії на заданий ритм і текст;

Музичні відомості. Поняття:

- тональності до 4 знаків біля ключа;
- тризвуки головних ступенів – тоніка, субдомінанта, домінанта;
- інтервал септима;
- домінантовий септакорд;
- тритон (збільшена кварта, зменшена квінта);
- пунктирний ритм;
- тріоль;
- розміри 3/8 та 6/8.

Прогнозований результат.

Після закінчення четвертого класу учень повинен:

- впевнено і чисто інтонувати вивчені мелодичні та гармонічні звороти, гами, інтервали, акорди;
- будувати і розв'язувати інтервали і акорди в ладу і від звуку;
- знати весь вивчений теоретичний матеріал;
- аналізувати елементи музичної мови в прослуханих творах і по нотному тексту.

Список літератури

1. Афоніна О. С. Сольфеджіо для наймолодших (1 клас) : Навчальний посібник. - Видання друге, виправлене. - К. : Нотне видавництво «Мелосвіт», 2006.

2. Афоніна О. С. Сольфеджіо 2 клас : Навч. посібник. - Видання друге, виправлене. - К. : Нотне видавництво «Мелосвіт», 2006.
3. Афоніна О. С. Сольфеджіо. 3 клас : Навч. посібник. - К. : Нотне видавництво «Мелосвіт», 2006.
4. Афоніна О. С. Сольфеджіо. 4 клас : Навч. посібник. - К. : Нотне видавництво «Мелосвіт», 2007.
5. Афоніна О. С. Сольфеджіо. 5 клас : Навч. посібник. - К. : Нотне видавництво «Мелосвіт», 2008.
6. Баєва Н., Зебряк Т. Сольфеджіо для 1-2 класів ДМШ. М., 1975
7. Барабошкіна А. Сольфеджіо: підручник для 1 класу ДМШ. М., 1992
8. Барабошкіна А. Сольфеджіо: підручник для 2 класу ДМШ. М.
9. Биканова Е., Стоклицька Т. Музичні диктанти для 1-4 кл. ДМШ. - Москва, «Музика», 1993.
10. Вахромеєва Т. Тести з музичної грамоти. - Москва «Музика», 1999.
11. Давидова Е. Сольфеджіо 4 кл. - Москва «Музика», 1989.
12. Давидова Е., Запорожець С. Сольфеджіо 3 кл. - Москва «Музика», 1984.
13. Долматов Н. Музичний диктант - Москва «Музика», 1972.
14. Золіна О. Робочі зошити з сольфеджіо 1-4 кл.
15. Калініна Г.Ф. Цікаві диктанти для молодших і старших класів.
16. Калініна Г.Ф.Робочі зошити з сольфеджіо 1-4кл. - Москва, 2002.
17. Калмиков Б., Фрідкін Г. Сольфеджіо 1 частина, одноголосся. - Москва «Музика», 1972.
18. Калмиков Б., Фрідкін Г. Сольфеджіо 2 частина, двоголосся. - Москва «Музика», 1985.
19. Калугіна М., Халабузарь П. Виховання творчих навичок на уроках сольфеджіо. М., 1989 р.
20. Кирюшин В.В. Інтенаційно-слухові вправи для розвитку

абсолютного музичного слуху. М., 1992.

21. Котляревська-Крафт М. Сольфеджіо підготовчий, 1, 2, 3, 4, 5 класи. - Москва - Санкт-Петербург «Музика», 1990-1996. Ленінград «Радянський композитор», Санкт-Петербург «Композитор», 1990-2003.

22. Металліді Ж., Перцовська А. Вчитися музиці легко з 1 по 4 класи. М. СПб. «Музика», 2011-2014.

23. Металліді Ж., Перцовська А. Сольфеджіо. Ми граємо, складаємо і співаємо 1-4 класи.

24. Музичні диктанти для дитячої музичної школи (упор. Ж.Металліді, А.Перцовська). М. СПб. «Музика», 1995.

25. Павленко Т. Сольфеджіо на основі українських народних пісень. - К., 2003, 2008.

26. Павлюк Л. Л. Сольфеджіо для 0 класу ДМШ : Навчальний посібник - К. : ВГЛ «Обрії», 2009.

27. Панова Н. Конспекти з елементарної теорії музики. М. «Престо» 2003

28. Первозванська Т. Сольфеджіо на «п'ять». Робочі зошити 1-4 класів. СПб., «Композитор», 2003-2007.

29. Писаревський А. Сольфеджіо для музичних шкіл. - К., 1967.

30. Русяєва І. Одноголосі диктанти. М., 1999.

31. Сіротіна Т. Музична абетка. - М., 1996.

32. Сіротіна Т. Ритмічна абетка. - М., 2007.

33. Смаглій Г. Сольфеджіо, ч.1. - Харків: Факт, 2003, 2010.

34. Смаглій Г. Сольфеджіо, ч.2. - Харків: Факт, 2003, 2010.

35. Смаглій Г. Сольфеджіо, ч.3. - Харків: Факт, 2004. 2010.

36. Смаглій Г. Сольфеджіо, ч.4. - Харків: Факт, 2004, 2010.

37. Смаглій Г. Сольфеджіо, ч. 5. - Харків: Факт, 2006, 2010.

38. Ткаченко І.Є. Робочий зошит з сольфеджіо 1-5 класи. Методичний посібник.- К.: ДАКККіМ, 2004.

39. Флис В., Якуб'як Я. Сольфеджіо для 1-4 класів ДМШ. - К., 1987.

40. Флис В., Якубяк Я. Сольфеджіо для 5 класу ДМШ. - К., 1989.
41. Фрідкін Г. Музичні диктанти. - Москва «Музика», 1973.
42. Шатковський Г. Розвиток музичного слуху.- М., 1996.

3.Організація навчального процесу з предмету "Бесіди з музики"

Предмет «Бесіди з музики» - один з найважливіших серед предметів, які складають систему музичної освіти. Він у великій мірі сприяє формуванню загальної культури дітей, їх всебічного розвитку, вдосконалення їх художнього смаку, готує учнів до самостійного спілкування з класикою.

Завдяки цьому предмету у дітей формується інтерес і любов до класичної, народної та сучасної музики, розвиваються музичні здібності дітей, образне мислення, пам'ять, здатність розуміти художню красу музичного твору і пов'язувати мистецтво з явищами суспільного життя.

Предмет "Бесіди з музики" виховує не тільки розвиненого музиканта, а й готує активного слухача, який знає і розуміє класичну музику. Викладання музичної літератури повинно бути в тісному зв'язку з усіма предметами, що вивчаються в мистецькій школі. Крім цього, вивчаючи музичну літературу, необхідно проводити міжпредметні зв'язки з художньою літературою, історією, образотворчим мистецтвом тощо. Ці фактори збагачують музично-педагогічний процес і сприяють більш гармонійному розвитку музичних здібностей учнів. Слухання і вивчення музичних творів є одним із засобів музичного виховання, що сприяють єдності художнього і технічного розвитку юних музикантів.

Мета програми: формування музично-естетичної культури особистості за допомогою залучення до музичного мистецтва, за допомогою розвитку мотивації особистості до пізнання та творчості. Дана мета реалізуються за допомогою вирішення наступних педагогічних задач:

1. Освітні:
 - навчити розбирати музичні твори, чути і розуміти виразність окремих елементів музичної мови;
 - навчити запам'ятовувати і впізнавати на слух основні теми прослуханої музики, грамотно передавати враження і думки про музику;
 - навчити грамотно передавати зміст творів, вільно виділяти основні виражальні засоби, користуючись при цьому необхідною музичною термінологією;
 - активізувати пізнавальні і музичні здібності;
 - долучити учнів до високохудожнього репертуару класичної та сучасної музики.

2. Виховні:

- формувати духовну культуру і моральність дитини;
- виховання інтересу і любові до музичного мистецтва;
- розвиток художнього смаку.

3. Розвиваючі:

- формувати у дітей любов та інтерес до музичного мистецтва, розуміння народної, класичної та сучасної музичної творчості;
- розвивати допитливість і кругозір дитини;
- розвивати вміння самостійно аналізувати, засвоювати і застосовувати отримані знання;
- розвивати емоційну сферу дитини;
- розвивати мотивацію учнів до пізнання та творчості;
- розвивати комунікативні здібності учнів;
- розвивати музичні здібності учнів.

Предмет "Бесіди з музики" вивчається протягом двох років. Заняття проводяться один раз на тиждень по одній годині (45 хвилин). Іспити з предмету "Бесіди з музики" проводяться у 4 класі (тестова форма або у формі реферату).

Навчальний рік триває 36 навчальних тижнів (з 01. 09 по 31. 05) і

дозволяє запланувати до 34 уроків, включаючи контрольні уроки. У випадках, коли уроки з яких-небудь причин не можуть відбутися, в плани вносяться необхідні корективи. По одній годині відводиться на контрольні уроки.

Відповідно до психофізіологічних особливостей дітей молодшого віку, бажано обирати комбіновані/комплексні види занять, синтезувати елементи різних типів уроків; чергувати різні види навчальної діяльності – сенсорно-перцептивну, розумову, практичну (комплексну); поєднувати вербальні, наочні і практичні методи навчання, надаючи перевагу останнім. Під час занять рекомендуються такі форми практичної діяльності як спів та гра в ансамблях, елементарне музикування на дитячих музичних та шумових інструментах, синтезаторі; пластичне відтворення музики; виконання сюжетно-рольових фольклорних дитячих пісень-ігор тощо.

На уроках можуть інтегруватися різні види мистецтв: музика, театральне мистецтво, хореографія, образотворче мистецтво.

Вибір форм і методів навчання викладач визначає самостійно, враховуючи конкретні умови роботи. Викладач має право на академічну свободу (свободу викладання, вільний вибір форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі), педагогічну ініціативу та розроблення власного/-ної (авторського/-кої) методу / прийому / методики з описом педагогічної проблеми та оригінальних шляхів її вирішення.

Ефективність уроків з предмету визначається застосуванням різноманітних методів навчання:

- словесних (пояснення, розповідь, бесіда, опитування);
- наочних (демонстрація музики та відеоматеріалів, слідування по нотах, звернення до образотворчих наочних посібників);
- практичних (слуховий аналіз, робота з нотним текстом, письмові роботи, реферати, творчі завдання).

Форми проведення уроків можуть бути різноманітними:

- урок-лекція;

- диспути, конференція;
- уроки-вікторини;
- уроки в формі гри, казки, подорожі та ін.

Формами і методами уроку можна легко варіювати. Теоретичну і практичну частину уроку можна змінювати, комбінувати. Домашні завдання і опитування вивченого матеріалу можна ставити на початок або кінець уроку в залежності від цілей, завдань і конструкції даного заняття. Таким чином, дуже важливо, щоб діти навчилися на практиці застосовувати отримані знання з предмету .

В курсі предмету «Бесіди з музики» розглядаються різні явища музично - громадського життя, творча діяльність великих композиторів і видатні твори народного, класичного та сучасного музичного мистецтва. При вивченні явищ музичної творчості учні знайомляться з різноманітним колом знань з області теорії музики: з особливостями різних жанрів і форм народної і професійної музики, з виразовими засобами музичної мови, інструментами симфонічного оркестру і складами ряду інструментальних ансамблів. Знання про музику засвоюються в процесі вивчення творів на основі пояснень викладача і в самостійній роботі.

Застосування сучасних комп'ютерних технологій в навчанні є одним з найбільш ефективних напрямків розвитку освітнього процесу. За допомогою використання сучасних технічних засобів можна підвищити мотивацію учня. При використанні інформаційних технологій на уроках можна спостерігати активізацію пізнавальної і творчої діяльності учнів.

Використання ІКТ на уроках музичної літератури проводиться у вигляді доповідей, проектів з комп'ютерною презентацією, просто зорового ряду. Мета використання цих форм - створити комфортні умови навчання, за яких учні взаємодіють між собою, дозволяють більш наочно уявити або ілюстративний матеріал до уроку, або творчі роботи учнів.

Використовуючи ІКТ учні мають можливість перегляду різних відеофільмів з балетами, операми, мюзиклами, рок-операми, мультфільмами.

Інформація, представлена на комп'ютері (інтерактивній дошці), дозволяє проводити віртуальні екскурсії і подорожі по країнам і епохам, знайомлячись зі зразками музичного мистецтва. Все це допомагає реалізувати на практиці ті ідеї, які сприяють ефективному вирішенню освітніх завдань, досягненню нової якості навчання.

Побудова тематичного матеріалу різноманітна. Поряд з монографічним принципом, переважним в традиційній шкільній програмі, тут використовуються жанровий, стилістичний і історичний принципи в розподілі музичного матеріалу.

Перший рік навчання носить ознайомлювальний характер. Його метою є необхідність введення учнів в різноманітний світ музичних понять і знань. В 1 рік навчання закладаються базові знання з предмету. Тому в кожній темі є чіткі схеми, які допомагають дітям опановувати навички аналізу елементів музичної мови. У зв'язку з цим особливо ретельно і детально вивчаються теми: «Засоби музичної виразності», «Родини музичних інструментів», «Музичні форми», «Музичні жанри», «Музично-театральні жанри». Окремі заняття присвячені українському фольклору - жанровим різновидам української народної пісні та їх використання у професійній музиці. Протягом першого року навчання учні повинні отримати уявлення про суспільне призначення музичного мистецтва, його ролі в побуті і своєрідному відображенні в ньому дійсності.

На другому році навчання передбачається вивчення західно-європейської музики. Починаючи з другого року вивчення предмету тематичний зміст будується на чергуванні монографічних тем відповідно до історично-художнього процесу. Це дозволяє виявити не тільки характерні особливості окремих творів, а й риси стилю великих композиторів, встановити взаємозв'язки між явищами музичної творчості. Тобто другий рік навчання будується по стилістичному (бароко, класицизм, романтизм) і монографічному принципах.

Монографічні теми другого року навчання присвячені найкращим

представникам музики XVIII-XIX століть: Й.С.Баху, Й.Гайдну, В.А.Моцарту, Л.Бетховену, Ф.Шуберту і Ф.Шопену. Жанрова різноманітність творів (пісні, фортепіанні твори малих форм, сюїти, симфонії, увертюри і опери) сприяють розширенню і поглибленню раніше отриманих знань і навичок. Кожна тема-монографія містить біографічні відомості про життя композитора, короткий огляд творчої спадщини, характеристику і розбір окремих творів.

Зміст першого року вивчення предмету "Бесіди з музики"

№	Назва теми	Кількість годин
1.	Вступ. Музика в нашому житті. Засоби музичної виразності. Програмна музика.	4
2.	Музичні інструменти. Види оркестрів.	12
3.	Співочі голоси. Вокальні жанри.	1
4.	Музичні жанри. Пісня, танець, марш.	6
5.	Музичні форми. Куплетна, дво та тричастинні форми. Рондо. Варіації.	3
6.	Музика в театрі. Музично-театральні жанри. Опера. Балет.	8
	Всього:	34

Тематичний план. Перший рік навчання предмету "Бесіди з музики"

№	Тема	Кількість Годин
1	Музика в нашому житті. Легенди про музику.	1
2	Засоби музичної виразності: мелодія, гармонія.	1
3	Засоби музичної виразності: ритм, лад, регістр, діапазон, темп, динаміка, тембр.	1

4	Програмна музика. Аналіз творів В.С.Косенка "24 дитячі п'єси для фортепіано", Р.Шумана "Дитячі сцени" , Л.Бетховена "До Елізи", М.П. Мусоргського «Картинки з виставки»,	1
5	Історія виникнення музичних інструментів.	1
6	Струнно-смичкові інструменти: скрипка, альт, віолончель, контрабас. Будова, тембр, спосіб звуковидобування.	1
7	Дерев'яні духові інструменти: флейта, гобой, кларнет, фагот. Будова, регістр, тембр.	1
8	Мідні духові інструменти: труба, тромбон, валторна, туба. Будова, регістр, тембр.	1
9	Закріплення вивченого матеріалу, перевірка знань учнів.	1
10	Ударні інструменти. Види ударних інструментів. Будова, тембр, спосіб звуковидобування.	1
11	Клавішні інструменти: фортепіано, клавесин, орган.	1
12	Народні українські інструменти.	1
13	Контрольний урок по темі: «Музичні інструменти»	1
14	Історія розвитку оркестру. Види оркестрів. Розташування інструментів оркестру. Диригент.	1
15	С.Прокоф'єв симфонічна казка "Петрик і вовк"	1
16	Закріплення вивченого матеріалу, перевірка знань учнів	1
17	Співочі голоси. Загальна характеристика. Аналіз співочих голосів. Вокальні жанри.	1

18	Музичні жанри. Пісня народна і авторська. Композитор.	1
19	Жанри народних пісень.	1
20	Музичні жанри. Марш. Види маршів. Аналіз.	1
21	Танець в музиці. Характеристика танців різних народів.	1
22	Танець в музиці. Характеристика танців різних народів.	1
23	Контрольна робота по темі «Співочі голоси. Музичні жанри»	1
24	Музична форма. Період, куплетна, дво-та тричастинна форми.	1
25	Варіації. Рондо. Аналіз.	1
26	Закріплення вивченого матеріалу.	1
27- 28	Зустріч з театром. Опера-казка І.Гриневиц "Плескачик". Арії героїв опери. М.Сильванський опера "Івасик-Телесик". М.І.Глінка опера "Руслан і Людмила"	2
29- 30	Музично-театральні жанри. Опера М.В.Лисенка "Коза- Дереза"	2
31- 32	Балет. Мова танцю. Б.Павловський Балет-казка "Білосніжка та 7 гномів". П.І.Чайковський балет "Лускунчик"	2
33	Музика в театрі. Е.Гріг "Пер Гюнт"	1
34	Підсумковий урок.	1
	Всього	34

Зміст другого року вивчення предмету "Бесіди з музики"

№	Назва теми	Кількість
		Годин
1	Музика від давніх часів до І.С. Баха. Мистецтво бароко.	1
2	Йоганн Себастьян Бах	5

3	Класицизм. Віденська класична школа.	1
4	Йозеф Гайдн.	4
5	Вольфганг Амадей Моцарт.	5
6	Людвиг ван Бетховен.	5
7	Романтизм як художній напрямок в мистецтві.	1
8	Франц Шуберт.	4
9	Фредерік Шопен.	4
10	Фортепіанна музика композиторів-романтиків.	1
11	Розвиток опери в ХІХ столітті.	3
	Всього	34

Тематичний план другого року вивчення предмету "Бесіди з музики"

№	Тема	Кількість
		Годин
1	Музика від давніх часів до І.С. Баха. Мистецтво бароко.	1
2	Йоганн Себастьян Бах. Життєвий шлях композитора.	1
3	Йоганн Себастьян Бах. Творчий шлях композитора. Поліфонічні твори І.С.Баха.	1
4	Клавірні твори І.С.Баха.	1
5	Органні твори І.С.Баха.	1
6	Контрольна робота по творчості І.С. Баха	1
7	Класицизм. Віденська класична школа.	1
8	Йозеф Гайдн. Життєвий шлях композитора.	1
9	Симфонічна творчість Й. Гайдна.	1
10	Клавірні сонати Й. Гайдна.	1
11	Контрольний урок по темі «Життєвий та творчий шлях Й. Гайдна»	1
12	Вольфганг Амадей Моцарт. Життєвий шлях композитора.	1

13	В.Моцарт соната № 11, ля мажор	1
14	Творчість В.А. Моцарта. Симфонія № 40, соль мінор.	1
15	Опера «Весілля Фігаро»	1
16	Контрольна робота по творчості Моцарта.	1
17	Людвиг ван Бетховен. Життєвий шлях композитора.	1
18	Творчість Бетховена. Сонати. Соната №8 "Патетична".	1
19	Симфонічна творчість Бетховена. Симфонія № 5, до мінор.	1
20	Увертюра "Егмонт".	1
21	Контрольний урок по творчості Л. Бетховена.	1
22	Романтизм як художній напрямок в мистецтві.	1
23	Франц Шуберт. Життєвий шлях композитора. Фортепіанні твори композитора.	1
24	Вокальна творчість Ф. Шуберта.	1
25	Симфонія сі мінор «Незакінчена».	1
26	Контрольна робота по творчості Ф. Шуберта.	1
27	Фредерік Шопен. Життєвий шлях композитора.	1
28	Творчість Ф. Шопена. Полонези. Мазурки. Вальси .	1
29	Творчість Ф.Шопена. Прелюдії. Ноктюрни. Етюд.	1
30	Контрольний урок по творчості Ф.Шопена.	1
31	Фортепіанна музика композиторів-романтиків. Роберт Шуман, Ференц Ліст, Едвард Гріг.	1
32- 33	Розвиток опери в ХІХ столітті. Ріхард Вагнер, Джузеппе Верді, Жорж Бізе.	1
34	Підсумкова контрольна робота.	1
	Всього	34

Форми контролю

Основна форма контролю на уроках з предмету – поурочні спостереження за роботою учнів і усне опитування в індивідуальній або

фронтальній формі.

Поточний контроль успішності повинен поєднуватися з періодичною перевіркою знань за певними розділами програми. На контрольних уроках перевірку знань можна здійснювати у формі усного (індивідуального або фронтального опитування), або письмового тестування, контрольних робіт, музичної вікторини.

Для оцінювання рівня досягнення результатів навчання учня/учениці елементарного підрівня початкової мистецької освіти рекомендовано вербальне (формувальне) та бальне оцінювання.

Вербальне (формувальне) оцінювання застосовується для учнів першого року навчання з предмету "Бесіди з музики", передбачає діагностику результатів на кожному з етапів навчання та надання вербальної (усної та письмової) характеристики з урахуванням індивідуальних психологічних особливостей кожного/кожної учня/учениці.

Вербальне (формувальне) оцінювання має на меті:

- формування в учня/учениці позитивної самооцінки щодо його/її особистісних якостей, можливостей і досягнень, впевненості у собі внаслідок наголосу на його/її сильних сторонах, запобігання побоюванню помилок;
- підтримку бажання навчатися та прагнення до максимально можливих результатів;

При оцінюванні результатів навчання учнів молодшого шкільного віку не рекомендовано порівняння їх особистих досягнень з досягненнями інших учнів. Стимулюючим до позитивного навчального поступу кожного/кожної учня/учениці має бути порівняння виконаного завдання (відповіді, дії тощо) з його/її власним попереднім результатом. Доцільно акцентувати увагу лише на позитивній динаміці досягнень учнів.

Бальне оцінювання для учнів першого року навчання предмету "Бесіди з музики" не застосовується.

Вербальне (формувальне) оцінювання можна супроводжувати веденням портфоліо учня/учениці, в якому фіксуються всі етапи розвитку учнів.

Вербальне оцінювання має чотири рівні:

Низький – «потребує уваги та допомоги»: «вже краще»; «ти розумієш правильно» тощо.

Середній – «досягає результату за допомогою викладача»: «значно краще»; «досить вдало» тощо.

Достатній – «демонструє помітний прогрес»: «гарно виконано»; «Чудово!», «Молодець!» тощо.

Високий – «має значні успіхи»: «Пречудово!», «Бездоганна робота!»; «Довершено!» тощо.

Навчальні досягнення учнів на другому році навчання предмету "Бесіди з музики" підлягають як вербальному, так і бальному оцінюванню.

Бальне оцінювання передбачає виставлення балів (оцінок) у цифровому (числовому) виразі. Бальне оцінювання має поділ досягнутих результатів на 4 рівня:

- Низький (1-3 бали);
- Середній (4-6 бали);
- Достатній (7-9 балів);
- Високий (10-12 балів).

Особливе місце відводиться творчим завданням: написати твір про вивчену музику, скласти або розгадати кросворд, виконати тести або анкетування на задану тему тощо. Основною метою творчих завдань є розвиток образного мислення, художньої уяви, сприйняття музики у взаємозв'язку із суміжними видами мистецтв – літературою, живописом, архітектурою, а також і в історичному контексті. Будь-яка оцінка успішності повинна враховувати умови навчальної роботи, вікові особливості дітей і відображати індивідуальний підхід до кожного учня.

Список літератури

1. Архімович Л., Гордійчук М. М. Лисенко. Життя і творчість. - К.: Музична Україна, 1992.

2. Бодак Я.А. Зарубіжна музична література: Програма-конспект для державних початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів. - К., 2001.
3. Брянцева В.Н. Музична література зарубіжних країн. Другий рік навчання. Підручник для дитячих музичних шкіл. - М., 2000.
4. Гукова В.В. Світова музична література. Навчальний посібник для ДМШ.
1 рік навчання. - К., 2006.
5. Гумінська О.О. Уроки музики в загальноосвітній школі: Методичний посібник. - Тернопіль, 2005.
6. Іваницький А.І. Українська народна музична творчість: Посібник. - К.: Музична Україна, 1990.
7. Іванов Н. Оркестр українських народних інструментів. - К., 1981.
8. Казак І.І. Українська музична література. 1-3 частини. Навч. посібник для учнів ДМШ. - Рівне, 2007.
9. Калініна Г.Ф. Музична література. Тести по зарубіжній музиці. Випуск II. - М., 2001.
10. Калініна Г. Музична література. Випуск 1. Запитання, завдання, тести. - М., 2009.
11. Козлова Н.П. Російська музична література. Третій рік навчання. Підручник для дитячих музичних шкіл. - М., 2003.
12. Корній Л. Історія української музики. Ч.І.: Від найдавніших часів до середини ХУНТ ст. - К. - Х. - Нью-Йорк: Видавництво М.П.Коць, 1996 .
13. Корній Л. Історія української музики. Ч.ІІ: Друга половина ХУШ ст. - К. - Х. - Нью-Йорк: Видавництво М.П.Коць, 1998 .
14. Корній Л. Історія української музики. Ч.ІІІ.: ХІХ ст. - К. - Х. - Нью-Йорк: Видавництво М.П. Коць, 2001.
15. Лагутін А. Методика викладання музичної літератури в дитячій музичній школі. - М., 1982.
16. Лісецький С. Українська музична література. Учбовий посібник

для 4 - 5 класів ДМШ. - К., 1991.

17. Лісецький С. Українська музична література. Навчальний посібник для 6 класу ДМШ. Вид. 2-е - Вінниця: Нова книга, 2005.

18. Музична література в таблицях і схемах: Дидактичний матеріал для учнів ДМШ (I-IV рік навчання) / Упор. В.В. Гукова, М.А. Іванова - К., 2005.

19. Музичні ігри як засіб творчого розвитку дітей дошкільного віку: Методичний посібник / Укл. А.Г. Курчивенко - К., 2006.

20. Осовицька З.Е., Казаринова А.С. Музична література. Перший рік навчання. Підручник для дитячих музичних шкіл. - М., 2000.

21. Розповіді про композиторів. Вип. 1: Бах. Гендель. Вівальді. Д. Скарлатті. Березовський. Бортнянський / Упоряд. Я. Якуб'як - К., 1994.

22. Шорникова М. Музична література: Музика, її форми і жанри. Перший рік навчання / М. Шорникова. Вид. 3-е. - Ростов н / Д: Фенікс, 2005.

23. Шорникова М. Музична література: Розвиток західно-європейської музики. Другий рік навчання. Вид. 2-е, доп. і перер. - Ростов н / Д: Фенікс, 2004.

24. Шорникова М. Музична література. Російська музична класика. Третій рік навчання. вид. 2-е, доп. і перер. - Ростов н / Д: Фенікс, 2004.

25. Шреєр-Ткаченко О.Я. Історія української музики. Ч. 1. - К., 1980.

26. Юцевич Ю.Є. Музика: Словник-довідник. - Тернопіль, 2003.

4. Музичний інструмент фортепіано

Фортепіанна педагогіка, як одна зі спеціальних, в обов'язковому порядку передбачає індивідуальний підхід до учня. Гра на музичному інструменті відповідає специфічним завданням навчання дітей з особливими освітніми потребами, а саме: індивідуалізація, розширення освітнього та особистісного простору (концерти, виступ), спрямованість на всебічний розвиток особистості.

Особливої актуальності набуває розробка комплексів спеціальних методів для навчання музиці різних категорій дітей з особливими освітніми потребами. Розробка даних комплексів пов'язана з необхідністю узагальнення та диференціації методів відповідно до потреб учнів, особливостями їх освітнього та особистісного простору.

Наш досвід показав, що найбільш універсальним методом з позиції придатності для навчання різних категорій дітей з особливими освітніми потребами можна вважати ігровий метод. Його застосування забезпечує невимушеність, алегоричність навчання і в підсумку – ефективність роботи учня над навчальним репертуаром в класі і вдома.

Методи індивідуального навчання учнів з особливими педагогічними потребами на уроках фортепіано

Аналіз існуючих методик дозволив підійти до розробки авторської програми диференційованого навчання дітей з особливими освітніми потребами. В основу програми лягли наступні положення:

- 1) Орієнтація на здоров'язберігаючі методи навчання, оптимальні за змістом і формою.
- 2) Доступність навчальних завдань для учнів з особливими освітніми потребами, ефективність у застосуванні спеціально розроблених методів.

3) Індивідуалізація навчання в кожному конкретному випадку (з урахуванням специфіки освітніх потреб учнів).

4) Орієнтованість на сім'ю з позиції її участі і допомоги у навчанні дитини.

Мета предмету – навчити дітей з особливими освітніми потребами гри на фортепіано, розвинути основні навички з максимальною користю для дитини і мінімальними фізичними та психологічними затратами.

Досягнення даної мети диктує наступні завдання:

- розробити зміст програми і відповідні комплекси методів;
- створити систему спеціальних вправ для формування початкових ігрових навичок в учнів з особливими освітніми потребами;
- позначити індивідуальну освітню траєкторію для кожного учня з особливими освітніми потребами;
- виявити вихідний рівень музичних здібностей учнів з особливими освітніми потребами;
- вивчити і диференціювати індивідуальні освітні потреби учнів;
- визначити рівень мотивації до гри на фортепіано;
- проаналізувати можливості сім'ї в допомоги дітям з особливими освітніми потребами.

Музичні здібності є одним з основних параметрів у навчанні. Діагностиці піддаються емоційна чуйність на музику, почуття ритму, темпу і динаміки. Музичні здібності розглядаються строго в індивідуальному порядку.

Виділено три рівні:

1) Високий (дитина емоційна, проявляє активний інтерес, швидко осмислює завдання, точно його виконує без допомоги дорослого).

2) Середній рівень (дитина не дуже емоційна, інтерес проявляє слабкий, завдання виконує швидко, але за допомогою дорослого).

3) Низький рівень (дитина малоемоційна, відсутність інтересу, не здатна до самостійності).

Учні умовно розділені на чотири групи :

1) Гіперактивні діти: діти з підвищеною фізичною активністю і середніми або низькими показниками психологічних особливостей (пам'ять і увага).

2) Неконтактні діти: діти з середньою або низькою фізичною активністю і середніми або високими психологічними особливостями (пам'ять і увага).

3) Діти з ослабленим здоров'ям: діти з проблемами здоров'я, низьким рівнем фізичної активності та з середніми психологічними особливостями:

- діти з порушеннями моторної сфери внаслідок захворювань нервової системи (зокрема, хворі на дитячі церебральні паралічі);

- діти з вадами зору, слабозорі;

- діти з порушеннями гормону росту;

- епілепсія;

- діти із захворюваннями внутрішніх органів.

«Гіперактивні» або діти з синдромом дефіциту уваги

Такі діти мають підвищений м'язовий тонус, понадміру чутливість до світла і шуму, погано сплять, під час пильнування жваві і збуджені. Згодом вони погано засвоюють матеріал, їх увага розсіяна, чому виникають проблеми в навчанні і засвоєнні необхідних знань.

Існують декілька причин виникнення «гіперактивності»:

1) природна або спадкова;

2) помилки виховання тощо.

Остання причина пов'язана з некомпетентністю батьків. Надмірна суворість або потурання, а часто чергування «батога і пряника» приводить до порушень у поведінці дитини.

Рекомендуємо застосовувати наступні комплекси спеціальних методів для роботи з гіперактивними дітьми:

- ігровий,

- демонстраційний,
- імпровізаційний;
- словесний;
- спеціальні вправи;
- оцінний.

«Неконтактні» діти:

1. Діти з пасивною поведінкою.

У педагогічній психології «пасивний» звичайно тлумачиться як протилежний активному, активний з негативним знаком. Поняття «пасивна дитина» у багатьох дослідників позбавлено позитивного змісту.

Основні причини пасивності школярів:

- знижена інтелектуальна активність;
- нестача фізичного здоров'я;
- дефекти розвитку фізичного і психологічного характеру.

Рекомендуємо застосовувати наступні комплекси спеціальних методів для роботи : ігровий, демонстраційний, імпровізаційний, словесний, спеціальні вправи.

3. Діти з фізичними відхиленнями (в тому числі і з хронічними захворюваннями:).

Рекомендуємо застосовувати наступні комплекси спеціальних методів для роботи :

- ігровий,
- демонстраційний,
- словесний,
- імпровізаційний,
- спеціальні вправи.

В першу чергу педагогу необхідно в роботі спиратися на принцип опори, на сенсорне сприйняття, який передбачає організацію навчання з опорою на безпосереднє сприйняття матеріалу з підключенням різних органів чуття. Часто використовуються декілька видів наочних матеріалів:

- образні (слайди, фільми, ілюстрації, картинки);
- умовно-символічні (знаки, схеми);
- предметні (іграшки, макети, муляжі).

Наочні матеріали підбираються суворо індивідуально, в залежності від сприйняття учня.

Викладаючи в мистецькій школі, педагог зіштовхується з різними методиками викладання. В одній методиці робиться упор на розвиток техніки, інша спрямована на розвиток духовно-моральних понять безпосередньо із самого раннього віку. Тоді педагогу на допомогу приходять знання багатьох, може навіть і кардинально різних між собою методик.

У вітчизняній педагогіці музичної освіти одним з новаторів можна вважати Л. А. Баренбойма. У його книзі «Шлях до музикування» (1973) і в однойменній школі, створеній в співавторстві з Ф. А. Брянською та Н. Н. Перуною (1979) розглядаються не тільки методики викладання інструменту, але так само розглянуті взаємодія учня і вчителя. Унікальною можна вважати методику музичного виховання дітей – Т. Юдовіної-Гальперіної «За роялем без сліз, або Я - дитячий педагог» і авторську школу гри на фортепіано «Народження іграшки» А. Мильникова. Розглядаючи в своїй роботі тільки викладання фортепіано, Т. Юдовіна-Гальперіна відкрила безліч граней виховання і «зростання» маленької людини. Велика цінність та значення її методики – навчання всіх дітей, незалежно від їх здібностей.

Цікава авторська школа гри на фортепіано А. Мильникова «Народження іграшки»: «...Навчити юного піаніста самостійно орієнтуватися в музичних стилях і напрямках, адекватно застосовувати свої знання, уміння, навички при вивченні конкретного твору – основна методична задача Школи. П'єси, етюдів, основані на вільному використанні образів і форм клавірної та фортепіанної мініатюри ХУІІІ-ХХ віків і направлені на послідовне освоєння учнями законів фортепіанної гри».

Т. Лешетицький в історію методики викладання фортепіано увійшов як

педагог-реформатор, який запропонував більш раціональні методи фортепіанного навчання. Т. Лешетицький був одним з перших педагогів, який довів, що вправа – це передусім розумовий процес, і протиставив механічній грі вдумливу вправу, засновану на концентрації уваги і аналізі труднощів .

Тому наша програма адаптована та орієнтована на дітей з ОП, ґрунтується на досвіді педагогів - практиків (Баренбойма Л., Т. Лешетицького, Шмідт- Шкловської А., Юдовиної- Гальпериної Т. Б. та ін.) і дає можливість навчатися грі на фортепіано всім дітям, без винятку.

Викладання гри на фортепіано

Саме поняття викладання гри на музичному інструменті має включати в себе наступні моменти: індивідуальні особливості учня, аналіз і знання методів і прийомів, необхідних у роботі, підбір репертуару. «На плечі педагога лягає величезна відповідальність – виховання музикою, а це можливо лише при глибокому психологічному аналізі особистості учня, при розумінні його неповторної індивідуальності .

Практика показує, що недолік знання методик, зневага новими розробками педагогом ведуть до помилок у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Крім загально-педагогічних методик і прийомів, у програму вводиться такий прийом, як педагогічна імпровізація – як потенційна можливість органічного забезпечення на уроці фортепіано цілісності пізнання музичного мистецтва.

Репертуар може як і розвинути в дитині необхідні навички, так і повністю позбавити інтересу до виконавства і навчання музиці. Перш за все, репертуар повинен бути сумісний з віком учня.

При виборі творів необхідно враховувати не тільки піаністичні і музичні завдання, а й риси характеру дитини: його інтелект, артистизм, темперамент, душевні якості, нахили, в яких як у дзеркалі відбиваються душевна організація, потаємні бажання. Якщо млявій і повільній дитині запропонувати емоційну і рухливу п'єсу, навряд чи можна очікувати успіху. Але програвати з ним такі речі в класі варто, на концерт ж краще виносити більш спокійні. І навпаки: рухливому і збудливому треба рекомендувати більш стримані, філософські твори, коли на концерт виносити більш яскраві та емоційні твори.

Репертуар для дитини повинен бути різноманітним. Не дивлячись на обдарованість або на брак деяких навичок учень повинен грати різну музику. Так він наповниться новими образами і враженнями.

Незважаючи на велику кількість нотного матеріалу, в посібниках рідко

враховується головне – взаємодія всіх елементів початкового навчання в аспекті вікових фізіологічних можливостей дитячого ігрового апарату. У такому випадку педагог повинен сам складати репертуар. Особливо вибираючи його конкретній дитині, не варто відмовлятися від участі учня в цьому процесі. Нехай учень слухає і вибирає з педагогом разом .

Однією з головних цілей програми є робота в тандемі з батьками. Грунтуючись на цьому тандемі можна досягти найбільш позитивних результатів дитиною будь-яких музичних можливостей.

Без належної допомоги батьків, процес навчання музиці дитини стає дуже складним. На початковому етапі навчання слід активно залучати батьків у процес навчання. Залишаючись наодинці з інструментом, дитина не зможе виконати поставлені завдання.

Рекомендований репертуарний список:

Перший рік навчання.

1. І. Королькова «Перші кроки маленького піаніста»:

«Пісенька ноти До», «Пісенька ноти Ре», «Пісенька ноти Мі», «Пісенька ноти Фа» тощо.«Барабан», «Їжачок», «Кульбабка», «Про зайчика», «Масляна», «Півник», «Жираф», «Пісенька-завдання», «Пригода», «Сміх», «Про кота», «Кошеня», «Дід Мороз», «Про ведмедя», «Лічилочка».

2. І. Королькова «Я буду піаністом» 2 частина:

Виконай завдання на сторінках: 7, 11, 19, 24, 25, 39, 46.

«Новорічна», «Олов'яний солдатик», «Новорічний хоровод», «Два коти», «Метелик», «Ранок», «Ялиночка», «М'ячик».

3. Б. Міліч «Маленькому піаністу»:

Українські народні пісні: «Іде дід, дід», «Ой дзвони дзвонять», «Прийди, прийди сонечко», «Шум», «Перстень», «Два півники», «Коляда». Народні примовки: «Зайчик», «Сонечко». Польська народна пісня «Два коти», А. Філіпенко «Курчата», М. Раухвергер «Корова», Я. Мединь «Кульбабки», В. Вітлін «Кішечка».

4. О.О. Королева «Музика в казках, віршах і картинках»:

Казка «Подорож по хвилях» (вправи на legato) - стор. 47-48.

«Казка про дівчинку Ніну, кішку Мурку і піаніно» (високі і низькі звуки) стор. 6-7.

«Казка про мудру сову» Частина I (скрипковий ключ) стор. 16-17.

Казка «Нерозлучні друзі» (паузи) стор. 34-35.

«Казка про кота» (динамічні відтінки), стор. 53-54.

«Казка про мудру сову» Частина II. стор. 56-57 (басовий ключ).

М. Кувшинніков «Маленька п'єса», Б. Барток «Мелодія».

«Творимо самі» стор. 66-73.

5. С. Барсукова «Пора грати, малюк!»:

«Годинник», «Сон», «Сніг», «Сонечко», «Музиканти», «Дощик», «Колискова», «Півник».

Другий рік навчання.

Етюди.

1. І. Беркович. Етюд ре мінор.
2. І. Королькова. Етюд До мажор.
3. Н.Любарський. Етюд мі мінор.
4. Н.Кувшинніков. Етюд До мажор.
5. А.Лемуан.Етюд. Соль мажор.
6. Г.Гумберт.Етюд. До мажор.
7. А.Гедіке.Етюд. Соль мажор.
8. І. Беркович Етюд. До мажор.

Поліфонічні твори.

1. Г.Тюн."Подольночка".
2. Г.Тюн."Зозуля".
3. Ю.Абелєв."В Степу".
4. Укр.н.п."Місяць на небі"обр.Г.Заславець.
5. Г.Тюн.Гей там на горі,Січ іде!".
6. Укр.н.п."Ішов кобзар чистим полем".

7. Укр.н.п."Ніч яка місячна"обр.Г.Заславець.
8. Сперонтес."Менует Соль мажор".
9. Укр.н.п."На горі,горі".обр М.Лисенко.

П'єси.

1. Г.Заславець."По чорним клавішам".
2. А.Жилінський."Пастухи грають на сопілці".
3. Ю.Щуровський. "Сіренька зозуленька".
4. Укр.н.п."Ой,у вишневому садочку" обр. Г.Заславець.
5. В.Іванников."Колискова для кота".
6. Ф. Рибицький." Скакалка".
7. Є.Ігнат'єва.рос.н.п."Каравай".
8. Ж.Мартено."По сходинках".
9. Д.Тюрк."Веселі хлоп'ята".
10. Б.Барток."П'єса"

Третій рік навчання.

Етюд.

1. І. Беркович.Етюд Соль мажор.
2. К. Сорокін.Етюд ля мінор.
3. Л.Карпенко.Маленькі етюди.Зошит №.1 Етюд №1 ре мінор.
Етюд№ 2 Ре мажор.
4. Н.Голубовська.Етюд До мажор.
5. К.Черні.Етюд ре мінор.
6. Л.Шітте.Етюд До мажор.
7. І. Беркович.Етюд мі мінор.

Поліфонічні твори.

1. Д.Циполі.Менует ре мінор.
2. В.Моцарт.Менует Фа мажор.

3. Д.Циполі.Прелюдія мі мінор.
4. Укр.н.п "Місяць на небі"обр.Г.Заславець.
5. Укр.н.п "Ніч яка місячна"обр.Г.Засловець.
6. Укр.н.п."Женчичок-брєнчичок"обр.Г.Засловець.
7. Ф.Жан.Менует Соль мажор.
8. В.Блок."Ігрова".
9. Рос. н.п."Лучінушка"обр.В.Петрова.

Твори крупної форми.

1. Ю.Весняк.Тема з варіаціями Соль мажор.
2. Ю.Весняк.Тема з варіаціями До мажор.
- 3.Ч.Уїлтон.Маленька сонатина До мажор.
4. Д.Джонс.Сонатина До мажор 2 ч.
5. Д.Штейбельт.Сонатина До мажор.

П'єси.

1. Н.Торопова. "Мураха-танцівник".
2. В.Птушкін."Веселий дощик".
3. Л.Колодуб."Пісня ведмедика"
4. Г.Тюн."Стоїть явір над водою".
5. В.Барвінський."Лелека".
6. Г.Заславець."Дитяча пісня".
8. С.Майкопар."Пастушок".
9. Д.Блеквел."Місцевий експрес".
10. Л.Іваненко."Хитра ворона та сумний котик".
11. А.Хачатурян."Скакалка".

Четвертий рік навчання.

Етюд.

1. Л.Карпенко. Маленькі Етюди Зошит №3. Етюд Рем мажор

№8. Етюд До мажор № 6.

2. К.Черні. Етюд До мажор.
3. О. Гнесіна. Етюд Фа мажор.
4. К. Гурліт. Опус 50 До мажор.
5. Г.Без'язичний. Етюд ля мінор.
6. А.Іванов. Маленький етюд до мінор.
7. А.Лемуан. Етюд Соль мажор.

Поліфонічні твори.

1. Сперонтес. Арія Мі бемоль мажор.
2. Д.Циполі. Фугета До мажор.
3. Д.Циполі. Фугета соль мінор.
4. Й.Гайдн. Танець Фа мажор.
5. К.Вебер. Алеманда Сі бемоль мажор.
6. І.С.Бах."Не забувай мене".
7. Ж.Рамо."Старовиний французький танець".
8. Сперонтес. Арія Ре мажор.
9. Д.Циполі. Менует ре мінор.

Твори крупної форми.

1. Келлер. Сонатина До мажор, 2 частина.
2. Г.Кіркор. Тема з варіаціями ля мінор.
3. А.Бенда. Сонатина ре мажор 1 частина.
4. Т.Атвуд. Сонатина Соль мажор 3 частина.
5. М.Лалінов. Варіації на осетинську тему.

П'єси.

1. Д.Кабалевський."Маленький жонглер"
2. П.Чайковський."Хвороба ляльки"
3. Й.Брамс."Колискова"
4. С.Майкапар."Казочка"

5. Укр.н.п "Вечір на дворі" обр.Ю.Одарченко.
6. К.Нортон."Балада".
7. Укр.н.п "Човен".обр. Ю.Одарченко.
8. Н Бачинська . "Старовиний годинник з зозулею"
9. Л.Віндер."Настрій".
10. Б.Барток."П"єса".

5. Ритміка. Корекційна ритміка.

Розвиток компенсаторних механізмів (індивідуальні уроки)

Корекційні заняття – це інтегрована діяльність, у процесі якої поєднуються завдання розвитку дитячої особистості. Загалом відчуття ритму є надзвичайно важливим фактором розвиненості музикальності дітей, а в особистісному значенні воно сприяє розвитку волі та наполегливості дитини. Чим краще розвинене ритмічне чуття в дитини, тим вона є цілеспрямованішою в особистісному ракурсі, тим успішніше проявляє рішучість і активність, демонструє волю і творчу розкутість як у виконанні музично-навчальних завдань, так і в життєвих ситуаціях.

Необхідною умовою формування компетентностей є діяльнісна спрямованість навчання, яка передбачає постійне включення учнів до різних видів педагогічно доцільної активної навчально-пізнавальної діяльності, а також практична його спрямованість. Формуванню ключових компетентностей сприяє встановлення та реалізація в освітньому процесі міжпредметних і внутрішньопредметних зв'язків, а саме: змістово-інформаційних, операційно-діяльнісних і організаційно-методичних, їх використання посилює пізнавальний інтерес здобувачів освіти до навчання, діти набувають досвіду застосування знань на практиці та перенесення їх в нові ситуації.

Зміст і дидактичні прийоми підбираються та впроваджуються

диференційовано, відповідно до віку дітей, структури та складу порушених функцій.

Заняття повинні мати комунікативну спрямованість. Відомо, що мовлення як основний засіб спілкування формується через рух та у соціальному контакті. У дітей ООП функція спілкування розвивається нерівномірно, на відміну від їхніх однолітків з типовим розвитком. Порушення артикуляції, координації рухів негативно позначаються на ній. Заняття з логоритміки повинні бути насичені ситуаціями, які спонукують дітей до мовленнєвої діяльності та спілкування. У зміст корекційних занять включається відповідний матеріал (слова, словосполучення, вірші, пісеньки, діалоги тощо), який відбирається з урахуванням рівня мовленнєвого розвитку дітей.

Корекційна ритміка проводиться в тісному взаємозв'язку з навчанням та вихованням, тому варто дотримуватися принципу тематичного планування. Це створює оптимальні умови для всебічного розвитку дітей і забезпечує можливість більш ефективного засвоєння навчального матеріалу.

Опановуючи різноманітні рухи, діти вдосконалюють рухові навички, в них розвивається м'язове відчуття, просторове орієнтування та координація, поліпшується постава, підвищується життєвий тонус. Музично-ритмічна діяльність сприяє формуванню чіткості, точності рухів, що в подальшому позначається на всій навчальній діяльності школярів. Заняття корекційною ритмікою сприяє формуванню позитивних якостей особистості. Діти активні на заняттях, проявляють ініціативу та спритність при виборі форм руху.

Основна освітня функція цих видів діяльності полягає у:

- розвитку музично-ритмічного чуття та координації рухів тіла;
- поглибленні творчої уяви та вміння творчого самовираження через керовані і спонтанні танцювально-ритмічні рухи;
- формуванні навичок танцювальної діяльності (керованої та спонтанної).

Оздоровча функція музично-ритмічної і танцювальної діяльності

передбачає:

- емоційне «розігрівання», підняття настрою та енергетичного тону дітей;
- вивільнення невикористаної та пригніченої енергії;
- зняття психофізіологічних утисків і м'язової «броні»;
- подолання відчуття тривожності, страху, невпевненості в собі, сором'язливості та стану гіперактивності;
- виклик відчуття радості та захоплення, приливу сил та енергії;
- розвиток рухової розкутості та вміння рухами виражати внутрішні переживання.

Млявість м'язового тону або, навпаки, неприродна його напруженість, погана координація, незручність рухів поступово нормалізуються завдяки заняттям. При цьому учні повинні навчитися розрізняти напружений і ненапружений стан м'язів, відчувати свою позу, напрямок руху. Велике значення надається вдосконаленню координації руху.

Музично-ритмічна діяльність виконує такі освітні цілі та завдання:

- розвиток почуття ритму та координації рухів тіла;
- формування навичок заданої та імпровізованої ритмічно-танцювальної діяльності;
- розвиток образної уяви та вміння творчого самовираження через керовані та спонтанні танцювальні рухи;
- виховання творчої розкутості.

Оздоровчі цілі та завдання музично-ритмічної діяльності є такими:

- підняття настрою та енергетичного тону дітей, активізація сил та енергії;
- зняття психофізіологічних утисків, вивільнення невикористаної енергії;
- розвиток спонтанності та вміння творчого вираження внутрішніх переживань;
- подолання відчуття тривожності, страхів, невпевненості в собі,

сором'язливості та гіперактивності.

- розвиток фантазії, образної уяви, креативності, відповідного реагування на музику;

- збагачення музично-слухового досвіду.

Все це сприяє подоланню характерних для дітей недоліків уваги. У них розвивається спостережливість, підвищується швидкість реакції. З огляду на стан фізичного розвитку дітей, учитель чергує на уроці навантаження та відпочинок, напругу й розслаблення. Поступово учні фізично та емоційно звикають до збільшення напруги, мобілізують себе на тривалу довільну діяльність, що позитивно позначається на інших уроках.

Програма з ритміки розрахована на 34 години на рік (2 роки навчання) і містить наступні розділи:

1. Ігритміка та вправи на розвиток орієнтації у просторі. Вправи на релаксацію м'язового тону.

2. Логоритміка. Ритмічні вправи з дитячими музичними інструментами.

I. Ігритміка та вправи на розвиток орієнтації у просторі

Основа цього розділу – спеціальні вправи, що формують вміння орієнтуватися в просторі, розвивають координацію рухів, зв'язок рухів із музикою.

Загальна мета – розвинути, збагатити уявлення учнів про простір.

Засвоєння рухів відбувається паралельно із реалізацією музичних завдань: ритмічне ходіння з акцентами на відповідний рахунок, з оплесками, з притупуванням на сильну частку такту; вправами з рухами рук та тулуба; проговоренням віршів, примовок та ін.

Такі вправи стимулюють не тільки розвиток відчуття ритму, але й впливають на дихання, дикцію, удосконалюють зв'язок рухів з музикою. Спільне для всіх вправ завдання – відтворити у рухах характер музики. Успішним є застосування методу образного порівняння, який допомагає більш

глибоко розкрити в рухах зміст музики, активізувати увагу учнів.

За допомогою взаємозв'язку музики та рухів відбувається перехід від емоційно-духовного сприймання музики до конкретно-фізичного її відтворення через рух.

Зважаючи на те, що діти з порушеннями зору мають певні проблеми в просторовому орієнтуванні та з координацією рухів, необхідно на кожному уроці приділяти час відповідним вправам, спрямованим на їх подолання.

Вправи цього розділу мають сприяти розвитку музикальності – вони розвивають музичне сприймання і почуття ритму, уявлення про виражальні засоби музики.

Вправи для рук і плечового поясу

Вправи на релаксацію м'язового тону

Учень ставить руки на пояс; піднімає руки вгору через сторони, опускає руки по черзі (спочатку одну, потім - іншу, обидві разом) (з допомогою вчителя); перекладає предмет з однієї руки в іншу перед собою, за спиною, над головою (з допомогою вчителя чи наслідуючи вчителя); піднімає руки вперед, розводить у сторони, повертаючи їх долонями вгору, піднімає й опускає кисті (з допомогою вчителя); виконує обертальні рухи прямими руками вперед та назад (за прикладом вчителя) ,піднімати і опускати плечі, розслаблено нахиляти тулуб.

Вправи для розвитку дрібної моторики пальців рук

Учень вивчає примовки, забавлянки скоромовки, утішки...; пробує координувати слова примовок, забавлянок з дрібною моторикою пальців рук, проговорює з вистукуванням ритму долонями рук (ногами); розрізняє звучання контрастних за тембром інструментів (барабан - дзвіночки тощо)

Спрямованість корекційно - розвивальної роботи та очікувані результати: Розвиток активної уваги. Корекція дрібної моторики пальців рук; координація дикційно - артикуляційних навичок з точністю точних рухів рук.

Вправа №1

Педагог пропонує дитині “пробігти по стежці”, з’єднавши лінією зображення їжачка і хатинки. Дитині потрібно пояснити, що лінію необхідно проводити, не відриваючи ручку (олівець) від паперу.

Інструкція: Ти - їжачок. Тобі потрібно добігти до хатинки. Ти будеш бігти ось так (на малюнку - зразку дорослий показує як треба бігти). Олівець повинен рухатись весь час на папері, не відриваючись від нього. Бігти треба рівно по стежці, щоб не звалитися у провалля.

Вправа № 2

Педагог пропонує дитині “побудувати” мур навкруги фортеці. Мур необхідно “будувати” не відриваючи олівець від паперу.

Інструкція: Ти будівельник. Тобі необхідно побудувати навкруги фортеці захисний мур. Спробуй не відривати олівець від муру до тих пір, поки не дійдеш до повороту.

Вправа № 3

Педагог пропонує дитині намалювати за зразком спочатку “бурхливе” море, а потім спокійне.

Примітка: Фрагментів “хвиль” може бути від 1 до 5 (важливо, щоб дитина не втомилася і в неї не зникло бажання працювати).

Вправа № 4

Перед дитиною дорослий кладе листочок паперу, на якому намальовано дерево. Дитині необхідно намалювати на дереві листочки. Можна уточнити, яка зараз пора року, якого кольору листочки в цю пору року, якої форми будуть листочки.

Вправа № 5

Інструкція: “Діти, ялинка захворіла, в неї обсіпалися майже всі голочки. Потрібно допомогти ялинці знову стати лісовою красунею. Візьми зелений олівець і намалюй на гілочках голочки. Намагайся малювати голочки за зразком.”

Вправа № 6

Педагог кладе перед дитиною листок паперу, на якому намальований потяг. *Інструкція:* “Для того, щоб потяг міг вирушити у дорогу, потрібно, щоб із труби пішов дим.” Допоможи потягові, намалюй олівцем дим. Подовж і залізничну колію, щоб потяг не зійшов із рейок”.

Вправа № 7

Інструкція: “Хитра лисичка зруйнувала будиночок зайчика. Допоможи зайчику відремонтувати будиночок. Розтопи йому пічку, щоб із димаря пішов димок.

Вправа № 8

Інструкція: "Діти, допоможіть сонечку розбудити всіх, хто є на малюнку. Простягніть його промінці до кожної тваринки"

Вправа № 9

Інструкція: “Діти, допоможіть мишеняттам насушити бубликів.”

Примітка: “бублики” можуть бути овальні, круглі, спіральки різних кольорів”

Вправа № 10

Інструкція: “Діти, намалюйте чарівні овочі та фрукти”

Кожний дорослий може вигадати безліч аналогічних завдань, які будуть викликати у дітей інтерес і бажання писати і малювати. Головне пам’ятати, щоб дитині було цікаво, щоб вона не перевтомлювалася. Тому тренування рухів пальців рук є важливим фактором, який стимулює розвиток дитини, сприяє покращенню артикуляційної моторики, підготовці кисті руки до письма і, що не менш важливо, могутнім засобом, який підвищує працездатність кори головного мозку.

Ми використовуємо такі види роботи, що сприяють розвитку дрібних м’язів пальців і кистей рук:

- 1) ігри з пальчиками, які супроводжуються віршиками і потішками;
- 2) спеціальні вправи без мовленнєвого супроводу, об’єднані в комплекс гімнастики для розвитку дрібної моторики рук, так звана пальчикова

гімнастика;

3) ігри та дії з іграшками і предметами: розкладання зерен, жолудів, паличок і т. д.; нанизування намистин, гудзиків на нитку; ігри з мозаїкою, тощо.

4) образотворчу діяльність: ліплення з пластиліну та глини, розмальовування малюнків, обведення контурів, штриховку, малювання олівцями і фарбами.

Вправи для пальчикової гімнастики *(виконуються сидячи чи стоячи)*

1. Стискання пальців в кулак і розтискання (по 20 разів):

- а) долонями вгору;
- б) долонями вниз;
- в) обох рук одночасно;
- г) правої і лівої по черзі.

Виконується з силою, в стиснутому положенні, фіксується 2-3 секунди.

2. Обертання кистями рук (по 10 разів):

- а) в правий, потім лівий бік;
- б) всередину (обома кистями);
- в) назовні.

Можна виконувати вправи з положення «руки в сторони».

3. Вигинання кистей рук (по 10-15 разів):

- а) одночасно;
- б) правою, лівою по черзі.

4. Прогинання кистей рук (по 10-15 разів):

- а) одночасно;
- б) правою, лівою по черзі.

5. Чергування прогинання і вигинання.

6. Зіткнення подушечок пальців — «Пальчики вітаються» (по 10-15 разів):

- а) пальці правої руки — з великим пальцем правої руки;
- б) пальці лівої руки — з великим пальцем лівої руки;

- в) те ж саме одночасно двома руками.
- г) пальці правої руки — з відповідними пальцями лівої.

Сила натискання подушечок пальців і темп виконання збільшуються.

7. «Щиглики» (по 10 разів).

8. «Кігтики» — сильне напівзгинання і розгинання пальців (по 10-20 разів).

9. Згинання і розгинання пальців в кулак по черзі (по 10 разів):

- а) правої руки;
- б) лівої руки-спочатку починаючи з великого, потім починаючи з мізинця

в) обох рук одночасно.

10. «Ножиці» — розведення пальців в сторони (по 10 разів):

- а) правої, потім лівої руки;
- б) обох рук одночасно;
- в) з'єднавши долоні разом.

11. Вправа «Замок» — долоні разом, пальці переплетені (по 10-20 разів):

- а) стискання долонь з силою;
- б) обертання (поворот вправо-вліво);
- в) нахили вправо-вліво — згинання і розгинання в променево-зап'ясткових суглобах;
- г) розгортання долонь назовні і вивертання в зворотну сторону, не розчіплюючи переплетених пальців.

д) «Сонячні промені» — руки в «замку» підняті догори, долоні міцно стиснуті, пальці з силою розгинаються і стискаються знову.

12. Вправи зі зімкнутими долонями (по 5-10 разів):

- а) зімкнуті долоні перед грудьми нахилиються вправо-вліво;
- б) рух зімкнутими долонями перед грудьми вперед-назад;
- в) зімкнуті долоні витягнуті вперед - розведення кистей в сторони,

не розмикаючи зап'ястків;

г) зімкнуті долоні підняті догори — розведення кистей, не розмикаючи зап'ястків — «Квітка».

13. «Ліхтарики» — обертання вільними кистями рук (по 10 разів).

14. Струшування розслабленими кистями:

а) руки догори;

б) руки в сторони;

в) руки зігнуті в ліктях, кисті спущені вниз.

Вправи для пальчикової гімнастики

(виконуються сидячи за столом)

1. Вільне поплескування кистями по столу почергово і одночасно.

2. Вільне постукування по столу пальцями обох рук, правої і лівої руки почергово.

3. Почергове піднімання пальців (кисті рук лежать на столі):

а) правої руки;

б) лівої руки;

в) обох рук разом.

4. Імітація гри на піаніно.

5. Розведення пальців і зведення разом (долоні на столі).

6. «Бігають чоловічки» — вказівний і середній пальці правої, потім лівої, а після цього двох рук разом бігають по столу вперед і назад.

7. «Футбол» — забивання кульок, олівців одним, двома і т. д. пальцями.

Самомасаж кистей і пальців рук

1. Надавлювання міцно стиснутими чотирма пальцями однієї руки на основу великого пальця, середину долоні, основу пальців другої руки.

2. Розтирання долонь шестигранним олівцем з поступовим збільшенням зусиль.

3. Розтирання долонь рухами вгору-вниз.

4. Розтирання бокових поверхонь зчеплених пальців.

5. Розминання, потім розтирання кожного пальця вздовж, потім впоперек.

6. Волоський горіх покласти між долонями, робити кругові рухи, поступово збільшуючи натиск і темп. Можна виконувати вправу з двома горіхами, перекочуючи один через інший, однією рукою, потім другою.

7. Розминання кисті правої руки пальцями лівої і навпаки, потім почергове розтирання.

II. Логоритміка. Ритмічні вправи з дитячими музичними інструментами

Логоритміка – це система рухових вправ, в яких різні рухи поєднуються з проголошенням спеціального мовного матеріалу. Це форма активної терапії, подолання мовного і супутніх порушень шляхом розвитку і корекції немовних і мовних психічних функцій і в кінцевому підсумку адаптація людини до умов зовнішнього і внутрішнього середовища. Зміцнюється кістково-м'язовий апарат, розвивається дихання, моторні, сенсорні функції, відчуття рівноваги, правильна постава, хода, грація рухів. Чим вище рухова активність дитини, тим краще розвивається його мова. З іншого боку, формування рухів відбувається за участю мови. Мова є одним з основних елементів в рухово-просторових вправах. Ритм мови, особливо ритм віршів, приказок, прислів'їв, сприяє розвитку координації, загальної і тонкої моторики довільної. За допомогою віршованій ритмічної мови виробляється правильний темп мовлення, ритм дихання, розвиваються мовний слух, мовна пам'ять. Мета логопедичної ритміки для дітей з ОП полягає в максимальному всебічному розвитку дитини відповідно до його можливостей та відповідної адаптації до соціального середовища. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні завдання:

1. Сприяти оволодінню певними видами рухово-моторної діяльності, зміцненню кістково-м'язової системи.

2. Розширювати і збагачувати словниковий запас, формувати зв'язне мовлення.

3. Розвивати психічні функції (зорове слухове сприйняття, пам'ять, увага).
4. Формувати навички орієнтування в просторі.
5. Здійснювати естетичний і моральний розвиток, використовуючи методичні прийоми навчання та організацію середовища (дидактичні посібники, музичний супровід та ін.).
6. Активізувати потенційні творчі здібності, спонукаючи дітей до ініціативи, імпровізації та ін.

Під впливом регулярних логоритмічних занять у дітей відбувається позитивна перебудова серцево-судинної, дихальної, рухової, сенсорної, мовленнєвої та інших систем, а також виховання емоційно-вольових якостей особистості. Структура логоритмічних занять включає в себе розвиток пам'яті, уваги, оптико-просторових функцій, слухових функцій, рухової сфери, ручної моторики, артикуляційної моторики. У заняття включаються пальчикові ігри або масаж пальців, гімнастика для очей, різні види ходьби і бігу під музику, вірші, супроводжувані рухами, логопедична гімнастика, мімічні вправи, а також можуть бути вправи на релаксацію під музику, музичні ігри.

У результаті логоритмічних занять реалізуються такі завдання: уточнення артикуляції, розвиток фонематичного сприйняття, розширення лексичного запасу, розвиток слухової уваги і рухової пам'яті, вдосконалення загальної і дрібної моторики, вироблення чітких, координованих рухів, розвиток мелодико-інтонаційних компонентів, творчої фантазії та уяви. Для нетривалого активного відпочинку під час уроку можна використовувати:

- комплекс вправ, які містять різні види завдань: вправи на розвиток загальної моторики, вправи на розвиток дрібної моторики, вправи на активізацію мовлення, вправи, спрямовані на розслаблення або напругу м'язів, вправи, що активізують увагу, дихальні вправи, складання пазлів, малювання пальчиками,
- прослуховування різних тематичних мелодій або дитячих пісень, тощо.

Реалізація відчуття ритму й розвиток творчих здібностей.

Завдяки фізичній активності діти набувають навичок спритності, гнучкості, відчуття координації моторики. Розвивається не тільки акустичне, ритмічне, моторне, тактильне та візуальне сприйняття, а й увага, фантазія, підтримується психічна соматична стабільність.

Гра на музичних інструментах може мати вигляд:

- «тілесної гри», що полягає у відтворенні різних звуків (оплесків, ляскання, клацання тощо);
- найпростішої музичної гри-імпровазації за допомогою простих музичних інструментів і предметів побуту.

Застосовувати спосіб «тілесної гри» треба в безпосередньому відображенні ритму музики, супроводу мелодії, правильному диханню. Це допомагає підготувати дітей до інструментальної імпровазації. Використовувати дитячі шумові та музичні інструменти, які доступні дітям: брязкальця, маракаси, металофон, бубон, маленькі дзвіночки різного звучання, тарілки, трикутник, тамбурин тощо.

Вправи з барабаном мають супроводжуватися співами або грою на фортепіано. Для дітей з відхиленнями в поведінці ударні інструменти слід використовувати дуже обережно. Тут краще застосувати гру на підручному матеріалі. Гра на інструментах допомагає подолати комплекс неповноцінності.

1 рік навчання

К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учнів;	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи та очікувані результати
2	Орієнтація в просторі Загальне ознайомлення з предметом ритміки, основні складові ритміки, значення ритміки для школярів.	- може розповісти, що вивчається на заняттях з ритміки, її головні складові (музика+ритм+рух) і для чого необхідно дітям	Формування загального уявлення про заняття ритмікою Формування зосередженості і

	Основні способи користування з навчальнодидактичним матеріалом.	займатися ритмікою; - знає як поводитися з предметами та обладнанням, які використовуються на заняттях (за нагадуванням вчителя); - знає назви частин тіла та напрямками, в яких вони можуть рухатися;	організованості.
2	Ознайомлення з характером музичних творів (весело-сумно), темпом їх виконання (швидко - повільно) та динамікою (голосно-тихо), музичним жанром (що можна робити під певну музику).	- розрізняє характер музики (веселий-сумний), її темп (швидкий. повільний), - помічає зміни в силі звучання (голосно-тихо); - впізнає музику за жанром (марш, танок, коліскова);	Конкретизація понять: характер музики, темп та динаміка. Уточнення поняття музичний жанр
2	Ознайомлення з високими та низькими звуками.	- розрізняє високі та низькі звуки та зіставляє їх із музично-руховим образом (високі звуки – мишка, зайчик; низькі звуки – ведмідь, слон);	Розвиток фонематичного слуху, довільної уваги.
4	Музично-ритмічні рухи. Ритмічна ходьба, дрібний крок, плавні рухи рук під музику.	- рухається під музику;	Розвиток і корекція основних рухів, координаційних здібностей, рухової ритмічності. Розвиток, коригування дихання під час рухів. Розвиток контролю за дотриманням правильної постави,

			у процесі руху. Виховання в учнів організованості та зосередженості, точного виконання інструкцій викладача.
8	Ігровитміка та вправи на розвиток орієнтації у просторі. Ритмічні оплески у долоні. Розрізнення динамічних контрастів звучання (голосно-тихо, швидко-повільно, високо-низько. Відображення контрастності звучання зміною рухів, ігри та дії з іграшками і предметами: розкладання зерен, жолудів, паличок і т. д.; нанизування намистин, гудзиків на нитку; ігри з мозаїкою.	Учень: - демонструє навички правильного виконання рухів; - має уявлення про відповідність рухів і музики; - плескає в долоні ритмічний малюнок музики; - розрізняє динамічні контрастні звучання (голосно – тихо, швидко – повільно, високо – низько); - відчуває і відображає в рухах контрастні зміни в звучанні музичних творів на слух;	Розвиток плавності рухів, укріплення м'язів рук . Розвиток фонематичного слуху, довільної уваги. Розвиток почуття ритму, такту. Розвиток слухової уваги, зосередженості. Розвиток вміння емоційно реагувати на рухові дії. Корекція рухових дій, відповідно до музичного матеріалу.
8	Вправи для рук і плечового поясу. Вправи на релаксацію м'язового тону. Вправи для розвитку дрібної моторики пальців рук. Вправи для пальчикової гімнастики.	- виконують найпростіші наслідувальні рухи; - пам'ятають назви і правила декількох ігор; - вміють діяти з дрібними предметами;	Розвиток довготривалої пам'яті. Розвиток творчої активності та фантазії, які допомагають включатися діяльність. Розвиток відчуття ритму, підвищення уваги, швидкості реакції.

8	<p>Логоритміка. Ритмічні вправи з дитячими музичними інструментами. Ознайомлення з барабаном, брязкальцями і подібними до них 2-3 інструментами (кожного окремо) для передачі сильної і слабких долей у знайомих музичних творах. Повторення даного ритмічного малюнка і передача на інструменті простих пісенних ритмів.</p>	<p>- має уявлення про зовнішній вигляд і звучання дитячих інструментів; - знає поняття сильна та слабка долі; - повторюють на дитячому інструменті найпростіші ритмічні малюнки.</p>	<p>Розвиток та корекція загальної та дрібної моторики., відчуття ритму. Розвиток відчуття ритму, підвищення уваги, швидкості реакції. Розвиток здібностей диференціювання на слух.</p>
---	---	--	--

2рік навчання

К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учнів	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи та очікувані результати
2	<p>Орієнтація в просторі. Основні способи користування з навчально-дидактичним матеріалом. Теоретичні знання. Повторення раніше вивченого.</p>	<p>- може розповісти, що вивчається на заняттях з ритміки, її головні складові (музика-ритм-рух) і для чого необхідно дітям займатися ритмікою; - знає як поводитися з предметами та обладнанням, які використовуються на заняттях (за нагадуванням вчителя)</p>	<p>Формування зосередженості і організованості.</p>

		- знає назви частин тіла та напрямками, в яких вони можуть рухатися;	
4	<p>Ритмічні вправи. Відтворення плесканням чи іншими рухами сильних долей такту, розпізнавання чергування розмірів у творах.</p> <p>Розпізнавання на слух дво-, три- і чотиридольних розмірів.</p>	розрізняє на слух дво-, три- і чотиридольний розмір;	<p>Формування здатності диференціювати на слух. Корекція, розвиток відчуття змін темпоритму та відповідні їм зміни рухів.</p> <p>Зміцнення м'язів шиї, плечового поясу, рук і ніг, тулуба.</p> <p>Виховання зосередженості в процесі сприймання різних динамічних і темпових змін в музиці; коригування помилок.</p>
4	<p>Музично-ритмічні рухи. Рухи і вправи, які вимагають уваги і координації руху рук.</p> <p>Імпровізація рухів на музичні теми, ігри під музику.</p> <p>Чітке і ритмічне виконання під музику загально розвивальних вправ.</p> <p>Збереження і швидка зміна темпу і характеру</p>	<p>- знає терміни, які визначають: зміни темпу, характер музики;</p> <p>- зберігає і швидко замінює темп і характер руху із заміною темпу чи характеру музики; - вміє самостійно добирати рухи під музику різного характеру під керівництвом учителя;</p>	<p>Розвиток і корекція основних рухів, координаційних здібностей, рухової ритмічності; .</p> <p>Розвиток, корегування дихання під час рухів. Розвиток контролю за дотриманням</p>

	руху зі зміною темпу чи характеру музики.	- передає різними формами руху динамічні акценти музики (уривчастості, зв'язності і плавності, висхідної чи низхідної лінії мелодії).	правильної постави, у процесі руху. Виховання в учнів організованості та зосередженості, точного виконання інструкцій викладача.
4	Ритмічні вправи з дитячими музичними інструментами в музичних творах. Відтворення заданого ритмічного малюнка та ритму в музичних творах під які виконуються рухові вправи.	Учень: - знає назви цих інструментів та способи користування ними; - передає рухом чи на інструменті сильну і слабку долі тактів у музичних творах; - відтворює ритмічні малюнки, задані без музики і в музичному творі;	Корекція і розвиток відчуття ритму, підвищення уваги, швидкість реакції. Розвиток здібностей диференціювання на слух ритмічні малюнки. Корекція та розвиток дрібної моторики.
8	Ігритміка . Логоритміка. Використання різних ритмів на дитячих шумових інструментах в повільному і швидкому темпах. Визначення лексичних понять ансамбль, оркестр. Узгодження звучання інструментів в ансамблі.	- виконує різні ритми на дитячих шумових інструментах в повільному і швидкому темпі; - знає терміни ансамбль, оркестр; - узгоджує своє звучання із звучанням інших виконавців в ансамблі;	Розвиток здібностей диференціювання на слух різні ритмічні малюнки в різних темпах. Уточнення назв та їх значення (ансамбль, оркестр). Розвиток узгодженості, координації своїх

			дій з іншими. Підвищення уваги учнів та почуття відповідальності
8	<p>Вправи для рук і плечового поясу.</p> <p>Вправи на релаксацію м'язового тону.</p> <p>Вправи для розвитку дрібної моторики пальців рук.</p> <p>Вправи для пальчикової гімнастики</p>	<p>- виконують найпростіші наслідувальні рухи;</p> <p>- пам'ятають назви і правила декількох ігор;</p> <p>- вміють діяти з дрібними предметами;</p>	<p>Розвиток довготривалої пам'яті .</p> <p>Розвиток творчої активності та фантазії, які допомагають включатися діяльність.</p> <p>Розвиток відчуття ритму, підвищення уваги, швидкості реакції.</p>
2	<p>Імпровізація рухів на музичні теми, ігри під музику</p> <p>Самостійний добір вільних природних рухів під музику різного характеру на певну тему. Передача динамічних відтінків різними рухами (підсилення чи розслаблення м'язового напруження; в музиці. крещендо, димінуендо</p> <p>Визначення регістру звучання і вибір рухів відповідно в нижньому, середньому і високому регістрах.</p> <p>Наслідувальні рухи,</p>	<p>- самостійно добирає вільні рухи під музику різного характеру на певну тему; - передає динамічні відтінки в музиці (крещендо, димінуендо); - визначає регістр звучання і підбирає рухи відповідно нижньому, середньому і високому регістрам;</p> <p>- наслідує рухи тварин, птахів, людей, явищ природи;</p>	<p>Розвиток кін естетичної пам'яті, уваги, самостійності.</p> <p>Подальший розвиток відчуття ритму, здатності своєчасно включатися в музично-ритмічну діяльність.</p> <p>Конкретизація понять регістрового звучання</p>

	об'єктів живої і неживої природи, людей. Визначення їх особливостей.		
2	Наслідувальні рухи, ігри під музику, ігри із співом, інсценування пісень, сценічне зображення казки.	- імпровізує рухи під музику різного характеру; - вміє відтворювати за зразком рухи певних живих і не живих об'єктів, казкових персонажів, - може інсценізувати нескладні дитячі пісні.	Розвиток емоційної сфери - власного емоційного сприймання і відтворення музичного образу. Корекція, уточнення відповідних засобам музичної виразності рухам.

Основні вимоги до вмінь учнів

Спрямованість корекційно-розвивальної роботи та очікувані результати:

- розвиток різних груп великих м'язів рук та плечового поясу, вміння розслабляти м'язи шиї та тулуба;
- корекція загальної моторики і рухових недоліків, правильного, ритмічного дихання;
- формування уваги та зосередженості;
- реагування рухами на сильну долю такту, ритм і темп музики, її зміни.

Сформованість самооцінки, включаючи усвідомлення своїх можливостей, здатності адекватно судити про причини свого успіху/неуспіху; вміння бачити свої недоліки, поважати себе і вірити в успіх, проявити себе в

період навчання, як яскраву індивідуальність, створити неповторний сценічний образ. Розкриваючись сценічно, володіючи природним артистизмом, дитина може мобільно керувати своїми емоціями.

Успіх залежить від здібностей та розкнутості кожної дитини. Для цього важливо ознайомити дітей з технікою гри на інструменті. Починати можна з дзвінкого інструменту, слухаючи його звучання. У дітей має сформуватися слухове та акустичне уявлення про звучання кожного інструменту. При цьому актуально застосовувати форму діалогів між різними інструментами. Кожна імпровізація реалізує певну ідею і групова імпровізація – це найскладніший вид гри, який потребує певної підготовки. Ознайомлення дітей з назвами інструментів проводиться у формі ритмічної декламації, використовуючи виконання на самому інструменті. Педагог добирає музичний супровід у відповідності до ритму слова. Прості засоби музичної виразності полегшують завдання оздоровлення дитини.

Одним із дієвих засобів музичної навченості дітей на основі оздоровчо-розвивального підходу є інструментальне музикування. В освітні завдання цього виду музично-навчального виду діяльності входить:

- погашення емоційного сплеску дітей після проведення музичних ігор;
- розвиток ритмічного чуття та тембрового слуху дітей;
- ознайомлення з музичними інструментами та способами гри на них;

В оздоровчому напрямі інструментальне музикування виконує завдання:

- створення умов для переживання дітьми насолоди та відчуття причетності до творчого процесу народження музики;
- діагностування емоційного стану дітей.

Література

1. Баренбойм Л.А. Элементарное музыкальное воспитание по системе Карла Орфа. – М.: Советский композитор, 1978. – 234 с.

2. Бондарь В.И., Теплицкая Е.О. Развитие темпа и ритма двигательных реакций // Трудовое обучение во вспомогательной школе д ред. В.И. Бондаря. – К.: Радянська школа, 1981. – С. 28-64.

3. Білоус Т.О. Вплив музично-ритмічних занять на розвиток психомоторики розумово відсталих школярів // Дефектологія. – 1999. – №4. – С. 12-14.

4. Вайзман Н.П. Психомоторика умственно отсталых детей. – М.: Аграф, 1997. – 126 с.

5. Методические рекомендации к примерному планированию уроков ритмики в 1-4 классах вспомогательной школы / Составители Т.А. Белоус, А.Н. Белоус, В.А. Липа. – К.: РУМК, 1992. – 88 с.

6. Методические рекомендации по проведению уроков ритмики во вспомогательной школе / Составители Т.А. Белоус, В.А. Липа. – К.: РУМК, 1993. – 68 с

7. Програма з корекційно-розвиткової роботи "Розвиток мовлення" для 2 - 4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку (Омельченко І.М., Федорович Л.О.).

8. Програма з корекційно-розвиткової роботи "Корекція розвитку" (базова) для 2 - 4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату (Чеботарьова О.В., Іоганова Н.А.).

9. Програма з корекційно-розвиткової роботи "Корекція розвитку" (арт-корекція) для 2 - 4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату (Брусенська І.М.).

10. Програма з корекційно-розвиткової роботи "У світі ритмів" для 2 - 4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з розумовою відсталістю (Левченко Л.Й., Гладченко І.В.).

11. Програма з корекційно-розвиткової роботи "Розвиток психомоторики та сенсорних процесів" (психосоціальний розвиток) для 2 - 4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з

розумовою відсталістю (Жук Т.Я., Трикоз С.В.).

12. Гудим І. Використання музичного матеріалу в процесі формування невербальних засобів спілкування у слабозорих дошкільників / І. Гудим // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : зб. наукових праць. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. – № 10. – С. 30–35.

13. Куненко Л. О. Інтегрована спрямованість змісту освітньої галузі «Мистецтво» для дітей з порушеннями зору / Л. О. Куненко // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук.-метод. зб. / за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка. – К. : Наук. Світ, 2004. – Вип. 5. – С. 124–127.

14. Музыкальное воспитание детей с проблемами в развитии и коррекционная ритмика : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Елена Медведева, Людмила Комиссарова, Гульнара Шашкина, Ольга Сергеева / под ред. Е. А. Медведевой. – М. : Издат. центр «Академия», 2002. – 224 с.

15. Синьова Є. П. Тифлопсихологія: підручник / Є. П. Синьова. – К. : Знання.

6. Колективне музикування. Хор. Вокальний ансамбль

Великі можливості ефективного розвитку дітей закладені у колективних формах роботи – хорах, ансамблях. Хоровий спів найбільш доступний, захоплюючий і творчий вид практичного музикування, який збагачує світогляд дитини, розвиває художній смак, це прекрасне психологічне, моральне і естетичне середовище для формування кращих людських якостей. Фізіологічно людина з народження пристосована до співу. Але у більшості людей голос мало відмінний від розмовного. Такий невиразний голос можна назвати «неспівочим» або «побутовим». Але його можна розвивати. Найкращий «неспівочий» голос може бути розвитим на уроках хору або

ансамблю.

У дитячому віці це зробити найпростіше. В еволюції «голосок-голос-голосище» дитина бере безпосередню участь і це дуже мотивує, підвищує самооцінку і дозволяє рости у всіх сенсах. З усіх засобів музикотерапії найсильніше вплив на організм надає саме спів. Спів - ідеальний спосіб лікування для дітей з ОП. Навчившись висловлювати свій стан голосом, дитина отримує ефективний засіб для зняття внутрішньої напруги та для самовираження. Вчені довели, що спів зміцнює імунну систему, покращує імунітет і настрої співаючих, а спів в колективі має високу терапевтичну ефективність, адже під час співу в дітей відбувається м'який масаж горла, в легенях виникає вібрація, що в свою чергу покращує кровообіг. Спів впливає на хворий орган або систему, повертаючи в нього здорову вібрацію. Відомо, що за допомогою хорового співу успішно лікують дітей від заїкання, його активно використовують для лікування та профілактики як фізичних так і психічних розладів.

Колективне музикування (хор, вокальний ансамбль) в нашій програмі виконує, в першу чергу, роль уроку з вокалотерапії, яка нині є одним із найпопулярніших методів корекційної роботи, заснованої на контрольованому використанні співу під час лікування, профілактики та відновлення резервних сил організму. Заняття колективним музикуванням зміцнюють дихальну систему і всі життєво важливі органи людини, розвивають пам'ять, мислення, ритмічну координацію, навчають дітей виражати свої почуття і емоції.

Навчальний предмет "Колективне музикування. Хор. Вокальний ансамбль" розрахований на 4 роки навчання. В методичних рекомендаціях врахований принцип систематичного та поступового навчання, що дозволить учням використовувати отримані знання і навички у вивченні нового матеріалу. Програма може варіюватися із врахуванням вікових та фізичних особливостей дітей з ОП.

Основною формою занять з предмету « Колективне музикування» в

I-II класах є заняття хором співом. В III-IV класах години, відведені на цей предмет, можуть використовуватися для занять хором співом або оркестром (за вибором). Кількісний склад груп по хору в середньому – 6-10 чоловік, по оркестру – 4-6 чоловік, по ансамблю – від 2-х чоловік.

Кількість годин з першого по четвертий клас передбачена навчальним планом і складає 34-35 уроків на рік, рекомендована тривалість уроку - 45 хвилин один раз на тиждень.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	ТЕМА	ТЕОРІЯ	ПРАКТИКА	ВСЬОГО
1.	Введення в тему занять.		1	1
	Вокально-хорові навички . Елементи вокального співу: а) дихання, опора дихання; б) звукоутворення і звуковедення; в) формування якості звуку, інтонація; г) дикція, артикуляція, слово; д) виразність виконання.	3	12	15
3.	Розучування та аналіз музичних творів згідно репертуарного плану.	3	5	8
4.	Сценічна етика та виконавська майстерність.	1	2	3
5.	Ігрова діяльність, театралізація пісні.	1	3	4
6.	Концертна діяльність.	2	2	4
	Разом			35 год.

Зміст програми.

1. Введення в тему занять:

- ознайомлення з планом роботи на навчальний рік;
- визначення діапазону дитячих голосів і розподіл по партіях;
- правила поведінки і інструктаж з техніки безпеки.

2. Вокально-хорові навички. Елементи вокального співу.

Значну роль у навчанні співу відіграють правильно сформовані співацькі навички. Як відомо, навички - це закріплені, автоматизовані прийоми і способи роботи, що є складовими моментами в складній, свідомій діяльності. Вокальними навичками є співацька установка, дихання, звукоутворення і звуковедення, дикція й чистота інтонування

Ефективним засобом формування співацьких навичок є вокально-хорові вправи – багаторазово повторені та спеціально організовані вокальні дії. Під час розучування вправ слід додержуватися принципу єдності художнього й технічного, прагнути до емоційно-виразного забарвлення голосу. Для стимулювання позитивних емоцій доцільно розучувати вправи, що звучать у мажорному ладі.

На початковому етапі навчання мелодію нової вправи бажано підтримувати акомпанементом. Це потрібно не лише для досягнення чистоти інтонування, а й для розвитку гармонійного слуху учнів. Коли інтонація в них буде стійкою, можна обмежитися гармонійною підтримкою. Іноді для розвитку координації слуху й голосу корисно співати вправи без супроводу (з попередньою ладовою настройкою).

Початкові вокально-хорові вправи слід співати неголосно, на природно відтворених звуках. Поступово діапазон вправ розширюється. Водночас вибір поєднань голосних і приголосних звуків зумовлений завданнями вокально-хорового розвитку учнів конкретного класу. Корисні різні співацькі вправи, зокрема на легато, стаккато, з різним звуковисотним і ритмічним малюнком. Головна умова результативності — продуманість вокально-хорової роботи, що запобігає безцільним повторенням.

Учні привчаються до різних видів звукоутворення і звуковедення, залежно від характеру твору. Робота над правильною інтонацією, над спокійним диханням (опера дихання, вправи на дихання), м'якою вимовою слів. Округлення звуку, артикуляція, робота над дикцією, над чіткою вимовою приголосних звуків. Сила звуку, виразне виконання пісні.

Приклад підбору поспівок для розспівування на початковому етапі:

- На одній ноті. Організовує хорове звучання (створює стрій, відчуття ладу і унісон), виховує навичок ланцюгового дихання.

- Поспівки співучого характеру для розвитку дихання, рівності звучання, організації атаки звуку і опори.

- Скоромовки та вправи для активізації апарату артикуляції і відпрацювання чіткої дикції.

1. Розучування музичного твору:

- ознайомлення з музичним твором, бесіда після прослуховування, аналіз тексту, мелодії, визначення будови твору, фразування;

- робота над текстом, пояснення незрозумілих слів, досконале вивчення тексту напам'ять;

- дихання, використання нижньореберного діафрагмового дихання, використання безшумного, спокійного, ланцюгового дихання;

- дикція, єдина манера звукоутворення;

- робота над чистотою інтонування, мелодією, визначення руху мелодії, точне відтворення звуку і утримування його висоти;

- розвиток хорових навичок ансамблю і строю;

- робота над динамікою, ознайомлення з динамічними позначеннями, розширення арсеналу засобів музичної виразності, підвищення виконавської майстерності;

- робота над вступом та закінченням, одночасні вступи та зняття за жестом диригента при виконанні творів „а capella” і творів із музичним супроводом.

2. Сценічна етика та виконавська майстерність:

- виховання в учнів терпіння, вимогливості до себе, художнього смаку;
- донесення до слухачів зразків прекрасного хорового мистецтва;
- вивчення сценічного етикету.

3. Ігрова діяльність, театралізація пісні:

- Розучування рухів, створення ігрових моментів, що театралізуються, для реалізації творчого задуму та образу пісні.

4. Концертна діяльність:

- зведені репетиції;
- техніка безпеки під час концертних виступів;
- концертно-фестивальні виступи.
- концертні костюми, правила користування;

У зв'язку з цілями і завданнями, поставленими на навчальний рік зміст тематичного планування може змінюватися.

Вчителю необхідно добре знати своїх вихованців. На перших же уроках він прослуховує їх, перевіряючи в ігровій формі рівень розвитку музичного слуху кожної дитини. Дуже добре, якщо вчитель запише результати прослуховування на диктофон, а потім порівняє їх з успіхами дітей в кінці року. В першу чергу, потрібно виявити і зафіксувати наступні показники музичного розвитку дітей: діапазон голосу і якість інтонації.

Основні прийоми психолого-педагогічного впливу на учнів:

- творчі завдання і питання, що стимулюють розумову діяльність учнів і створюють для них пошукові ситуації;
- запис основних правил співу на плакатах;
- постійне спонукання дітей до самоконтролю і самооцінки в процесі співу;
- організація змагань на уроці між окремими дітьми, групами як

ігровий момент, що підвищує інтерес до занять;

- гумор як спосіб викликати позитивні емоції, що підвищує працездатність учнів на заняттях;
- різні індивідуальні завдання й малюнки на тему виконуваних пісень для посилення емоційної чуйності дітей на музику;
- схвалення, заохочення педагогом успіхів учнів з метою стимуляції їх інтересу до занять;
- використання дихальної гімнастики та легких фізичних вправ у процесі репетиції, що знімає статичні м'язові напруження, покращує кровообіг, відновлює працездатність;
- формування особистісного та соціального сенсу співочої діяльності.

Для розвитку і виховання дитячого голосу вчителю необхідно знати голосові і співочі можливості дитини.

Умовно дитячі голоси в хорі можна розділити на 3 групи:

1) *Дитяча: від самого молодшого віку до 9 років.* Фальцетне звукоутворення. Досить невеликий діапазон, по максимуму: до I октави - до II октави, або ре I - ре II октави. Невелика сила звуку.

На цьому початковому етапі хорового виховання закладаються навички співу: інтонування, вокальна техніка, ансамблеві навички.

2) *Молодшого шкільного віку: від 9 до 11 років.* Фальцетне, з елементами мікстового звукоутворення, трохи ширший діапазон та динамічна варіативність.

3) *Середнього шкільного віку: від 11 до 14 років.* Вже є схильність до грудного звучання та поєднання регістрів відповідно. Розширюється діапазон (до I октави - соль, ля II октави для дискантів; ля малої - ре другої октави для альтів). Спостерігається більша насиченість звучання.

Методика роботи з колективного музичення (хор , вокальний ансамбль)

для дітей з ОП побудована на виконанні певних звукорухових вправ, що сприяють не тільки розвитку голосу і м'язів, але і позбавляють від багатьох внутрішніх патологічних порушень. Музичний твір повинен розглядатися як засіб музичного виховання. При виборі творів необхідно враховувати як вони допомагають психофізичному оздоровленню дітей з ОП та рішенню виховних задач, розширенню уявлень, почуттів, що вони вносять нового в засвоєння співацьких навиків і яка ступінь труднощів у їх виконанні.

Вимоги до знань та умінь учнів

Учень знає	Учень вміє
що таке хоровий спів, спів в ансамблі; постава співака; діапазон голосу; дихання у співі, опора дихання, подача дихання і правильна позиція рота під час співу, ланцюгове дихання; значення дикції, інтонації в хорі; стійка співоча інтонація; засоби музичної виразності; артикуляція під час співу, м'яка та тверда атака звуку; диригентський жест, спів за рукою диригента; ритмічний, темповий, динамічний, інтонаційний, тембровий та виконавський ансамбль; знає, що таке фразування.	виконувати твори, дотримуючись основних правил співу; виконувати різними способами звуковедення та динамічними відтінками; співати легко, м'яко дотримуватися співацької постави; розуміти диригентські жести; вміє співати округлим звуком; правильно інтонувати мелодію співати legato і nonlegato; відчуває різницю між легким звуком і крикливим, чистим і фальшивим, глухим, затисненим; розібрати ідейно-художній зміст твору; визначити зв'язок літературних і музичних образів.

Для досягнення оптимального результату найкраще використовувати ще й ігрову методику навчання дітей співу, так як саме таким шляхом їм буде

легше засвоїти весь матеріал і сформуванати навички. Користуючись ігровою методикою навчання дітей співу, потрібно розуміти, що надзвичайно важливо не забути приділяти достатню увагу правильній постановці дихання, що потрібно для того, щоб навчитися координувати силу відтвореного звуку. Це досягається за допомогою вправ.

Принципи підбору вокальних вправ

Заняття як правило починають з розспівування, яке має на меті три основні функції:

- вокалотерапія;
- розігрівання та налаштування голосового апарату співаків до роботи;
- розвиток вокально-хорових навичок для досягнення якісного й красивого звучання в творах.

Рекомендуємо застосовувати наступні види вправ :

1. Артикуляційна гімнастика.
2. Ігри та вправи, що розвивають мовне і співоче дихання.
3. Розвиваючі ігри з голосом.
4. Мовні зарядки.
5. Мовні ігри та вправи.
6. Ритмодекламації.

Їх загальна мета — підвести дітей до відтворення музичних звуків, легко і непомітно підготувати голоси дітей до співу: розігріти м'язи мовного і дихального апарату та загострити інтонаційний слух.

Особливо важливим у підготовці до вокально-хорової роботи є створення емоційного настрою і введення голосового апарату в роботу з поступовим навантаженням.

Вправи

1. Розтяжка. Встати прямо. Руки напружені, пальці витягнуті. Повільно піднімати руки вгору і всім тілом тягтися за ними, уявляючи, що розтягуєте прикріплену до підлоги пружину. Плавно відпускаючи руки, уявіть, що розрізаєте долонею м'яке масло, виконуючи цю вправу, промовте звук «А», який сприяє вирівнюванню енергетичного поля людини.

2. «Поліна Віардо». Повільно обертати плечима назад, із зусиллям намагаючись намалювати плечима повний круг. Людина як би розправляє за спиною крила. При цьому розтягуються всі м'язи спини, набувають еластичність хребці. При виконанні вправи вимовляти звук «І», підвищуючи і знижуючи голос. Цей звук добре гармонізує роботу внутрішніх органів.

3. Техніка вимовляння звуків. Спочатку потрібно навчитися вимовляти голосні звуки. Для цього набрати повітря на повні груди: при розслаблених м'язах живота повільно пропускати повітря разом зі звуком через голосові зв'язки. На початку звучання голосові зв'язки опускаються вниз, звук йде вздовж хребта в куприк, а потім піднімається наверх, впливаючи на енергетичні центри і викликаючи коливальний ефект у всьому організмі людини. Ця вібрація голосу дуже важлива для хорошого самопочуття.

Артикуляційна гімнастика

Зразки артикуляційних вправ:

- Покусувати кінчик язика (4-8 разів)
- Розім'яти весь язик, покусуючи (4-8 разів).
- «Жувати» язик (зліва і справа) (4-8 разів).
- «Щіточка» - повільно провести язиком по зубах по колу.
- «Голочка» - «проткнути» нижню і верхню губу.
- «Цокання» у високому (нижньому) регістрі протягом тижня, через тиждень поміняти регістри.
- Покусувати губи.

- «Образ» - випинати нижню губу.
- Піднімати верхню губу (4-8 разів).
- «Зла кішка» - оскал.
- Масаж всього обличчя («прання»).
- «Підйомний кран»
- Рухати щелепою (вправо, вліво, вперед, назад).

Робота над диханням

Від правильного дихання в значній мірі залежить здоров'я дітей. На музичних заняттях ми вчимо дітей правильно дихати, слідкувати за поставою. Для дихальних вправ використовую уявні предмети (понюхати квітку, пропихтіти, як паротяг, як песик) і матеріал (пір'ячко, сніжинки, метелики тощо). Правильне дихання призводить до різкого підвищення всіх резервних можливостей організму дитини з ОП. За допомогою глибокого і спокійного дихання можна попередити перепади настрою. Збільшення тривалості вдиху сприяє заспокоєнню і повної релаксації. Ритмічне дихання заспокоює нерви і психіку. Використання дихальної гімнастики приносять відчутний результат в зниженні захворювань дітей.

Дихальні вправи з музичним супроводом

Мета: розвивати голос і мовлення, формувати вольові якості особистості, стимулювати глибину і частоту дихання, вміти розслабитися під час слухання музики.

Правильне дихання має вирішальне значення для тренування вольових якостей, загальної релаксації. Розслаблюючі музичні стимули приносять полегшення, відчуття гармонії, врівноваженості; характер дитини стає м'якшим.

Зразки дихальних вправ:

1. Сидячи, робити вдихи та видихи в ритмі музичного супроводу:

Фаза видиху:

- вимовляння звуку «А» (виражаючи почуття полегшення);
- вимовляння звуку «О» (виражаючи почуття подиву);
- вимовляння звуку «У» (виражаючи почуття подиву);
- вимовляння звуку «І» (виражаючи почуття радості);
- вимовляння звуку «Е» (виражаючи внутрішню рівновагу).

2. Стоячи у вільній поставі, робити вдих і видих із руховим вивільненням.

Дихальна гімнастика О. Н. Стрельникової

Зміст	Організаційно-методичні вказівки
1. «Долоньки». Стояти прямо. В.п. - руки зігнуті в ліктях, долоні вперед. 1 - пальці зігнуті в кулак, вдих; 2 - в.п. – вдих	Лікті вниз. Після кожного циклу - відпочинок 3-4 с. Активний вдих носом, пасивний видих ротом. Дихальні рухи виконуються тільки одночасно з рухами руками.
2. «Погончики» Стояти прямо. В. п. - пальці стиснуті в кулаки, біля пояса. 2 - кулаки вниз, вдих; 2 - в.п. - видих	Під час рухів чергувати напруження й розслаблення. Вище пояса руки не піднімати. Рух униз різкий, ніби віджимаючись від підлоги.
3. «Насос». Стояти прямо. 1 - нахил вперед, вдих; 2 - випрямитися, видих.	Нахил не низький, спина округлена. Руками не торкатися підлоги, вдих у другій половині нахилу. Плечі округлені, рот ледь відкритий. Повертаючись у в. п., до кінця не випрямлятися.

<p>4. «Кішка» 1 - напівприсід, поворот вправо, руки до пояса, пальці в кулак, вдих; 2 - повернутися обличчям вперед, видих; 4 - поворот вліво, вдих; 4 - повернутися прямо, видих;</p>	<p>П'ятки на підлозі. Коліна згинати злегка. Спина пряма, поворот тільки в талії.</p>
<p>5. «Обійми плечі» Стояти прямо, руки до плечей, зігнуті в ліктях. 1 - руки паралельно одна одній, голова назад, вдих; 2 - в. п. , видих.</p>	<p>Руки рухаються на зустріч одна одній, наскільки можливо. Руки широко не розводити й не напружувати. Вдих на стиску грудної клітки</p>
<p>6. «Великий маятник» Стояти прямо. 1- нахил вперед, руки вниз, вдих; 2- в.п., видих; 3 - нахил назад, прогнутися, руки охоплюють плечі, вдих; 4- в. п., видих.</p>	<p>Вдих - на стиску грудної клітки.</p>
<p>7. «Кроки». Стояти прямо, напівприсід. 1- крок уперед правою ногою, вдих, повернутися у в.п. - видих; 2 - крок уперед лівою ногою, вдих, повернутися у в.п. - видих. Аналогічні вправи, але кроки робити назад.</p>	<p>Носок униз, видих пасивний через рот. Нога відведена назад і зігнута в коліні.</p>
<p>Вимовляння звуків п-ф-ф-ф</p>	<p>Відновлення дихання. Виконувати повільно, спокійно. Губи складені трубочкою.</p>

Принципи підбору репертуару. Процес роботи над піснею

Хоровий спів має дивну силу згуртовувати, еднаючи через унісонний спів. Хор дійсно є формою єдності і сприяє вихованню особистості. Усі діти люблять співати. Тому необхідно прагнути, щоб спів дітей наближався до вищого рівня. Неабияку роль в хоровому колективі відіграє музичний матеріал. Репертуар - це одна із основних умов формування співочої діяльності, він є критерієм творчого росту кожної дитини та хорового колективу. В хоровому співі розкриваються людські почуття, думки, мрії, відтворюються картини природи і вся різнобарвність довкілля. Показником роботи дитячого хору є концерт, в якому головну роль відіграє його програма, репертуарний зміст. Перш за все викладач повинен добирати музику глибоко людяну, яка сприятиме широкому естетичному розвитку хористів.

Щоб правильно підібрати репертуар, викладач повинен пам'ятати про завдання, поставлені перед хором, і вибраний твір також повинен бути направлений на відпрацювання деяких навичок.

Репертуар повинен відповідати таким вимогам:

- бути високохудожнім;
- відповідати віковим та розумовим здібностям дітей;
- відповідати можливостям даного виконавського колективу;
- бути різноманітним за характером та змістом;
- мати послідовне ускладнення, тобто кожний твір має рухати хор вперед у придбанні тих чи інших навичок, або закріпленні їх.

На першому етапі брати складні й значні за обсягом твори не слід. Для дітей, які будуть співати, це може виявитися важким завданням і обов'язково позначиться на продуктивності їх роботи, може спричинити втому, незацікавленість у справі, якою вони займаються, в деяких випадках навіть відчуження від хорового співу взагалі (залежно від характеру дитини). Але складні твори повинні входити в репертуар, їх слід брати з обережністю і з урахуванням всієї подальшої роботи. Як було зазначено вище, твір має відповідати віковому рівню за тематикою. І якщо це не так, виконання, як

правило, буває невдалим і викликає подив глядачів.

Під час розучування пісні доцільно додержувати такої поетапності:

- підготовка до слухання твору;
- його сприймання;
- попередня бесіда про пісню;
- її розучування;
- аналіз;
- повторення.

Для кожного етапу визначено певні завдання і відповідні методичні прийоми.

Готують до сприймання пісні методом розповіді або бесіди. Завдання підготовки - зацікавити дітей піснею та емоційно настроїти їх на сприймання музики. Водночас бажано не тільки повідомити дітям, що будемо розучувати таку-то пісню, а й зацікавити їх. Іноді можна ознайомити дітей з історією твору, якщо вона цікава для них.

Перед прослухуванням корисно запропонувати учням розказати про що йдеться в пісні. Це спонукає їх уважно слухати твір, сприймаючи його вцілому.

Готувати учнів до сприймання пісні можна також, ознайомлюючи їх з віршованим текстом. Виразно прочитавши слова, учитель проводить бесіду про зміст і настрій твору, пропонує дітям охарактеризувати відповідну музику, що виникла в їхній уяві.

Демонстрування пісні має бути художнім, виразним. Можливі різні шляхи: виконання пісні вчителем або учнями, підготовленими заздалегідь, використання аудіо- або відео- запису. Бажано чергувати різні варіанти.

Після прослухування доцільно запитати дітей, чи сподобалася їм пісня. Переживання позитивних емоцій, що викликав твір, полегшує його розучування.

Під час попередньої бесіди про пісню учні визначають її характер і засоби музичної виразності. Зміст розмови залежить від навчально - виховних

завдань уроку, але, за будь-яких умов, слід звернути увагу на найважливіші засоби створення художніх образів пісні. Попередня бесіда сприяє розвитку музичного мислення школярів. Вона має бути емоційною й короткою, щоб не пригасити бажання дітей розучувати твір.

Процес роботи над піснею зумовлений ступенем її складності, характером, особливостями будови твору. Бажано не витратити час на повторення хором літературного тексту; краще написати його заздалегідь на плакаті. Важливо організувати словникову роботу, тобто з'ясувати значення слів, які можуть бути незрозумілими для дітей. У роботі доцільно урізноманітнювати методичні прийоми: «проспіваймо разом з фортепіано»; «а тепер самі»; «прослухайте, як я проспівую»; «проспіваймо всі разом» тощо. Завдяки цьому діти неодноразово чують і відтворюють мелодію та й заняття урізноманітнюється.

Під час розучування пісні можуть постати труднощі з відтворенням ритмічного і звуковисотного малюнків мелодії. Щоб подолати їх, доцільно посилити аналітичний підхід: рукою показати напрям руху мелодії або плескати ритмічний малюнок, іноді промовити літературний текст у ритмі пісні.

Робота над ритмічною чіткістю.

Відомий хормейстер В. Краснощоків писав: «Уміння співати разом, ритмічно, чітко та одночасно вимовляти слова, гнучко змінювати темп, разом брати дихання, починати і припиняти співати, чітко виявляти метричну структуру твору - є найважливішою якістю хорових співаків, бо в ритмічності виконання полягає той порядок, без якого не може бути вирішена жодна творча задача».

Розвиток ритмічного чуття починається з першого ж моменту роботи хору. Під час співу хористи мають ставитися до ритму цілком свідомо. Тривалості повинні активно відраховуватися.

Способи рахунку:

- разом з педагогом проговорити ритмічний малюнок;
- простукати (або проплескати) ритм ;
- сольмізувати (читання нот в ритмі без інтонації) твір;
- проговорювати текст пісні в ритмі.

Ритмічні особливості ансамблю викликані також загальними вимогами до взяття дихання, обов'язково в потрібному темпі. При зміні темпів, або під час пауз, не допускати подовження чи скорочення тривалості. Надзвичайну роль відіграє одночасний вступ співаючих, взяття дихання, атаки і зняття звуку. Шляхи відпрацювання ритмічності та боротьби з недоліками - чітка реакція на зміну темпу по руці диригента.

Рекомендований репертуарний список:

1 рік навчання

1. Ходить гарбуз по городу. Українська народна пісня. Обробка Я. Степового.
2. Два півники. Українська народна пісня. Обробка В. Таловирі.
3. Що нам осінь принесе. Музика З. Левіної. Слова Л. Некрасової.
4. То сніжинки, мов пушинки. Музика А. Філіпенка. Слова Г. Бойка.
5. Я маленький хлопчик. Українська народна пісня. Обробка Я. Степового.
6. Новорічна. Музика А. Філіпенка. Слова Г. Бойка.
7. Щедрівочка щедрувала. Українська народна пісня.
8. Пісенька про пісеньку. Музика Т. Потапенка. Слова Н. Найдьонової. Переклад з російської О. Пархоменка.
9. Про жабеня і комара. Музика А. Філіпенка. Слова Т. Волгіної. Переклад з російської О. Пархоменка.
10. Кришталева зимонька. Музика А. Філіпенка. Слова Г. Бойка.

11. Морозець. Музика Б. Фільц. Слова Г. Бойка.
12. Ой єсть в лісі калина. Українська народна пісня.

Обробка Л. Ревуцького.

13. Сніжинки. Музика Я. Степового. Слова М. Вороного.
14. Вийди, вийди, сонечко. Українська народна пісня. Обробка Л. Ревуцького.
15. Подоляночка. Українська народна пісня. Обробка Л. Ревуцького.
16. Зацвіла в долині. Музика А. Філіпенка. Слова Т. Шевченка.
17. Вийшли дітоньки на луг. Музика Б. Фільц. Слова Т. Савчинської.
18. Пісенька каченят. Музика Ж. Колодуб. Слова В. Орлова.
19. Пісенька про маму. Музика А. Філіпенка. Слова Т. Волгіної.
20. Пісенька про бабусю. Музика А. Філіпенка. Слова Т. Волгіної.

Переклад з російської М. Познанської.

2 рік навчання

1. Ой заграйте, дударики. Музика А. Філіпенка. Слова В. Панченка.
2. Дударик. Українська народна пісня.
3. Веселий музикант. Музика А. Філіпенка. Слова Т. Волгіної.
4. Дитяча молитва. Музика В. Кассараби. Слова К. Перелісної.
5. Перепілонька. Білоруська народна пісня. Обробка А. Туренкова.
6. Я коза ярая. Українська народна пісня.
7. Бім-бом. Російська народна пісня. Обробка Д. Кабалевського.
8. Ой сивая та і зозуленька. Українська народна пісня.
9. Врожай збирай. Музика А. Філіпенка. Слова Т. Волгіної. Переклад

з російської Г. Бойка.

10. Конячки. Музика Ф. Лещинського. Слова Н. Кучинської.
11. Переклад з російської М. Познанської.
12. Засмутилось кошеня. Музика І. Кириловог. Слова П. Воронька.

13. Сніжок. Музика Л.-А. Зарудного. Слова С. Жупанина.
14. Дід Мороз. Музика А. Мігай. Слова Т. Коломієць, Р. Скачко.
15. Щедрівка. Музика Л.А. Зарудного. Слова С. Жупанина.
16. Зимонька. Музика К. Мяскова. Слова Г. Бойка.
17. Ми кривого танцю йдемо. Українська народна пісня.
18. Вовк і семеро козлят. Опера (фрагменти). Музика М. Ковалю. Слова Є. Манчурової.
19. Розлилися води. Українська народна пісня. Запис В. Верховинця.
20. Вербовая дощечка. Українська народна пісня. Обробка М. Дремлюги.
21. Калинова пісня. Музика В. Веременича. Слова М. Сингаївського.
22. Вишиванка. Музика В. Веременича. Слова М. Сингаївського.
23. Повертайся, ластівко. В. Веременича. Слова М. Сингаївського.
24. Весняний вальс. Музика А. Філіпенка. Слова Т. Волгіної.
25. Весняна хороводна. Музика А. Філіпенка. Слова Г. Бойка.
26. Наша мама. Музика В. Іванникова. Слова О. Фадєєвої. Переклад з російської М. Сома.
27. Щеня і кошеня. Музика Т. Потапенка. Слова В. Вікторова. Переклад з російської Б. Чіпа.
28. Скакалочка. Музика А. Філіпенка. Слова Т. Волгіної. Переклад з російської М. Познанської.
29. Ой весела дівчинка Олена. Музика А. Філіпенка. Слова Н. Кукловської. Переклад з російської М. Івенсен.
30. Святкова. Музика А. Філіпенка. Слова Є. Макшанцевої. Переклад з російської М. Познанської.
31. Гопачок. Музика М. Ведмедері. Гармонізація Ю. Бабаєвої. Слова В. Ладижця.
32. Веснянка. Слова М. Ткача, музика М. Мафтуляка.
33. Посівалочка. Слова В. Гандзія, музика М. Мафтуляка.
34. Поливала мати квіти. Слова О. Фесенка, музика М. Мафтуляка.

35. Конвалії. Слова В. Кленця і Н. Андрусіч, музика М. Мафтуляка.
36. Коли співають діти. Слова О. Бондаря, музика М. Мафтуляка.
37. Лебеді. Слова Г. Будняк, музика М. Мафтуляка.
38. Панна Буковина. Слова О. Фесенка, музика М. Мафтуляка.
39. Прилітай, журавко. Слова В. Мартинюка, музика М. Мафтуляка.
40. Краю мій. Слова О. Бондара, музика М. Мафтуляка.
41. Мій рідний край. Слова В. Гандзія, музика М. Мафтуляка.
42. Музика землі. Слова І. Багрійчук, музика М. Мафтуляка.
43. Синьоока доленько. Слова В. Григорака, музика М. Мафтуляка.
44. Колискова ластів'яті. Слова Б. Гури, музика М. Мафтуляка.
45. Мій край - чудова сторона. Слова Т. Лаврук, музика М. Мафтуляка.
46. Діво Пресвятая (молитва). Слова В. Полинюк, музика М. Мафтуляка.
47. Допоки музика звучить. Слова В. Базилевського, музика М. Мафтуляка.
48. Гімн гімназистів. Слова Т. Дідич і М. Мафтуляка, музика М. Мафтуляка.
49. Сокирянщина моя. Слова Л. Тулюлюк-Кушнір, музика М. Мафтуляка.
50. Сокиряни. Слова М. Брозинського, музика М. Мафтуляка.
51. Вечірня пісня. Слова М. Брозинського, музика М. Мафтуляка.

3 рік навчання

1. Молитва. К. Перелісна, М. Ведмедеря.
2. Добрий день, Матусю Україно! Слова і музика Н. Рубальської.
3. До побачення, Літо. В. Пекур, М. Чембержі.
4. Калинова пісня. М. Сингаївський, В. Верменич.
5. Повітряні кульки. Я. Акім, М. Кармінський.
6. Осінь. Г. Коваль, М. Ведмедеря.
7. Вальс. О. Тілічєєва.

8. Котику сіренький. Укр. нар. пісня. Обр. М. Вериківського.
9. Хор нашого Яна. Ест. нар. пісня. Обр. Л. Єлагіної.
10. Чому ведмідь взимку спить. О. Коваленков, Л. Кніппер.
11. Кептарик. В. Ладижець. А. Кос-Анатольський.
12. Ой летять сніжинки. Г. Бойко, М. Ведмедеря.
13. Новорічна-хороводна. Ю. Ледньов, А. Островський.
14. Ой на горі жито. Укр. нар. пісня. Обр. К. Стеценка.
15. Грицю, Грицю, до роботи. Укр. нар. пісня. Обр. Л. Єлагіної.
16. Вийди, Вийди, Іванку. Укр. нар. пісня. Обр. М. Вериківського.
17. Рушничок. В. Лунук, М. Ведмедеря.
18. Ой ходила дівчина бережком. Укр. нар. пісня. Обр. Л. Єлагіної.
19. Добрий день. В. Суслов, Я. Дхбравін.
20. Христос воскрес! К. Перелісна. М. Ведмедеря.
21. Зацвіла в долині. Т. Шевченко, А. Філіпенко.
22. Ми любимо весну. М. Стельмах, М. Завалішина.
23. Крапельки. В. Суслов, Я. Дубравін.
24. Дружать діти всіх країв. В. Вікторов, Д. Львов-Компанієць.
25. Справжній друг. М. Пляцковський, Б. Савельєв.
26. Немає України без країни. Г. Клок, М. Ведмедеря.
27. Наташка-першоклашка. К. Ібряєв, Ю. Чичков.
28. Відлітають журавлі. О. Іванова, М. Ведмедеря.
29. Ой із чого, ой із чого. Я. Халецький, Ю. Чичков.
30. Осінь. О. Плещеев, Ц. Кюї.
31. Оранжева пісенька. А. Аржанов, Г. Горін, К. Певзнер.
32. Зелений світ. Н. Кулик, А. Мігай.
33. Зоре моя вечірняя. Т. Шевченко, Я. Степовий.
34. Біла доріжка. А. Пришелець, В. Реньов.
35. Снігурі. Б. Чіп, К. Мясков.
36. Новорічна полька. Г. Ладонщиков, Т. Попатенко.
37. Сніг. Н. Мудрик-Мриць, М. Ведмедеря.

38. Що таке калюжа? А. Крупицька, О. Хромутич.
39. Пісенька горобчика. П. Синявський, З. Компанієць.
40. Колискова ведмедиці. Ю. Яковлев, Є. Крилатов.
41. Два півники. Укр. нар. пісня. Обр. Г. Компанійця.
42. Зозуля. Польська нар. пісня Обр. А. Сигетинського.
43. Колискова. В. А. Моцарт, Б. Фліс.
44. Добрий жук. Є. Шварц, А. Спадавеккіа.
45. Любитель-рибалка. А. Варто, М. Старокадомський.
46. Подоляночка. Укр. нар. пісня, обр. Л. Ревуцького.
47. Цвіт землі. М. Сингаївський. О. Злотник.
48. Вчать у школі. М. Пляцковський. В. Шаїнський.
49. Жабенята. П. Синявський. О. Журбін.
50. Смішний чоловічок. П. Синявський, О. Журбін.

4 рік навчання

1. Рідний край, муз. І. Кишка, сл. П. Голубничого
2. Диво-дерево, муз. І. Санжарової, сл. В. Гальченко
3. Будем козаками, муз. В. Ізотова, сл. А. Загрудного
4. Літо-літечко, муз. В. Ізотова, сл. Л. Савчук
5. Танець зайченят. Слова Леоніда Куліша-Зіньківа.
6. Співучий колобок. Слова Володимира Кленца.
7. Скрипалік-цвіркунець. Слова Володимира Кленца.
8. Золота осінь. Слова Івана Халудила та Ольги Попович.
9. Зійшов місяць. Слова Юлія Боршомо-Кум'ятського.
10. Я чекаю Миколая. Слова Лесі Вознюк.
11. Снігурі - як ліхтарі. Слова Лесі Вознюк.
12. Зимонька. Слова Ольги Попович.
13. Сніжиньки летять. Слова Ольги Качан.
14. Ой ходи, весно! Слова Ольги Попович.

15. Земля солов'їна Тараса. Слова Володимира Гетьмана
 16. Білий сніг, К. і М. Козинські, сл. Л. Криштоп.
 17. Біла-біла зимонька, К. і М. Козинські, сл. І. Кричкевич.
 18. Зимонько-голубонько, К. і М. Козинські, сл. Л. Криштоп.
 19. Заступник Миколай, К. і М. Козинські, сл. Л. Криштоп.
 20. Новорічне свято, К. і М. Козинські, сл. Л. Криштоп.
 21. Новорічні привітання, К. і М. Козинські, сл. Л. Криштоп.
 22. Новорічна дискотека, К. і М. Козинські, сл. Л. Криштоп.
 23. Різдво Ісуса, К. і М. Козинські, сл. Л. Криштоп.
 24. Весняне пробудження, К. і М. Козинські, сл. Л. Криштоп.
 25. Весна ясночола, К. і М. Козинські, сл. Л. Криштоп.
 26. Найрідніша в світі, К. і М. Козинські, сл. Л. Криштоп.
 27. Привітання з днем народження, К. і М. Козинські, сл. Л. Криштоп.
 28. Колискова для батьків, К. і М. Козинські, сл. Л. Криштоп.
 29. Друже крокодил, К. і М. Козинські, сл. Л. Криштоп.
 30. Івана Купала, К. і М. Козинські, сл. Л. Криштоп.
 31. Краса-поле, К. і М. Козинські, сл. Л. Криштоп.
- (пісні без музичного супроводу)

1. Зимонька-зима. Слова Ладислава Лукачука.
2. Солодкі сни. Слова Володимира Кленца.
3. Засинає земля. Слова Гафії Датпиек.
4. Нічна казка. Слова Василя Кобаля.
5. Заспівай, вівчарю. Слова Василя Піаша-Косівського.
6. Дівчина-горянка. Слова Ольги Попович.
7. Голуб надії. Слова Ольги Попович.
8. Рідна мамо. Слова Мар'яни Нейметі.
9. Зірка. Слова Василя Кобаля.
10. Мій край. Слова Ольги Попович.
11. Рідні Карпати. Слова Івана Чопея.
12. За Україну. Слова Гафії Данишек.

Охорона дитячого голосу

Голос – це своєрідний індикатор здоров'я. Найголовніше на заняттях це дбайливе ставлення до голосу дитини.

Навчаючи дітей співати, необхідно звернути особливу увагу на охорону дитячого голосу, педагог повинен дуже обережно розвивати дитячий голос, охороняючи ніжний голосовий апарат дитини від перенапруження і перевтоми. До 7-9 років спеціальні голосові м'язи відсутні. Голосовий апарат починає формуватися тільки в 11-12 років. Діти молодшого шкільного віку співають за рахунок натягання голосових зв'язок, їхній голосовий апарат розвивається нерівномірно. Не пристосований ще до тривалого і гучного співу, він швидко перевтомлюється. Це необхідно враховувати при навчанні дітей співу. Треба привчати дітей говорити і співати спокійно, без напруження. Поступово діти звикають до оптимальної манери співу (не дуже голосно, але й не дуже тихо), що сприяє природному і правильному формуванню голосового апарата.

З метою охорони дитячого голосу проводяться консультації для батьків, які повинні стежити, щоб діти не кричали вдома, на прогулянці тощо. Шкідливо співати на холодному повітрі, в дощову погоду, бо це негативно впливає на голосовий апарат.

Виступи і звітні концерти, конкурси та майстер-класи, робота з аудиторією, оплески глядачів, фото і відео-звіти та багато іншого - це приголомшливий досвід для дітей.

Література

1. Апраксина О. А., Орлова Н. Д. Выявление неверно поющих детей и методы работы с ними. // Музыкальное воспитание в школе. Вып. 10. // М.:1975.
2. Гумінська О.О. Уроки музики / О.О. Гумінська; ред.Б.Є.Будний.-Т. : Навч.книга -Богдан, 2007

3. Гловацький С. Методичні рекомендації щодо організації роботи хорових колективів-1999 р.
4. Дубровская С.В. Занимательная дыхательная гимнастика А.Н.Стрельниковой. - М.: РИПОЛ классик, 2007.
5. Житкевич А. «Пісенний зорепад» - Т., 2002 р.;
6. Захаров А.П. Вокально-хорове виховання / А.П.Захаров; ред.Л.М.Мокрицька. -К. : Головполіграфвидав, 1963
7. Золотарьова О.І. Усі уроки музичного мистецтва / О.І.Золотарьова; ред.О.В.Лебедева. -Х. : Вид.група «Основа», 2012
8. Кравченков .Є. «Упр. для развития вок. - хор. навыков в хоре ДМШ» - Черкасси
9. Кравченков. Є. «Репертуар детского хор. Коллектива» - Ч, 1998 г.;
10. Мархлевський А.Ц. Практичні основи роботи в хоровому класі. — К.: Музична Україна, 1986
11. Огороднов Д.Е. Музыкально-певческое воспитание детей в общеобразовательной школе. Київ "Музична Україна" , 1988.
12. Осеннева М.С., Самарин В.А., Уколова Л.И. Методика работы с детскими вокально-хоровыми коллективами. - М.:АСАОЕМІА, 2006.
13. Соколов В. Спів у дитячому хорі. — М., 1980 .
14. Струве Г.А. Хоровое сольфеджио. Методическое пособие для детских хоровых студий и коллективов. - М.: Музыка, 1999.
15. Фільц Б. «Жива криниця» - Т.: «Астон» - 1998 р.;
16. Школяр Л.В., Красильникова М.С., Критская Е.Д. Теория и методика музыкального образования детей. Научно-методическое пособие. - М.: Музыка, 2000.
17. Щур М.В. Шкільний хор [Текст] / М.В.Щур; ред.С.В.Ткачов.-Х. : Вид-во «Ранок», 2010.-96с.
18. Эльконин Д.Б. Детская психология. - М.: Академия ИЦ, 2007
19. Яскулко М.А. Музыка [Текст] / М.А.Яскулко.-Х. : Вид-во «Ранок», 2009.